yeni Açılım

Aylık Siyasal Dergi

Fiyatı: 2000 TL. *(KDV Dahil)*

GÖÇMENLERİN ÖNLENEMEZ DÖNÜŞÜ

- **TBKP Programı'nın Kimi Yeni Yaklaşımları**/ *A.Güler*
- **Demokratik Birikim ve Cumhuriyet Öncesindeki Evrimi**/ *C.Çulfaz*
- **Demokratik Alternatif Arayışı ve İşçi Hareketi**/ *Y.Krasin*

OCAK 1989

9

yeni Açılım

Aylık Siyasal Dergi

İÇİNDEKİLER

Yeni Açılım, Aylık Siyasal Dergi
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Haziran Basım Yayın ve Ticaret A.Ş. adına Şefik Çalık □ **Yönetim Yeri:** Piyerloti Cad. Dostluk Yurdu Sok. No. 8 Selimbey İş Hanı, K.2 Çemberlitaş-İstanbul □ **Dizgi:** EKOL/Basın Yayın Tanıtım □ **Kapak Baskı:** Kent Basımevi □ **İç Baskı:** Anıl Ofset □ **Dağıtım:** Yaygın Dağıtım Ltd. Şti. Molla Fenari Sok. No: 5 Tel: 513 77 10 Cağaloğlu-İstanbul
Abone Koşulları: (Yurtiçi) 6 aylık 10.000 TL., 1 yıllık 20.000 TL.; (Yurtdışı) 6 aylık 20 DM, 1 Yıllık 40 DM
Hesap No: 2933 Yapı ve Kredi Bankası, Çemberlitaş Şubesi-İstanbul
Döviz Hesap No: 30100/30498 TC. Ziraat Bankası Çemberlitaş Şubesi-İstanbul

SUNUŞ

Önce, bütün okuyucularımızın yeni yılını kutluyor; barış ve demokrasi savaşımımızın yeni kazanımlar elde etmesini, ülkemizin ve dünyanın, karşı karşıya bulunduğu ivedi sorunları çözme yönünde kararlı adımlar atmasını diliyoruz.

Bu arada, yeni yıl dolayısıyla bizlere mektup ve kart gönderen tüm okuyucularımıza da, bu köşe aracılığıyla içten teşekkürlerimizi iletiyoruz.

Gördüğünüz gibi, değişme ve iyileştirme yönündeki girişimlerimiz sürüyor. Bunlar önümüzdeki sayılarda da devam ettirilecek. Yeri gelmişken belirtelim, önümüzdeki sayıdan başlamak üzere, belirli güncel sorunlara ayrılmış "yuvarlak masa" toplantıları düzenlemeyi, bu toplantılara farklı görüşleri dile getirebilecek öğeleri katarak çok-sesliliği sağlamayı ve tartışmayı dergimizde yayınlamayı düşünmekteyiz. İlk konu olarak da, yasallaşma sorununu ele almak, bunun nedenlerini, sonuçlarını ve etkilerini işlemek niyetindeyiz. Böylesi bir tartışmaya okurlarımız da katılabilirler. Ve bu düşünceyle, her ay burada, bir sonraki ayın "yuvarlak masa" konusunu duyurarak, okurlarımızın tartışmaya katılmasına olanak tanımak bizce yararlı görülmektedir.

Bu **"Ayın Yorumu"**nun konusu, İnsan Hakları Günü'nde hükümetin ve rejimin demokrasi ve hukuk sınavında gösterdiği başarısızlığı esas alıyor. Burada, politik göçmenlerden olup, ülkeye dönme kararı alan sekiz kişiye karşı girişilen uygulamanın TBKP önderlerine ya da cezaevlerindeki politik tutuklu ve hükümlülere karşı yapılan uygulamalardan pek farklı olmadığı; böyle uygulamaların ise yasal bir komünist partisinin varlığını bir kez daha, bütün şiddetiyle duyumsattığı vurgulanıyor.

A.Güler, "TBKP Programı'nın Kimi Yeni Yaklaşımları"na ayırdığı yazısında, bu programın neden "yeni" olduğunu anlatarak söze başlıyor. Sonra, bunun ana esprisini özetliyor. Ardından, işçi sınıfının misyonu, stratejik çizgi, reformlar ve devrim ilişkisi, sosyalizme geçiş yolu bağlamlarında bu yeni anlayışı irdeliyor. A.Güler, TBKP Programı'nın ancak bu anlayış içinde tartışılıp, kavranabileceğini dile getiriyor.

C.Çulfaz, "Demokratik Birikim ve Bunun, Cumhuriyet Öncesi Dönemdeki Evrimi"**ni** incelerken, demokratik ilişkiler mekanizmasının oluşmasına ve gelişmesine işaret etmekte ve Batı'daki gelişmelerle etkileşim içinde, Osmanlı'nın son on yıllarındaki demokratik evrimleşme sürecini konu almaktadır.

Geçen ay başladığımız **"Soruşturma"** bandında ise, elimize ulaşan yeni yanıtlar yer alıyor.

Rasih Nuri İleri'nin, Bolu'da düzenlenen "Türkiye İçin Alternatif Politikalar" konulu toplantıda yaptığı konuşmanın metni de bu sayımızda basılıyor. R.N.İleri, demokrasi savaşımı ile yasal komünist parti gereksinimi arasındaki ilişkiyi vurguluyor, temel demokratik istemleri özetliyor ve "ancak bunlar gerçekleşirse, ekonomik alternatifin ciddi olarak sözkonusu olabileceği"ni dile getiriyor.

Atila Türk'ün *"Yeşilçam Dedikleri Türkiye* Üzerine Düşünmek" başlıklı özgün yazısı, okurlarımızın şimdiye dek sayfalarımızda görmeye pek alışkın olmadıkları türden, yeni tarzda bir ideoloji-kültür-sanat çalışması. Kendine özgü anlatımıyla yazar, burada, V.Türkali'nin romanını irdeliyor ve bu arada, şunun altını çiziyor: "Tartışmayı öğrenmek! Bu, çok önemli bir sorunumuzdur. Kardeş dergiler, politikalar, yazarlar, okurlar, ... olarak, bu görevi tüm boyutlarıyla önümüze koymalıyız." Yazının ilgiyle okunacağını umuyoruz.

"Bir Belge" köşesinde **Zeki Baştımar**'ın, geçen sayımızda başladığımız savunmasının son kısmını yayınlıyoruz. Bu savunmayı yayınlamamız üzerine, o dönemde savaşıma aktif olarak katılmış emektar bir komünistten, **İdris Erdinç**'ten aldığımız bir yazıyı da "Bir Anı" olarak sizlere aktarmayı yararlı ve zorunlu görmekteyiz. İ.Erdinç, "yaşlı bir komünist olarak, kırgınlıkları ve sitemleri bir yana atarak, 1989 yılına birleşik, yasal ve yığınsal bir parti oluşturulması dileğiyle" girmek istediğini belirtiyor. Paylaşıyoruz.

Başka bir çeviri yazımız da, **Y.Krasin**'in "Demokratik Alternatif Arayışı ve İşçi Hareketi" başlıklı incelemesi. Burada yazar, yeni tutuculuğun kökenlerini ve etki kazanma nedenlerini ele alıyor. Öte yandan, komünist ve işçi hareketinin teknolojik devrimin sonuçlarını henüz tam olarak analiz edip, önemini kavramış olduğunu söylemenin zor olduğu ortadadır. Bu süreç, işçi sınıfının yapısındaki değişmelerle daha da karmaşıklaşıyor. İşçi sınıfının yeni tarihsel görevlerinin bilincine varması ise, onun demokratik bir alternatif arayışıyla yanyana gelişiyor. Krasin'in de vurguladığı gibi, bu arayış komünistlerin tekelinde olmaktan uzaktır.

Cem Özer adındaki bir okurumuzdan gelen ve "Sendikal Hareketin Çalışma Doğrultuları Üzerine Düşünceleri" içeren okuyucu mektubunu, "Okuyucu Gözüyle" bandı altında tartışmaya sunuyoruz. İ. Yavuz'un kapsamlı yazısı ise, yer darlığı nedeniyle bu sayımızda yer alamıyor. Önümüzdeki sayıya koyabileceğimizi sanıyoruz.

Yeni Açılım'ın bu sayısı, okur mektuplarından derlediğimiz **"Postamızdan"** köşesiyle son bulmaktadır.

Ayın Yorumu

DEMOKRASİ VE HUKUK SINAVINDA BİR KEZ DAHA SINIFTA KALMAK

10 Aralık tarihinde, insanlık önemli bir yıldönümünü kutladı: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 40. yılını...

Uluslararası hukukun, temel insan hak ve özgürlüklerinin bu ana belgesine göre, insanlar özgür ve eşit haklara sahip olarak doğarlar. Herkes, hiç bir ayrım gözetilmeksizin, bu bildirgede belirtilen hak ve özgürlüklere sahiptir ve bunlar, hiç bir nedenle kısıtlanamaz, ortadan kaldırılamaz. Herkesin güvenli ve özgürce bir yaşam sürme hakkı vardır. Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı yahut onur kırıcı muamele yapılamaz. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir ve bu hak, topluca ya da bireysel olarak anlatım özgürlüğünü de içerir.

Bütün bu temel normlar açısından ülkemizin, özellikle 12 Eylül'den sonra ne durumda olduğu zaten biliniyor.

Geçtiğimiz 10 Aralık'ta, yani tam da bu belgenin 40. yıldönümünde, bu karanlık tabloya yeni bir fırça darbesi daha indirildi: 12 Eylül darbesi nedeniyle ülkeden ayrılmak ve Batı Avrupa'da yaşamak zorunda kalan politik göçmenlerden sekizi ülkeye döndü ve bunlardan beşi daha havaalanında, ülkeye alınmayarak geri gönderildi. Yönetim, demokrasi ve hukuk sınavında bir kez daha sınıfta kaldı.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne aykırı olarak, insanları yurttaşlık hakkından yoksun etmek, onları doğdukları ve uyruğu oldukları ülkeye sokmamak için rejimin öne sürdüğü gerekçeler nelerdi? Bu gerekçeler ne ölçüde gerçeğe uygundu?

Bir kez, öbür tüm politik göçmenler gibi bu insanlar da, 12 Eylül yönetiminin keyfi bir uygulaması sonucu, hiç bir yargı merciinin kararı olmaksızın yurttaşlık hakkından yoksun edilmişlerdi. Özal hükümeti, generallerin bu tasarrufunu haklı mı buluyordu? Haklı buluyorsa, "Türkiye'nin 12 Eylül'den çıktığı, demokratikleşme yoluna girdiği" iddiaları havada kalmayacak mıydı?!.. Hem 12 Eylül yönetiminin keyfi, hukukdışı tasarrufları yürürlükte kalacaktı, hem de 12 Eylül'ün "aşıldığı" ileri sürülebilecekti!.. Bu mantığın

sakat olduğu apaçıktı. Kaldı ki, Özal hükümeti yetkilileri, bizzat Başbakan ve kimi bakanlar politik göçmenlerin ülkeye serbestçe gelebileceklerini, davaları varsa yargılanacaklarını, buna kimsenin engel olamayacağını söylemişlerdi.

İkincisi, hükümetin bu alanda da çifte standart uyguladığı görülmekteydi ve bunun hukuksal bir açıklaması yoktu. Nitekim, daha önce yurttaşlıktan çıkarılmış olan Yahya Demirel ile Cem Karaca'ya ülkeye giriş izni verilmiş, bu kişiler de mahkeme yoluyla haklarını almışlardı. Oysa, aynı haklar hiçbir gerekçe olmaksızın, beş politik göçmene tanınmamıştı.

Ayrıca, böylesi bir davranışla, yargıya müdahale edildiği, yargının çiğnendiği, insanların yargı karşısında kendilerini savunma haklarının gaspedildiği de unutulmamalıdır. Çünkü, geri çevrilen sendikacılar, haklarında açılmış çeşitli davalar nedeniyle yargılanıyorlardı. Sözgelimi, Nafiz Bostancı'nın 26 Aralık tarihinde bir duruşması vardı. Ve Bostancı, bu davada bulunmak istediği halde bulunamıyordu. Oysa Ceza Mahkemeleri Usulü kanunu, Türkiye sınırları içinde aleyhinde dava açılmış ve tutuklama kararı verilmiş herkesin, ister Türkiye yurttaşı, isterse yabancı olsun, tutuklanmasını zorunlu görmektedir. Daha sonra mahkeme, bu kişileri aklayacak ya da mahkum edecektir. Öyleyse, havaalanındaki uygulama, yargı haklarına açık ve kaba bir müdahale olmuyor mu? Devlet, yargılama hakkından nasıl vazgeçebiliyor? Sanıkların, kendilerini savunma hakları ellerinden nasıl alınabiliyor? Bütün bunların, şimdiki mevzuata göre bile ciddi birer suç unsuru oldukları açıktır.

Olay, yalnızca beş kişinin yurttaşlık haklarının, yargılanma ve kendilerini savunma haklarının çiğnenmesinden ibaret değildir. Çok daha geniş çaplıdır. Tıpkı, ülkeye kendi istekleriyle, yasal bir parti kurmak üzere dönen iki TBKP liderinin apar topar zindana tıkılmaları, insanlıkdışı muameleye maruz bırakılmaları gibi, yasal bir komünist partisinin serbestçe kurulup faaliyet göstermesinin engellenmesi gibi, cezaevlerindeki insanlıkdışı uygulamalar ve baskı yöntemleri gibi, ya da, görüşleri yahut inançları ne olursa olsun insana yönelik işkence ve zorbalık gibi, bütün insanlığı, bütün yurttaşları ilgilendiren, ülkemizde demokrasinin yazgısıyla ilintili bir anlayış karşımızda durmaktadır. Bu anlayış aşılmadıkça, değiştirilmedikçe, bu beşe sürekli yenilerinin eklenmesi ve ülkemizin, şimdi içinde bulunduğu ve hiç de layık olmadığı konumlarda tutulması kaçınılmaz gözükmektedir.

Bu anlayışın aşılabilmesi açısından, yasal bir komünist partisinin kurulabilmesinin ne denli önemli olduğu ise ortadadır. Ancak böyle bir parti, ülkede tam anlamıyla bir demokrasi rüzgarı esmesini sağlayabilecek, insanlarımızın kendi temel hak ve özgürlükleri konusunda yepyeni bir bilince ulaşmasına katkı yapabilecektir. Ancak böyle bir parti, nitel bakımdan yeni bir demokrasi kültürünün yeşermesine yardımcı olabilir. Bütün bu ivedi demokratik kazanımların ve demokrasi bilincinin elde edilmesinde, korunmasında ve geliştirilmesinde yalnızca komünist partisinin değil, tüm demokrasi güçlerinin rol oynayacağı gerçeği, hiçbir zaman, bu süreçte komünist partisinin taşıdığı işlevlerin gözardı edilmesi için bir gerekçe olarak düşünülmemelidir. Tersine, ancak böyle bir partinin varlığıdır ki, öbür tüm demokrasi güçlerini esinlendirecek, demokratik bir diyaloğun gelişmesine yol açabilecektir.

TBKP PROGRAMI'NIN KİMİ YENİ YAKLAŞIMLARI

Ayşe Güler

Soldaki kimi dostlar, TBKP Programı'nı eleştirirlerken, bu partiyi oluşturan politik akımların çizgileri hakkında, "yeni bir şey yok, eski çizgileri devam ediyor. Biraz daha sağa çark ettiler, o kadar", diyorlar. Bu dostların bir iddiası da şöyle: "TBKP burjuvaziden icazet istiyor, o nedenle görüşleri böyle."

Ne ki, durum oldukça farklıdır. Bu farkı göstermeye çalışmak, karşılıklı olarak birbirimizi anlayabilmek için önemlidir.

TBKP Programı, bu partiyi oluşturan politik akımların önceki programları açısından olsun, Türkiye sol hareketindeki geçmiş programlar açısından olsun, *yeni* bir programdır. Her iki politik partinin birbirinden ayrı, ama birbirinden etkilenerek oluşturdukları birikimin ürünüdür. Program dikkatle incelendiğinde, programın her iki partinin kendi yanlışlarından dersler çıkartma, dünyadaki ve Türkiye'deki son yılların gelişmelerini algılama, kavrama, bunlardan sonuçlar çıkartma çabası rahatlıkla gözlenebilir.

Program hangi dünya koşullarını dikkate alıyor? 80'li yılların başından itibaren ABD yönetiminin politikasında askersel-sanayi kompleksinin etkisi belirleyici oldu. ABD yönetiminin nükleer silahlanmayı tırmandırma ve çatışma politikası bunun göstergesiydi. Bu politika, sosyalist ülkeler karşısında askersel üstünlük elde edilmesine, sınırlı bir nükleer savaşa, Amerikan yönetiminin dünyanın bütün bölgelerinde zor kullanarak egemenlik kurma çabalarına dayanıyor.

Bu durum, barışın savunulmasını, tek tek ülkelerde ulusal çıkarların ardıcıl savunulmasını, emperyalizmin en saldırgan, en gerici güçlerinin çatışma politikasının etkisizleştirilmesini, yeryüzündeki sağduyu sahibi ve gerçekçi en geniş güçlerin barış için bir sağduyu koalisyonu oluşturmalarını gerektiriyor.

Bu dönemde, ülkemizde de askeri bir darbe olmuş, ABD yönetiminin dünya çapındaki politikasının bütün ögeleri, Türkiye'nin iç ve dış politikasına yansımıştır. 12 Eylül ile birlikte devletin baskı aygıtları olağanüstü yetkilerle donatılmış, devlet merkezileştirilmiş, gerici-militarist politikanın sürmesi için çok çeşitli manevralar baş-

latılmış, halk yığınlarının önemli bir bölümü izlenen ekonomik politikadan zarar görmüştür.

Bu durum, demokrasi mücadelesinin önemini daha da artırıyor. Bu yeni durum, Türkiye'nin gerginleşen dünya ve bölge ortamında saldırgan politikalara araç olmasını önlemek, ulusal egemenliği pekiştirmek, demokrasiyi kazanmak ve nüfusun geniş çoğunluğunun çıkarlarını savunmak, geniş demokratik güçlerin işbirliğini teşvik etmek için elden gelenin yapılmasını gerekli kılıyor.

Demek ki, gerek uluslararası planda, gerekse ülkemizde 1980'lerden sonra oluşmuş bulunan yeni politik güçler oranını, ülke koşullarının belirleyiciliğini gözden uzak tutmadan, dünyadaki, bölgedeki ve ülkedeki durumun birbiriyle karşılıklı ilişkisini dikkate alarak, ulusal ve uluslararası görevler yeniden formüle edilmeliydi. En önemlisi, Türkiye işçi sınıfının ve sol güçlerin üzerlerindeki baskıları azaltmak için mücadele edilirken, solun ideolojik ve politik zayıflıklarını aşmasına ve kitleselleşmesine yardımcı olacak yeni bir strateji gerekiyordu.

Yeni denilince, soldaki kimi dostlar, derhal devrimci hareketin tarihine başvurarak, "bütün oportünizmler, 'yeni' diyerek ortaya çıkarlar" diyorlar. Ne ki, başvurulan, tarihteki "oportünizm örnekleri" şimdiki durumu yansıtmadığı gibi, bunlara karşı o zaman savunulan devrimci çizgi de 1980'li yılların koşullarına tam olarak yanıt vermiyor. Eğer takvimler İkinci Dünya Savaşı öncesini gösteriyor olsaydı, belki bu dostlarımız haklı olabilirlerdi. Ama atom bombasının yapılmasından, askeri-stratejik dengenin oluşturulmasından, yeni kitlesel kırım silahlarının birikmesinden, insanlığın çevre sorununun farkına varmasından (kimi bilim adamları, eğer insanlık önlem almazsa, dünyamızın ancak 30-50 yıllık bir ömrü kaldığını ilan ettiler), bilimsel-teknik devrimin insan faaliyetinin bütün alanlarında daha önce tasavvur bile edilmesi olanaksız gelişmelere yol açmaya başlamasından, Türkiye gibi ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki gelişme düzeyi farkının hızla artmaya başlamasından sonra bunlar, önde duran görevleri çözmeye artık pek yardımcı olamıyor.

O yüzden, şu yapılmalıydı: Marks, Engels ve Lenin'in öğretisi bir dogma olarak değil, geliştirilmeleri doğal bir gereklilik olan fikirler olarak ele alınmalıydı. Eleştiricilik, yaratıcılık, ileriye yöneliş marksizmin özüydü. Marks ve Engels kendilerinden önceki insanlık düşüncesine nasıl yaklaştılarsa, Lenin marksizme nasıl yaklaştıysa, 20. yüzyılın başlarında marksizmi nasıl Rusya koşullarına uyarladıysa, 1920'lerden sonra devrimci olmayan koşullarda Avrupa için nasıl yeni bir politik stratejinin temellerini attıysa, öyle yapılmalı, bu yola girmek denenmeliydi.

Oysa şimdiye kadar hep, Marks, Engels ve Lenin'in farklı durumlar için söyledikleri, kalıpçı anlayışlarla aktarılmış (bu TBKP'yi oluşturan politik akımlar için de böyleydi); bugün geçmişe, bizim durumumuz o koşullara uydurulmaya çalışılmıştı. Oysa yapılması gereken şu soruyu sormaktı: Marks, Engels, Lenin, eğer bugün yaşasalardı, bu koşullarda mücadele etselerdi, ne düşüneceklerdi, ne yapacaklardı? Sorun pratikle, somut gerçekle bağları kopararak tarih müzesine gider gibi klasiklere geri dönmek değil, günümüzdeki mücadelelerin önderliğini yapan Marks, Engels ve Lenin'e doğru ilerlemek, onların ileriye doğru koşan, kendini yenileyen devrimci fikirlerini izlemektir.

İşte bu yaklaşım yenidir. Programda, bu yaklaşım ne ölçüde başarılı yapılmıştır, bu tartışılabilir. Ama en azından buna çalışılmıştır.

Böylesi bir çaba yenidir ve bu, TBKP'yi oluşturan politik akımların da daha önce yapmadıkları, dikkate almadıkları bir çabadır. O nedenle de TBKP Programı, "yeni bir şey yok, eski çizgileri devam ediyor" formülüne indirgenemez.

İşçi Sınıfının Misyonu

TBKP Programı dikkatle okunduğunda, günümüz **koşullarında işçi sınıfının** tarihsel misyonunun yeni içeriğiyle ele alındığı görülür.

Alışılmış olan formül, işçi sınıfının tarihsel görevini kapitalizme son vermek, sınıfları ve sınıf mücadelesini ortadan kaldırmak, sosyalizmi kurmak olarak ifade etmekteydi. Marks ve Engels, **Komünist Parti Manifestosu'**nda işçi sınıfının kendisini ancak tüm toplumu, tüm insanlığı kurtararak kurtarabileceğini belirtmişlerdi. Bugünkü koşullarda bu ne anlama geliyor?

Günümüzde bu görev, insanlığı nükleer bir savaşta yok olmaktan kurtarmayı da içeriyor. Marks'ın dediği gibi, efendiler savaş çığlıkları atarken (emperyalist devletler, nükleer silahı ilk kullanan olmayacakları yolunda bir yükümlülük hala üstlenmiş değillerdir), barışı savunmak, barışı emredebilecek bir mücadele yürütmek zorunludur. **Manifesto** yazıldığı zaman, dünya ekolojik bir felaket ile karşı karşıya bulunmuyordu. Şimdi ise, insan yaşamını tehdit eden ekolojik felaketin önlenmesi için mücadele vermeden, işçi sınıfı kendisini, toplumu ve insanlığı kurtarabilir mi?

Eğer TBKP Programı'nda işçi sınıfının misyonunun yeni yönleri içerilmeseydi, asıl o zaman "oportünizme" düşülmüş olacaktı. Çünkü hayat, işçi sınıfının önüne barışı korumayı, ekolojik felaketi önlemeyi, öteki global sorunların çözüm yollarını önermeyi de getirmiştir. İşçi sınıfı, yalnızca kendi çıkarlarını savunmakla yetinirse, asıl o zaman tarihsel görevini yerine getiremez. İşçi sınıfı, yalnızca kendi sınıf çıkarları için mücadele ile yetinmediği, ulusal çıkarlar için, genel insanlık çıkarları için mücadele edebildiği ölçüde, buna yetenekli tüm sosyal güçleri bu mücadeleye kazanabildiği ölçüde ulusal bir güç, hem de sonuna kadar tutarlı bir devrimci güç olabilir. Marksizm-leninizm, işçi sınıfının yalnızca kendi yazgısıyla değil, tüm ulusun, tüm halkın yazgısıyla, tüm insanlığın yazgısıyla ilgili teorisi değil midir?

İşçi sınıfının, ulusun, halkın, insanlığın yazgısını ilgilendiren önemli bir başka nokta, demokrasi mücadelesinde düğümleniyor. Soldaki dostlar, TBKP'yi "işçi sınıfının mücadelesini burjuva demokrasisine hapsetmek"le suçluyorlar. Demokrasi sorununa böyle bakmak, doğru olmuyor. Demokrasi, işçi sınıfına, yaşama ve çıkarlarını savunma olanaklarını geliştirmek için gereklidir. Demokrasi, Türkiye'de hiçbir zaman tam olarak yerleşmemiştir. Bu nedenle, demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla işlemesini savunmak, ülkemiz için hiç de küçümsenecek bir hedef değildir. Demokrasi, bugüne dek ülkemizde var olan, kökleri tarihte bulunan işçi hareketinin, kemalist akımın, burjuva demokrat akımın, antiemperyalist çıkışlar yapan dinsel akımın, Kürt ulusal demokrat akımının, yeni dünya ve ülke koşullarında ülkemizin karşı karşıya bulunduğu sorunları birlikte çözebilmeleri için gerekmektedir. Demokrasi, tek tek insanların çıkarlarını ve kendilerini savunabilmeleri, toplumsal yaşamın her alanında söz söyleyebilmeleri, toplumun bütün karar alma mekanizmalarına katılmaları için gereklidir. Demokrasi, işçi sınıfına sosyalizme geçmek için, sosyalizmi güçlendirmek için gereklidir. Bütün bunlar için en kararlı, en ardıcıl mücadele edecek olan kimdir?

TBKP, işçi sınıfının tarihsel görevinin bu yönlerinden yola çıkıyor. Komünist partisinin, günümüz koşullarında barışın ve demokrasinin partisi olmaksızın, işçi sınıfının devrimci partisi de olamayacağını düşünüyor. Bu nedenle TBKP, partinin görevini işçi sınıfını kendisi için sınıf, başkaları için sınıf durumuna getirmek, onun toplumda artan rolüne ve yeni sorumluluğuna yanıt verebilecek şekilde her alandaki politik, ideolojik, kültürel etkisini artırmak olarak formüle ediyor. Programda, partinin yeni stratejisinde barışı korumanın ve demokrasiyi kazanmanın görevleri, toplumsal ilerlemenin yolunu açmaya yönelik olarak ifade buluyor.

Stratejide Yenilik

TBKP Programı'nda öngörülen politik strateji, bu partiyi oluşturan politik akımların önceki stratejilerinden farklıdır.

Fark nerededir?

Bir kere, alışılmış stratejik formülasyonlarda yer alan baş düşman, öncü ve yedek güçler, esas vuruş doğrultusu, bağlaşık güçler, cephe ve benzeri askeri kavramlar TBKP Programı'nda yoktur. Askeri terminolojiden alınma bu kavramlar, politik mücadelenin karmaşık ortamında mekanik anlayışlara yol açtıkları için, programda kullanılmamıştır.

Geçmişte, işçi sınıfının mücadelesinin değişik aşamalarına uygun olarak o aşamaya göre stratejiler hazırlanmıştır. Çarlığın yıkılması ve demokratik cumhuriyetin kurulması; burjuva demokratik devrimin sosyalist devrime dönüştürülmesi; sosyalizmi kurma stratejisi; sosyal-ekonomik gelişmeyi hızlandırma stratejisi; faşizme ve savaş tehlikesine karşı mücadele stratejisi; antitekel demokrasi için mücadele stratejisi gibi...

Genelde, politik strateji denildiğinde ne anlaşılır? Politik strateji denince, uluslararası ve ulusal durumun verileri temelinde ekonomik, sosyal, politik, ideolojik, vb. bakımlardan güçler oranının ve gelişme eğiliminin analizinden hareketle, söz konusu sınıfın, bütün bir aşama boyunca amaç ve görevleri, mücadelesinin ana doğrultusu, bağlaşıklık yapacağı güçler akla gelir. İşçi sınıfının politik stratejisi ise temel amaç olan sosyalizme daha yakınlaşabilmek için, işçi sınıfının mücadele koşullarında niteliksel bir değişikliği amaçlayan ve bütün bir aşama boyunca izlenen genel politik çizgidir.

Her aşamanın, o aşamadaki tek tek istemler için verilen mücadelelerin bağlanıp bütünsellik kazandığı politik bir amacı olmalıdır. Aşamanın bu bütünsel politik amacı, yani stratejik amacı, niteliksel yeni bir politik durum, politik mücadelede daha ileriye ulaşmaya elverişli koşullar yaratmak demektir. Ama, ne her stratejik aşamanın mutlaka bir devrimle sona ermesi, ne de devrimin bir aşamasıyla özdeş olması tarihsel bir yasallık, ya da politik bir zorunluluktur.

TBKP, somut tarihsel durum incelenmeksizin, her aşamanın devrimle bağlanmasının, her aşama sonucunda sosyal güçlerin bir bölümünün saf değiştirmek, bağlaşıklığın bir sonraki aşamasında dışlanmak ya da ayrılmak zorunda kalması gibi, yalnızca bazı somut durumlara özgü doğruların mutlaklaştırılmasının kalıpçı yaklaşımlara yol açtığı görüşündedir.

80'li yılların uluslararası ve ulusal koşullarının analizi sonucunda, politik stratejinin saptanmasında dogmatik yaklaşımların bırakılması yalnızca felsefi bir tercih sorunu değildir. Yaratıcı marksizm ışığında çizilecek politik bir strateji, atom-uzay çağının, bilimsel-teknolojik devrimin sonuçlarının gerekleri karşısında ve ülkemizin geldiği dönemeç noktasında politik bir zorunluluk haline gelmiştir.

Soldaki kimi dostlar, TBKP'nin stratejik yönelimlerini yorumlarken, "emperyalizmin gücünü abartmak" gibi bir suçlama getiriyorlar. Hayır, söz konusu olan yalnızca, emperyalizmin hala küçümsenmeyecek ölçüdeki potansiyelleri, uluslararası arenadaki karmaşık, hassas durum, ülkemizde barış ve demokrasi güçlerinin 12 Eylül öncesine göre gerilemiş olan konumları değildir. Söz konusu olan, üstelik asıl önemli olan, bu zorluklara ve engellere karşın, ortaya çıkan yeni olanakların ve yeni güçlerin değerlendirilmesidir. Bir komünist partisi, ancak yeni sorunları inceleyip bunların çözümüne ilişkin pozitif istemleri mücadele gündemine alabildiği ölçüde, bu istemler uğruna mücadele edenlerle birlikte yürüyebildiği ölçüde işçi sınıfına, halka, ülkeye yeni bir perspektif açabilir.

Barış ve Demokratik Yenilenme Stratejisi bugün öne çıkan politik çelişkiyi, yani, oligarşi eliyle yürütülen gerici, militarist politika ile nüfusun ezici çoğunluğu arasındaki çelişkiyi çözerek, toplumsal ilerlemenin tıkanan yolunun açılmasını öngörüyor. TBKP'nin bugünkü stratejik amacı oligarşinin bu politikasının yenilgiye uğratılması, demokratik bir alternatif politikanın egemen olmasıdır. Partinin politik stratejisi barış sorununun kazandığı yeni boyut açısından, barış mücadelesiyle toplumsal ilerleme mücadelesi arasındaki yeni niteliğin Türkiye somutunda ifade edilmesi açısından *yenidir*. Programda, barışın korunması toplumsal gelişmenin mutlak önkoşuludur (eski programlarda böyle değildi); bu görevin ulusal düzeyde yansıması olan Türkiye'nin saldırgan-militarist çatışma politikalarına araç olmasının önlenmesi görevi demokrasiyi kazanma ve geliştirme göreviyle sıkı sıkıya bağlanmıştır.

Reformlar ve Devrim

Barış ve Demokratik Yenilenme Programı, içerik bakımından, halkın temel istemlerinin çözümünü bugünden başlatmaya yöneliktir. Ama Program'da barış, demokrasi, ulusal bağımsızlık, kalkınma ve sosyal adalet gibi istemlere kapitalizm çerçevesinde tam olarak ulaşılamayacağı, antiemperyalist, antitekel, devrimci dönüşümlerin ve sosyalizme geçmenin zorunluluk olduğu vurgulanıyor.

Soldaki kimi dostlar, buna bakarak, "peki ama, reformlar nerede devrime bağlanıyor" diye soruyorlar.

Program'da yer alan her bir reform talebinin, politik güçler oranındaki gelişmeye göre daha çok ya da az köklü olması, daha çok ya da daha az derinlikte antiemperyalist, antitekel eğilimler taşıması, doğrudan, politik güçler oranının nasıl gelişeceğine bağlıdır. Reformların politik sonuçları kimi güçlendirecek? Reformlar burjuva egemenliğinin güçlenmesine mi yarayacak, yoksa toplumsal yaşamda işçi sınıfının ağırlığının artmasına mı yol açacak? Bu, tümüyle, oligarşi ile barış ve demokrasi güçleri arasındaki politik mücadele olarak beliren sınıf mücadelesine bağlıdır. İşçi sınıfının, emekçilerin öteki katmanlarının bu taleplere ne ölçüde sahip çıkacakları, bunlar uğrunda ne ölçüde kararlı bir mücadele yürütecekleri, Barış ve Demo-

ratik Yenilenme Programı'nın sosyal içeriğinin ne ölçüde derinleşeceğini belirleyecektir.

TBKP, programındaki her bir demokratik dönüşümün gerçekleşmesi ve korunması için muazzam bir enerji gerektiğini düşünüyor. Halkın çeşitli alanlarda demokratik katılımının sağlanması gibi derin hedefler bir yana, bugün tutukevlerindeki koşulların iyileştirilmesi için bile ne kadar kahramanca, ne kadar büyük özverilerle mücadele vermek gerektiği, elde edilen kazanımların korunması ve politik af gibi daha ileri hedeflerin hayata geçmesi için toplumun tüm demokratik güçlerinin birlikte yürümeleri gerektiği hatırlandığında, bu düşüncenin doğruluğu görülüyor.

İşçi sınıfına, barış ve demokrasi güçlerine bilinç ve örgütlülük kazandıracak olan bu mücadele sürecidir. Bu mücadele içinde, yığınları kendi deneyimleri temelinde, söz konusu aşamanın bütünsel politik amacına ulaşmak gerekliliğine ikna etme olanağı doğacaktır.

Demek ki, barış ve demokratik yenilenme amacı bir stratejik amaç olarak kavranırsa, dikkatler ne kadar çok bu aşamanın amaç ve görevleri üzerinde yoğunlaştırılırsa, buna yönelik kitlesel bir güç birikimi yaratma, geniş ve istikrarlı bağlaşıklıklar kurma görevleri ne kadar başarılabilirse, bu aşama o ölçüde kısalabilir, sosyalizme geçiş o ölçüde yakınlaştırılabilir.

Eğer TBKP, iktidar değişikliğini bu aşamadaki stratejik amaç olarak saptasaydı, ama öte yandan da, verili durum devrimi gerçekleştirmeye elvermediği için, zorunlu olarak devrimi hazırlayıcı çalışmalar, reformlar için mücadeleler yürütseydi, o zaman aynı anda iki strateji birden izliyor olacaktı. Bu ise, fiilen stratejisiz kalmak demektir. Bu durumda, ya partinin politikası programından kopacaktı, taktik bir politika düzeyine inecekti. Ya da etkinliği programdaki ilkelerin propagandası ile sınırlı kalacaktı.

Daha değişik bir biçimde ifade edilirse, eğer parti bugünkü aşamanın amacını devrime yönelmek olarak saptasaydı, o zaman güncel istemler için mücadeleyi devrim amacıyla bağlamak durumunda kalacaktı. Ama bugün var olmayan bir durum ile somut olarak bağ kurulamayacağı için de, parti o zaman ya "sol" sekter, ya da ekonomist bir konuma sürüklenecekti. Çünkü o zaman, ya güncel istemler için mücadelenin dışında kalması söz konusu olacaktı, ya da bütünsel bir politik amaca yönelmeyen tekil istemler için mücadele ile yetinmek durumuna düşecekti.

Barış ve Demokratik Yenilenme Programı, partiyi, kapitalizmi aşmanın koşulları olgunlaşmadan da insiyatifli bir politika izleyebilir duruma getiriyor. Demokratik bir alternatif politikanın egemen olması, barış ve demokrasi güçlerinin hükümetlerinin işbaşına gelmesi, hem bugünkü durumdan çıkılmasını sağlayacaktır, hem de sosyalizme ulaşmanın koşullarının olgunlaşmasına hizmet edecektir.

Demek ki, bu politik strateji, söz konusu aşama boyunca tekil istemler uğrunda verilecek mücadeleyi, bütünsel bir politik amaca bağlama ve tüm aşama boyunca, politikanın artan rolüne uygun olarak stratejik nitelikli politikalar için insiyatif alma olanağını veriyor. Ve bu stratejik amaca varılması, ülkede politik güçlerin yeralımını nitel bakımdan değiştireceği için ve partiyi temel amacına yakınlaştıracağı için, barış ve demokratik yenilenme stratejik çizgisi de devrimci bir nitelik taşıyor.

Sosyalizme Nasıl Geçilecek?

TBKP Prorgamı'nda işçi sınıfı ve emekçilerin iktidarının çok-partili bir politik sisteme sahip olabileceğinin belirtilmesi kimi eleştirilere hedef oluyor.

Büyük Sosyalist Ekim Devrimi yıllarında Rusya'da; somut-tarihsel olarak çok-partili bir politik sistemin koşulları yoktu. Daha sonra, Doğu Avrupa'da kapitalizmden sosyalizme geçiş süreçlerinde çok-partili politik sistemlerin oluştuğu görülüyor. Eğer bugünün Türkiye'sinde tarihsel kökleri olan, ulusal politik-ideolojik akımlar varsa, bunlar yarın sosyalizmde de uzun süre var olacaktır. Bu akımların bugün etkilediği politik güçlere, yarın kendilerini yenileyebildikleri durumda, yeni bir temelde, sosyalizmin politik sistemini kapatmak hem olanaksızdır, hem de bunların potansiyellerinden yararlanmamak, sosyalizm kuruculuğunun olası güçlerini daraltmak olur.

Bugün dünya çapında sosyalizm kuruculuğunun sorunları, yanlışları ve doğruları tartışılıyor. Bu süreçte, sosyalizme geçmiş olan ülkelerin deneyim zenginliğine bakmaktan, onların doğrularından öğrenmekten ve yanlışlarından dersler çıkartmaktan korkulmamalıdır.

Sorun, sosyalizmden neyi anladığımızda düğümleniyor. TBKP Programı'nda sosyalizm, barış ve demokratik yenilenme güçlerinin bugünden uğrunda mücadele ettikleri halkın temel istemlerinin tümüyle gerçekleştiği bir düzen olarak algılanmaktadır. Bir başka deyişle, Türkiye'nin sosyalist yenilenmesi, Türkiye'nin demokratik yenilenmesinin nitelikçe farklı ve daha üst bir düzeyde devamı ve yetkinleştirilmesidir.

Program'da, işçi sınıfının oluşturacağı geniş demokratik bağlaşıklığa dayanıp, nüfusun ezici çoğunluğunu kazanarak demokratik yoldan, demokrasiyi koruma ve güçlendirme yolundan sosyalizme geçileceği, bu nedenle vurgulanmaktadır. Halkın çoğunluğunun istemediği, halkın çoğunluğuna dayanmayan bir iktidar sosyalizmi kurabilir mi?

Bu sorunun yanıtı bugünden açık ve kesindir. Ama bugünden öngörülmesi olanaksız olan, işçi sınıfının ve emekçilerin iktidarının kurulması sürecinin hangi somut aşamalardan geçeceğidir. Toplumsal gelişme sürecinde mücadele bir dizi aşamadan geçebilir. Bunların pek azı önceden öngörülebilir. Pek çoğu ise, mücadele içinde ortaya çıkacak ve şekillenecektir. İktidar sorununun çözülmesi, adım adım gelişen bir süreç de olabilir. O nedenle, geçiş aşamasına ilişkin bugünden somut programlar yapmak hem kalıpçılığa yol açar, hem de yarın ortaya çıkacak durumlarda olanakların değerlendirilmemesine ve yanlış adımların atılmasına neden olabilir. Teorik ve politik bakımdan önemli olan, çeşitli geçiş aşamalarının henüz sosyalizm olmadığını bilmek, ama bunları sosyalizmden de "Çin seddi" ile ayırmamaktır.

Devrimin yolu olarak, Program'da iç savaşı dışlayan barışçı yolun amaçlandığının vurgulanması; soldaki kimi dostlar tarafından, "parlamenter yoldan sosyalizmi kurmaya yönelmek" gibi algılanıyor. Bu, yanlış bir algılamadır. Çünkü demokratik yol, parlamenter faaliyeti içermekle birlikte, ima edildiği anlamda "parlamenter" yolla özdeş değildir. Çünkü "parlamenter" denilen yol, parlamento içindeki çoğunluğu kazanmak ile yetindiği, halkın parlamento dışındaki bütün alanlarda verdiği mücadeleyi dikkate almadığı ve tüm karar mekanizmalarına katılım olanaklarını dışladığı için demokratik yolla özdeş olmamaktadır.

Devrimin yolu olarak, iç savaşı dışlayan barışçıl yolun amaçlandığının vurgulan-

masına gelince. Elbette bu saptama bugün Türkiye'de barışçıl yolun açık, pratik olarak olanaklı olduğu anlamına gelmiyor. Egemen güçler, değil işçi sınıfının partisinin demokratik yoldan iktidara gelmesini, sendikal haklarını bile şiddete başvurarak engellemekteler. Ne ki, günümüz dünyasında barışçıl yolu kazanma, bir tercih sorunu olmaktan çıkmış, barışçıl yolu kazanmak için mücadele politik bir gereklilik haline gelmiştir.

Türkiye öyle bir ülkedir ki, hem halkın çıkarları, demokratik talepleri uygarlık öncesinin yöntemleriyle, şiddet ve zorbalıkla bastırılmakta, hem de, topraklarında nükleer silahların bulunması, NATO üyesi olması, sosyalist ülkelerle komşu olması nedeniyle Türkiye "atom çağı sorunları"nın göbeğinde yer almaktadır.

Bu durumda, Türkiye topraklarında mücadele veren bir parti, iç ve dış gericiliği şiddete başvurmaktan alıkoyacak bir politik güçler oranını, caydırıcı güçte ezici bir çoğunluğu oluşturarak, barışçıl yolu kazanmak ve güvenceye almak için her çabayı göstermelidir. Şiddet, işçi sınıfının politikası değildir. İşçi sınıfının politikasının hümanist özü, Lenin tarafından formüle edilmiştir: "İnsanlara karşı şiddet kullanmak bizim ülkümüze uygun değildir."

Barışçı yolun önündeki engelleri aşabilmekte, TBKP'nin bugünkü politik stratejisi, yani, nüfusun çoğunluğunu barış ve demokratik yenilenmeye kazanmak, politik ve düşünsel etkinliği yükseltmek, yeni bir demokrasi kültürü yaratmak ve yaygınlaştırmak, yurttaşlık bilincini derinleştirmek, bir bütün olarak devrimci solu ülkenin toplumsal ve politik yaşamının vazgeçilmez bir öğesi durumuna getirmek stratejisi önemli bir politik araç oluşturuyor.

Görüldüğü gibi, TBKP Programı, bu partiyi oluşturan politik akımların önceki programlarından büyük farklılıklar gösteren yeni yaklaşımlara dayanmaktadır. Bu yeni yaklaşımlar, dünya ve Türkiye koşullarının bilimsel analizine dayanmaya özen gösteriyor. Ve partinin nicel gücü ile "yasal" statüsünden bağımsız olarak, işçi sınıfının devrimci görevlerini bugünkü koşullar açısından ifade etmeye yöneliyor.

DEMOKRATİK BİRİKİM VE BUNUN, CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDEKİ EVRİMİ

Cavlı Çulfaz

Demokrasi için mücadelenin dünya ölçüsünde tarihsel bir deneyimi vardır. Bu deneyim, uygarlığın ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiş, genel insani bir nitelik kazanmıştır.

Batı ülkelerindeki demokrasinin sosyal-sınıfsal temelini elbette gözden uzak tutmamak gerekiyor. Batı'daki demokrasi, tarihsel bakımdan da sınırlıdır ve kuşku yok, aşılacak, daha öteye geçecektir.

Ama bu ülkelerde, yüzyıllar içinde, hiç yadsınamayacak bir *demokratik ilişkiler mekanizması* kurulmuştur. Değişik sınıfların, katmanların zaman zaman çok sert geçen mücadeleleri içinde ve çok uzun bir dönem boyunca bir demokratik ilişkiler kültürü oluşmuş; bu kültür, gel-git'leri içinde, ama genel olarak yetkinleşen bir ilişkiler mekanizması yaratmıştır (Siyasi partiler arasında ilişkiler, seçimler, temsili kurumlar, iktidarın el değiştirme mekanizması, çok çeşitli çıkarları yansıtan baskı grupları, hukukun egemenliği ve üstünlüğü, vb. Demokratik ilişkiler mekanizmasının oluşmasına, yetkinleşmesine çeşitli sınıflar, siyasal güçler zaman içinde değişik ölçülerde katkılarda bulunmuşlardır.

Batı deyince, "kapitalist ülke" ya da "işte burjuva demokrasisi" deyip geçtiğimiz oluyor. Ama Batı'daki demokratik ilişkiler mekanizmasının bugün varılan yere gelmesinde, örneğin, 200 yıl önce genç, yükselen, devrimci bir sınıf olan burjuvazinin önemli payı var. Daha sonra işçi sınıfının, emekçi kitlelerin, ilerici güçlerin çetin mücadelelerinin büyük bir yeri var. Devrimci sol olarak çoğu kez "burjuva" ya da "kapitalist" diye kestirip attığımız bu ülkelerde, komünistlerin, sosyal demokratların, yeşillerin, daha başka köktenci akımların varlığını bilmekle birlikte, yazarken sanki onların etkisini görmezden gelir bir tutum içine girdiğimiz oluyor.

Bugün elbette "saf" biçimiyle bir burjuva demokrasisinden söz edemeyiz. Böyle bir demokrasi, belki 18. yüzyılın sonları, 19. yüzyılın başlarında vardı. Ama bugün var olan yapı, yine büyük sermaye sahiplerinin egemenliği altında olmakla birlikte, çeşitli sınıf ve katmanların damgasını, etkisini taşımaktadır.

Sonra, "sermaye sahibi" de deyip geçemeyiz. Bir kez, 200 yıl önceki burjuvazi; yükselen, genç, devrimci bir burjuvaziydi. Siyasal bakımdan büyük bir yaratıcılığa

sahipti. Yükselen bir sınıf olarak, sadece mülkiyeti ve sınıfsallığı temsil etmekle kalmıyor, aynı zamanda geniş ulusal, genel insani çıkarları da o dönemde temsil ediyordu. Genç burjuvazi, "Aydınlanma Çağı"nı açıyor, kültürün bayrağını taşıyordu.

Bu dönemde, siyasal düzeyde "özgürlük", sosyal düzeyde "eşitlik" ve "kardeşlik" ülküleri için çetin bir mücadele verilmiştir. Özellikle Jakobenler bu mücadelede önemli bir rol oynamışlardır. Tarihsel bağlamı içinde, feodal sistemden, seçimlere dayanan, temsili bir rejime geçiş büyük bir ilerleme olmuştur. Ama belirtelim, bu rejim henüz halkın egemenliğine dayanmıyordu. Zaten dayanamazdı da. Küçük meta üretimi ve imalat döneminde işçiler vardı ama, işçileri tarih sahnesine bir güç olarak çıkmaya başlamaları büyük ölçekli makine üretimine geçilmesinden, yani sanayi devriminden (1780-1820) sonra başlayacaktır. Proletaryanın, yani o zamanki "modern işçi sınıfı"nın doğuşundan sonra işçiler bir güç olarak ağırlıklarını koymaya koyulacaklardır.

Görülüyor ki, siyasal demokrasi, başlangıçta daha çok burjuva sınıfının yapıtı, ürünü olmuştur. Demokrasinin gitgide yaygınlaşıp derinleşmesinde, sosyal bir içerik kazanmasında işçi sınıfının mücadelesi etkin bir rol oynamıştır.

Bu dönemde, çoğu hukuki olan ve biçimsel dediğimiz hak ve özgürlüklerin yerleşmeye başlamasının büyük bir önemi vardır. Yasa önünde eşitlik sosyal açıdan baktığımızda, fiili bir eşitsizlik olmakla birlikte; yasayla belirlenmiş hukuk ölçütlerinin uygulanmaya başlanması, tarihsel bir öneme sahiptir. Hukuk devleti kuruluyor, hukukun egemenliği ve üstünlüğü kabul edilip yerleşmeye başlıyor. Kuvvetler ayrımı; yani yasama, yürütme ve yargı faaliyetinin birbirinden ayrılması, merkezi iktidarın denetlenmesinde tarihsel bir ilerleme oluyor. Anayasaya dayalı bir hukuk düzeninin kurulması, yerleşmesi, devlet organlarına karşı yurttaşın hakkının korunması, bütün bu demokratik ilişkiler mekanizmasının nüveleri daha da eskilere uzanıyor.

Demek ki, demokratik düşüncenin kendisi, demokratik haklar, özgürlükler, demokratik kurumların oluşmasının uzun bir geçmişi var. Demokratik ilişkiler mekanizmasının oluşması, tek bir toplumsal oluşuma (formasyona) özgü değil. Köleci toplumda Atina demokrasisini görüyoruz. Feodal toplumda hak ve özgürlükler uğruna mücadelenin nüveleri beliriyor. 2000 küsur yıl önceki Atina demokrasisi, şimdi 200. yıldönümünü kutladığımız Fransız Devrimi'ne model oluyor, bu devrime hizmet ediyor. Bunun gibi, 1789 Fransız Devrimi'nin "eşitlik", "özgürlük", "kardeşlik" düşünceleri, daha yaygın ve derin bir içerik kazanma yolunda 1917 Ekim Devrimi'ne hazırlık olmuştur.

Böyle bakınca görüyoruz ki, demokratik kültürün gelişmesi, birikimi, demokratik ilişkiler mekanizmasının oluşup yetkinleşmesi zaman ve değişik oluşumlar, toplumsal yapı biçimleri içinde bir evrim geçirmiştir. Demek ki, demokrasi, demokratik davranış ve alışkanlıkların oluşup yerleşmesi uzun bir süreç işidir. Bu bakımdan, demokrasi, tek bir toplumsal oluşuma özgü değildir. Bütün oluşumları kapsayan genel insani bir içerik taşımaktadır. Sosyalizmde ise, demokrasinin daha geniş ve derin bir içeriğe sahip olması için uğraş veriliyor.

Demokrasi, yüzyıllar boyunca oluşan bir kültür; kültür de, en geniş anlamıyla, bir yaşam tarzıdır. Bu yaşam tarzı, bir çırpıda oluşmuyor. Alışılması, edinilmesi,

özümsenmesi, kural ve kurumlarının, mekanizmasının oluşturulup geliştirilmesi, demokratik davranışların olgunlaşması, tarihe bakınca görüyoruz ki, yüzyıllar almıştır. Tarih bir kez yaşandı mı, bir daha aynı tempoyla yaşanacak değil elbette. Ama çok çetin mücadelelerin, aynı zamanda çok ince, sabırlı uğraşların sonucu gelişiyor demokrasi...

Demokrasi Mücadelesinin Bizdeki Uğrakları ve Evrimi

Peki, ülkemiz, gel-git'leri, iniş-çıkış'ları içinde, demokrasi mücadelesinin neresindedir? Ne ölçüde bir demokratik davranış ve alışkanlıklar birikimimiz var? Demokrasinin kurum ve kuralları bizde ne ölçüde gelişmiş? Uçlardan başlayarak söyleyelim, kuşkusuz bir İngiltere ve İskandinav ülkeleri düzeyinde değiliz. Buralardaki hak ve özgürlüklerin henüz çok uzağındayız. Cezaevlerimiz hala siyasi tutuklularla dolu. İnsanlarımız hala yazdıkları yazılardan, açıkladıkları görüşlerden ötürü yedibuçuk yılı bulan hapis cezalarına çarpıtılıyor. Komünist partisi hala yasaklı ve yöneticileri hapiste.

Ama herhalde, göze göz, kola kol, kısasa kısas yasasının hüküm sürdüğü bir Suudi Arabistan'dan, demokratik gelenek ve görenekler açısından daha ilerideyiz. Bununla birlikte, devlet olarak neresindeyiz bu gelişmenin, devlet içindeki değişik kurumlar olarak neresindeyiz? Sivil toplum olarak demokratik ilişkiler mekanizması ne ölçüde gelişmiştir? Kuşkusuz, derinlemesine incelenecek, tartışılacak çok geniş bir konu ve bunu iyi bilmek, toplum olarak çok çeşitli sınıf, katman, güç ve öğeleriyle içinde bulunduğumuz uğrağı doğru saptayabilmek büyük önem taşıyor. Çünkü geldiğimiz nokta, bugün atacağımız adımlara temel olacak, siyasal faaliyetimize ışık tutacaktır.

Bilindiği gibi, yurttaş hak ve özgürlükleri için mücadele demokrasinin özüdür. İnsan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, çağlar boyunca uzun, çetin, zahmetli mücadelelerin ve elbette devrimci uzlaşmaların ürünü olmuştur.

Dünyada hak ve özgürlüklerin bugün çok sınırlı da gözükse, güvence altına alınmasının ilk örneği, 1215 tarihli *Magna Carta Libertatum* denilen *"Büyük Özgürlük Fermanı"*dır. "Çok sınırlı" dedik; çünkü *Magna Carta* ile söz konusu olan, geniş halk kesimlerinin değil, baronların kral karşısındaki hak ve özgürlükleridir. Bu belgede sağlanan haklar (ayrıcalıklar), dini ve laik baronların İngiliz kralı Yurtsuz John'a karşı yürüttüğü savaş sonucu ve zorla elde edilmiştir. Kral, artık baronların bazı haklarını keyfi biçimde sınırlayamayacak, bunlara uymayı kabul ve taahhüt edecektir. Bu belgenin kabulüyle, kralların yetkililerin sonsuz ve keyfi olmasına ilk sınır gelmiştir.

Bizde, İngilizlerin *Magna Carta*'sına eş değilse bile yakın sayılabilecek belge, 1808 yılındaki Sened-i İttifak'tır. *Sened-i İttifak*, yani İttifak Sözleşmesi, başında Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın bulunduğu Rumeli ayanı tarafından Padişah Üçüncü Selim'e kabul ettirilmiştir. Buna göre, padişah, ayanın bazı haklarını keyfi biçimde sınırlamayacaktır. *"Halife-i rûyi zemin"* yani "Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi" sayılan padişahın mutlak yetkilerine ilk sınırlama, bu belgeyle getirilmiştir.

Demek ki, bugünden geriye doğru bakarsak, tam 180 yıl önce özgürlük yolunda, çok sınırlı da olsa ilk adımı atmışız. Ama dünyadaki uygulamayla kıyaslarsak, İn-

giltere'deki ilk örnekten yaklaşık 600 yıl sonra... Zaman içindeki muazzam gecikmeyi daha iyi görebiliyoruz.

İngiltere'de *"Büyük Özgürlük Fermanı"* ile birlikte, yine 1215'te *Magnum Consilium* denilen bir kurum oluşturuluyor. Bu kurum, kralın baronların haklarına (ayrıcalıklarına) uyup uymadığını denetliyor. Daha sonra bu kurumun yavaş yavaş, bir parlamentoya doğru adımlar attığını görüyoruz.

İngiltere'de özgürlüklerin kazanılması, uzun bir mücadelenin ürünü. Magna Carta'yı 1225'te *Büyük Hat*, 1628'de *Haklar Dilekçesi* izliyor. 1679'da Taç'ın, yani hükümdarın keyfi tutuklama ve mülkiyetten yoksun bırakma yetkisi sınırlanıyor. Latince deyimiyle *Habeas Corpus* Yasası ile insan vücudunun bütünlüğü ve dokunulmazlığı ilkesi kabul ediliyor. Ardından 1688 yılındaki *Şanlı Devrim*'le Avam Kamarası'nın temel hak ve özgürlükleri Taç'a kabul ettirdiğine tanık oluyoruz.

Daha sonraki önemli belge, Thomas Jefferson'un yazdığı *Bağımsızlık Bildirisi*'dir. 4 Temmuz 1776 günlü bu bildiri, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluş gününü simgeler. Jefferson bildirisi, bütün insanları birbirine eşit saymış, insanları daha yaradılışlarında birtakım haklarla donanmış görmüştür. Bu hakların başında *yaşama hakkı, özgürlüğü ve mutluluğu arama hakları* gelmektedir.

1789 Fransız Devrimi'ni izleyen *İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi* ise, insanın hiçbir biçimde zamanaşımına uğramayacak haklarını ilan etmiştir. Bu haklar; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme haklarıdır. *(Baskıya karşı direnme hakkının* kabulü önemli bir gelişme olmuş ve bu hak, bizde de ilk kez 1961 Anayasası'nın giriş bölümünde yer almıştır.)

Bizde padişahın mutlak iktidarını sınırlayan ikinci adım 1839 *Gülhane Hattı* (Tanzimat) ve 1856 *Islahat Fermanı*'dır. Bilindiği gibi, o dönemde bizde yurttaş kavramı yoktur. Müslüman halk teba, müslüman olmayan reaya'dır. Tanzimat (düzenlemeler) ve ıslahat (reformlar) sonucu, reaya da teba olarak kabul edilmiş, müslüman olmayan halkın özellikle din ve ibadete ilişkin bazı hakları güvence altına alınmıştır. Halk dilinde, basitleştirilmiş biçimiyle, artık "gavura gavur denemeyecektir." Adeta ilk Türk perestroyka'sı olan Tanzimat ve Islahat demek ki, topu topu 150 yıl önce başlamıştır. Sık sık da kesintilere uğramıştır.

Ülkemizde mutlak iktidarın, yani totaliter (toptan, bütüncül) iktidarın temel sınırlaması 1876 Anayasası ile başlamıştır. 1876 Anayasası ile mutlak hükümdarlıktan, meşruti (şartlı, anayasalı) hükümdarlığa geçilmiştir.

Türkiye'nin siyasal yaşamında, mutlak hükümdarlıktan, anayasalı hükümdarlığa geçiş kolay olmamıştır. İlk Türk Anayasası, düşüncesiyle Namık Kemal'in; uygulamasıyla ise Mithat Paşa'nın adlarıyla bağlıdır.

Bizde egemenliğin tek bir kişiye, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olan padişaha değil de, kamuya, yani topluma ait olabileceği düşüncesi, ilk kez Namık Kemal'in yapıtlarında düzenli olarak işlenmeye başlamıştır. Meşrutiyet hareketinin siyasal programının oluşmasında Namık Kemal'in şiirleri, piyesleri, yazıları önemli bir rol oynamıştır.

Namık Kemal ve 1865 yılında Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kuran yurtseverler Sul-

tan Abdülaziz'in despotluğuna karşı mücadele ettiler. Yeni Osmanlılar, Avrupa'da sürgünde iken, 1789 Fransız Devrimi'ne temel olan Aydınlanma **Çağı'nın** düşünceleriyle yakından tanıştılar. Jean-Jacques Rousseau'nun **Toplumsal Sözleşme**'sini, Voltaire'in yapıtlarını, Montesquieu'nün *"kuvvetler ayrımı"*'na ilişkin düşüncelerini incelediler. Bilindiği gibi, Rousseau'nun **Toplumsal Sözleşme**'si anayasa anlayışının özünü oluşturur. Anayasalar birer sosyal pakt, birer toplumsal sözleşmedir. Fransız Devrimi ile yurttaş kavramı gelmekte; yurttaş, devletle imzaladığı varsayılan bir "toplumsal sözleşme" ile bazı yükümlülükler altına girerken, devlet de yurttaşın temel hak ve özgürlüklerine uymayı kabul etmektedir.

Montesquieu'nün düşünsel babası olduğu "kuvvetler ayrımı" ilkesi ise, yürütme organının karşısına yasama ve yargı organlarını koymaktadır. Böylece o zamana kadar mutlak olan yürütme yetkisinin mutlaklığı parçalanmakta, yasama ve yargı yetkisi yürütmeden ayrılmaktadır. En azından, devlet organları içinde; bir karşılıklı sınırlama ve denetim uygulaması getirilmektedir.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinden bazılarının Birinci Enternasyonal ile ilişkisi olduğunu görüyoruz. Örneğin, Cemiyetin tüzüğünün hazırlanmasında (1867), Birinci Enternasyonal üyesi Simon Deutsch'un payı olmuştur. Buna karşılık, Cemiyetin kurucularından Mehmet, Reşat ve Nuri Bey'ler de, 1871'de Paris Komünü'nün savunulmasına aktif olarak katıldılar.

Yeni Osmanlılar, Avrupa'da gördüklerini ülke koşullarının prizmasından geçirerek bir senteze varmaya çalıştılar. Örneğin Mehmet Bey, "köylü Osmanlı İmparatorluğu'nda henüz sosyal devrim için bir taban olmadığı gerçeğini iyi kavramıştı. Bundan ötürü, ülkenin Abdülaziz despotluğundan kurtarılması, eşitlik, özgürlük ve halkın eğitimi ilkelerinin gerçekleştirilmesi için mücadeleyi Türk aydınlarının başta gelen görevi sayıyordu.[1]

Namık Kemal ise, hem 1789 ve 1830-1848 devrimleri'ni, Hem de 1871 Paris Komünü'nü savundu. Sadrazam Âli Paşa, Versay hükümetinin yanında yer alır ve komün düşüncelerinin imparatorluk sınırlarından içeri girmemesi için emirnâme yayınlarken, Namık Kemal 1872 yılında **İbret** gazetesindeki bir yazısında Paris Komünü'nü destekledi. "Batı'da bir şirketten servetli adamlar, bir devletten kuvvetli şirket peydah ediyor" diyen Namık Kemal, bizim bir fabrikamız bile olmadığına işaret ettikten sonra, şu soruyu soruyordu: "Mülkümüzde sanat ne ile ileri gider?.. Beynimizde servet nasıl vücuda gelir?" Namık Kemal ateşli yazılarında, ülkenin önündeki dönüşümleri yapabilmesi için, istibdadın kalkmąsı ve anayasalı bir rejim kurulması gerektiğini belirtiyordu. Namık Kemal, daha sonra, padişahın yetkilerini yeterince sınırlamadığı için, 1876 Kanunu Esasi'sinin "bir Anayasa sayılamayacak kadar sakat bir vesika" olduğunu yazacaktır.

Mithat Paşa ve 1876 Anayasası

1876 Anayasası'nın kabulü ve meşrutiyetin ilanı demokratik alışkanlıkların oluşması sürecinde önemli bir köşetaşıdır. Deyim yerindeyse, *demokrasinin ilkel birikim döneminin başlangıcı*'dır. Gerek Anayasa'nın kabulü, gerekse meşrutiyetin ilanı, doğrudan Mithat Paşa'nın adıyla bağlıdır. Bunun yanı sıra 19. yüzyılın ikinci yarısında yönetime halkın katılımıyla ilgili üç düzenlemenin üçünde de Mithat Paşa'nın imzası vardır.

Bunlardan ilki, Vilâyetler Kanunu ile kurulan Meclis-i Umumi'lerdir. Günümüze dek gelen İl Genel Meclisleri'nin, illerde seçime dayalı kısmi yönetimin başlangıcını oluşturmaktadırlar.

İkinci düzenleme, yine temsili nitelikte Şura-i Devlet'in (Danıştay) kuruluşudur. "Şura-i Devlet'in kuruluşu, meşruti rejime geçişte bir ilk adım teşkil etmiştir."[2]

Üçüncüsü ve en önemlisi ise, Birinci Meşrutiyet'in ilanı ve 23 Aralık 1876'da Türkiye tarihinde ilk kez bir anayasanın kabul edilmesi, 18 Mart 1877'de Meclis-i Mebusan'ın toplanmasıdır. Gerçi 1876 Anayasası'nın ve Meclis-i Mebusan'ın ömrü bir yıldan az sürdü ve bunun ardından, 32 yıllık bir istibdat dönemi geldi, ama ilk anayasanın getirdiği aydınlık düşünceler insan zihninde izler bıraktı, demokratik birikimin temeli oldu. Hele bazı Avrupa ülkelerinde bile o sıralar bir anayasa ve meclişin bulunmadığı göz önüne alınırsa, bu adımın önemi daha kolay anlaşılabilir.

Nitekim doğu despotizminin bir kalesi olan Çarlık rejimi, 1876 Anayasası'nın *"örnek olma gücü"*nden büyük bir tedirginlik duydu. Çar, kendi tebasına da bir anayasa vermek zorunda kalacağı için dehşetli kaygıya kapıldı. *"Aydınlık mutlakıyet"*[3] Tanzimat'ı desteklemiş olan ve emperyalist aşamaya yükselme süreci içindeki İngiltere ise, Türkiye'deki anayasa hareketine aynı güçlü desteği vermedi. Hatta İngiltere Dışişleri Bakanlığı, İkinci Abdülhamid'in kulağına gidecek şekilde şu düşünceyi yayıyordu: "Mithat Paşa, cumhuriyetçi bir sosyalisttir, hanedanı yıkarak cumhuriyeti kuracak ve kendisi de cumhurbaşkanı olacaktır."[4]

Marks ve Engels, çağdaşları Mithat Paşa'yı da, mutlak monarşi rejimine karşı gelişen meşrutiyet ve anayasa hareketini de yakından ve ilgiyle izlediler. Engels, 24 Mayıs 1876 günü Marks'a yazdığı mektupta, devlet bütçesini onaylayacak temsili bir organın kurulması, sadrazam ve şeyhülislâmın değiştirilmesi istemiyle yürüyen öğrencilerin gösterilerini bir "devrim" diye niteliyordu. 10 Mayıs gösterilerinden sonra Mithat Paşa sadrazam oldu. 30 Mayıs 1876'da, Sultan Abdülaziz tahttan indirildi. Marks, 25 Mayıs 1876 günü Engels'e yazdığı mektupta şöyle diyordu:

"Hatırlarsın, bir süre önce Türkiye üzerine konuşurken, sana Türkler arasında (Kur'ana dayanan) püritan★ bir partinin çıkma olasılığından söz etmiştim. İşte gerçekleşti."[5]

Mithat Paşa'nın sadrazamlığı çok kısa sürdü. Damat Mahmut (Celalettin) Paşa, Cevat Paşa, özellikle Cevdet Paşa, Sultan Abdülhamid'e, sürekli olarak *"jakoben"*[6] diye nitelendirdikleri Mithat Paşa'yı görevden uzaklaştırması gerektiğini, çünkü Mithat Paşa'nın cumhuriyet ilan ederek Osmanlı saltanatına son vermeyi planladığını söylediler.

5 Şubat 1877 günü Mithat Paşa, İstanbul'dan uzaklaştırılıp Avrupa'ya sürgün edildi. Anayasa kabul edileli henüz 43 gün olmuştu. Meclis-i Mebusan'ın açılmasına ise daha 43 gün vardı.

Marks ve Engels'in Mithat Paşa'nın Avrupa'daki temaslarını da yakın bir ilgiyle izledikleri anlaşılıyor. Marks, Londra'dan Brighton'daki Engels'e yazdığı 31 Mayıs 1877 günlü mektupta, "Engels'in Türkiye'deki durumla ilgili değerlendirmesine aynen katıldığını" belirttikten sonra şöyle yazıyordu:

"Rusların doğrudan etkisi altında Damat Mahmut (Celalattin) Paşa ve şürekâsı,

(*) İlkelerine sofuca kaskatı bağlı.

Ruslara barış anlaşması önerirken, *anayasayı kaldırmayı* da vadediyordu... Çar için bundan elverişli bir şey olamazdı... Çar, böyle bir anlaşmayla, yalnız saygınlığını korumakla kalmayacak, bir anayasa verme zorunluluğundan da kurtulmuş olacaktı... Bana söylendiğine göre, Mithat Paşa burada, Türkiye'nin yazgısının (ve Rusya'daki "gelişme"nin en yakın geleceğinin) bağlı olduğu İstanbul'daki hareketi hızlandırmak için her şeyi yapıyor."[7]

Marks, Leipzig'deki Wilhelm Liebknecht'e yazdığı 4 Şubat 1878 günlü mektupta, Çarlık hükümetinin, "Mithat Paşa'yı İstanbul'dan *uzak* tutabilmesi ve yönetimin dümeninde Damat Mahmut (Celalettin) Paşa'nın kalmasını sağlamasının Plevne'yi almaktan daha önemli görerek, büyük bir stratejik ve taktik sanat sergilediğini"[8] belirtiyordu.

Görülüyor ki, Marks ve Engels, tıpkı Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında olduğu gibi, Birinci Meşrutiyet (1876) ve Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sırasında da ülkemizdeki siyasal gelişmelere, Avrupa'da güçler dengesinin değişmesi ve bizdeki devrimci-demokratik gelişme açısından özel bir dikkat ayırmışlar, anayasa hareketi ve onun mimarı Mithat Paşa'ya büyük değer vermişlerdir. Despotik bir ülkeye anayasa ve meclisin gelmesi, sınırlı da olsa halkın yasama ve yönetime katılma düşüncesi, Avrupa'daki gericilik güçlerini irkilmiştir. Henüz Avrupa'nın bazı ülkelerinde bir anayasa ve meclis yokken, Türkiye'de bir anayasa ve meclisin varlığı, ileri bir adım olmuş, ancak iç ve dış gericilik kısa sürede bunu boğmuş, 1908 yılına dek sürecek bir despotluk dönemine girilmiştir.

1876 Anayasası, insan haklarının kabulü ve güvence altına alınması yolunda önemli bir sıçramaydı. 1876 Anayasası'nın 10. maddesinde *"kişi özgürlüğünün her türlü saldırıya karşı korunacağı"* belirtilmiştir. Hükümdarın yalnızca şeyhülislâmdan bir fetva alarak, sıradan insanlar bir yana, kardeşlerinin ve vezirlerinin boynunu kolayca vurdurabildiği bir ülkede, bu maddenin önemi, bugün baktığımızda devrimci özü, daha iyi anlaşılacaktır.

22. maddeyle, *"konut dokunulmazlığı"* güvence altına alınmıştır.

26. maddeyle, *"işkence ve her türlü eziyet kesinlikle ve toptan yasak"*lanmıştır.

Bugün baktığımızda, işkenceyi henüz devlet ve toplum yaşamından, devlet uygulamalarından tümüyle silip atamadığımızı düşünürsek, 113 yıl önce "işkence ve eziyetin kesinlikle ve toptan yasaklanması" düşüncesinin anayasaya girmesinin önemini daha kolay kavrayabiliriz.

Bugün belki bazılarımıza şaşırtıcı gelecektir ama 1876 Anayasası, "doğal yargıç" ilkesini getiriyordu. Mithat Paşa Anayasası'nın 23. ve 85. maddelerinde, *"hiç kimsenin kanunen mensup olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gitmeye zorlanamayacağı"* belirtiliyordu. Oysa günümüzde yargılanan yurttaşlarımızdan azımsanmayacak bir bölümünün hala "doğal olmayan yargıçlar" ve "kanunen mensup olmadıkları mahkemelere gitmeye zorlandıklarını" görüyoruz. 113 yıl önce Mithat Paşa'nın reformcu anlayışının devrimci özünü, bugün devlet katındaki uygulamanın tarihsel geriliğiyle kıyaslayınca, aradaki çarpıcı karşıtlığı daha kolay kavrayabiliyoruz.

1876 Anayasası'nın 14. maddesinde "kişilere tek tek ve toplu olarak Meclis'e di-

lekçe verebilme hakkı'' tanınmıştı. Oysa daha birkaç yıl öncesini hatırlayalım (herhangi bir ilde, belki hâlâ da oluyor): 1984 yılında sade, sıradan yurttaşlar bir yana, ülkemizin tanınmış aydınları toplu dilekçe verdiler diye, mahkeme koridorlarının çilesini çektiler. Üniversite öğrencilerimizin ek sınav hakkı için birlikte dilekçe yazdılar diye koğuşturmaya uğradılar.

Demek ki, bir karşılaştırma yapacak olursak, bugün daha iyi görebiliyoruz: 113 önceki anayasa, bugünden geriye doğru bakınca, tarihsel perspektif içinde, daha da büyük bir değer kazanıyor. İnsan hak ve özgürlüklerinin, gerçi güvenceleri olmasa da, devlet ve toplum yaşamının en temel belgesine geçirilmesi, o dönem içinde büyük bir kazanımdır. 1876 yılında Mithat Paşa örneğinin ve ilk kez bir anayasa ile devlet katında atılan reformcu adımın ne kadar büyük bir devrimci değer taşıdığını bugün daha kolay kavrayabiliyoruz.

Jön (Genç) Türkler ve Demokratik Düşüncenin İlk Çekirdekleri

Avrupa'nın *Aydınlanma Çağı'nın düşünceleri*, bir yandan sürgündeki, göçmenlikteki aydınların Avrupa'da bu düşüncelerle temasa geçmeleri sonucu ülkemize girmiştir. Öte yandan ve belki daha da önemlisi, Tanzimat'tan sonra yeni yüksek okullar açılmış, gazetecilik başlamış, ulusal bilincin yavaş yavaş uyanmasıyla Türkçe gelişmeye koyulmuştur. Özgürlükçü düşüncelerin etkisi, bu *benimsenen kurumların getirdiği yaşam değerleri* yoluyla kendini duyurmaya başlamıştır. Kurulan yüksek okullar arasında özellikle Mülkiye Mektebi (şimdiki adıyla Siyasal Bilgiler Fakültesi), bir *düşünce merkezi* olarak hep önde gelen bir yer tutagelmiş, çağdaş toplumsal değerlerin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

1877 yılını izleyen ağır baskı döneminde aydınlar önce temkinli davrandılar. Daha sonra, özellikle 1895-1907 yılları arasında, İkinci Abdülhamid'in sıkı sansür ve ihbarcılık rejimine karşı özgürlüğü elde etmek için gizli örgütler (dernekler) kurulmaya başlandı. Bu örgütler Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, İhtilalci Askerler Cemiyeti, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Fırka-i Hamiyet, Teşebbüsü Şahsi ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti'dir.

Batı'da, mensupları Jön (Genç) Türkler diye adlandırılan bu gizli kuruluşların en bellibaşlısı İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Cemiyetin önde gelen isimleri arasında Dr. İbrahim Temo, Mülkiye Mektebi öğretim üyelerinden **Mizan** (Ölçü) gazetesi sahibi Murat Bey, **Meşveret** (Danışma) gazetesini çıkaran Ahmet Rıza Bey ve **İçtihat**'ın sahibi Abdullah Cevdet vardır.

Jön Türklerin, daha dar deyimiyle İttihat ve Terakki'cilerin ana kaygısı, parçalanmakta olan devleti kurtarmaktı. Elbette her birisi kendine özgü, birbirlerinden oldukça farklı görüşlere sahipti. Bir bölümü, 1876 Anayasası ve Mithat Paşa'nın sonunu görünce, hareketlerinde çok daha ihtiyatlı davranma gereğini duymuşlardır. Örneğin, Mizancı Murat Bey, önceleri seçimle gelen bir parlamento düşüncesine rağbet etmemiş, daha çok, devlet işlerini bilen, sınırlı sayıda insandan oluşmuş bir danışma meclisinden yana çıkmıştır.

Bununla birlikte Mizancı Murat Bey, ilk programında, imparatorluk tebasının "kanunlar önünde mutlak eşitliği ilkesinin sivil bakış açısından olduğu kadar, askeri

bakış açısından da uygulamaya konulmasını" önermiştir. Murat Bey, programında ayrıca, bütün imparatorluk tebası için genel siyasi af çıkarılması, ılımlı ve olgun yasaların güvence altına aldığı bir basın özgürlüğü sağlanması gereği üzerinde durmuş; Saray'ın yetkililerinin sadece sadrazamın atanmasıyla sınırlı kalması, bakanların topluca Meclis'e karşı sorumlu olmasını istemiştir.(9)

Meşveret'i çıkaran Ahmet Rıza Bey, "İslâm dininin Cumhuriyetçi rejime hiçbir biçimde düşman olmadığını" belirtmiştir. "Tam tersine", diye yazmıştır Ahmet Rıza Bey, "İslâm dini, ancak Millet Meclisi tarafından seçilen kişiyi lider olarak kabul eder."(10)

Doktor Abdullah Cevdet'in yazılarında ise, "Osmanlı milleti" deyimine itiraz edilmektedir. "Dünyada hangi devlet vardır ki, hükümdarının ismiyle tanınsın? Osmanlı hanedanının kendisine Osmanlı milleti adını vermesi, bu kişilerin kendilerini hep, halkı ise hiç saymakta olduklarının bir kanıtıdır."(11)

Böylece "hanedan" düşüncesinden çıkılıp yavaş yavaş cumhuriyet düşüncesine, ulusal egemenlik anlayışına doğru adımlar atılmaktadır.

İttihat ve Terakki'nin 1895 tarihli bilinen ilk broşür bildirisinde, "Meclis-i Mebusan'ın açılıp, Kanunu Esasi'nin (anayasanın) yürürlüğe konması" gereği vurgulanmış, "İmparatorluk dahilindeki bütün kavimlerin meşverette bulunup, işleri elbirliğiyle halletmek mümkündür"(12) denilmiştir. Aynı broşür-bildiride "basın serbest olmalı, olan biten her şey açıkça yazılmalı ve tartışılmalıdır" görüşü yer almıştır.

Dikkati çeken bir nokta, Jön Türklerin çıkardığı **Osmanlı** gazetesinde yer alan, "imparatorluk içinde her biri saygıya lâyık birkaç vatanın bulunabilmesi" düşüncesiydi. Örneğin, Bedirhan Paşa'nın oğullarının Taşkışla'da hapsedildikleri haberi verilirken, buna "vatanlarına, yani Kürdistan'a"(13) yazdıkları bir mektubun neden olduğu anlatılıyordu.

Yine Jön Türk gazetelerinden **Şuray-ı Ümmet**'te Victor Hugo ve Tolstoy'un özgürlükçü düşüncelerinden esinlenildiği anlaşılıyor. Dergide 1905 Rus Devrimi "tekamül"ün (olgunlaşma, evrim) bir sonucu olarak değerlendiriliyor; Gorki'nin subaylara yazdığı bir mektup aktarılıyor; Osmanlılara Rus ihtilalinden ibret almaları sağlık veriliyordu.

1908 Devrimi ve Siyasetin Keşfi

İşte, bu gelişmeler içinde 1908 Devrimi'ne gelindi. İkinci Abdülhamid'in despotluk rejimini yıkma amacında birleşen dernekler Aralık 1907'de Paris'te İkinci Genç Türk Kongresi'ni topladılar ve ortak bir program çevresinde çalışma kararı aldılar.

Kongre'nin kapanış bildirgesinde, İkinci Abdülhamid'in düşürülmesi ve rejimin değiştirilerek parlamentonun kurulması için İmparatorluk halkları, silahlı-silahsız direnmeye, vergi ödememeye çağrıldı.

Temmuz 1908'in ilk günlerinde, büyük kentlerde, özellikle Rumeli illerinde kitle hareketleri sıklaştı. 23 Temmuz 1908 günü Rumeli'de Manastır ili Harbiye Mektebi Komutanı Vehip Bey (Paşa), top arabası üzerine çıkıp İkinci Meşrutiyet'i ilan ederken şöyle diyordu:

"Vatanımızı Tanrı yolundan saptırmayı önleyecek, yetimlerimizin gözyaşlarını dindirecek ve kimsenin hakkını kimseye kaptırmayacak, bizi insan gibi yaşatacak meşveret (danışma) usulüdür ki, bu isteklerimizin tümünü sağlayan Kanunu Esasi'dir. Ey vatandaşlar, ya Kanunu Esasi (anayasa), ya ölüm!"

1908 Devrimi, 1876 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koydu. Anayasa'da siyasal ve kişisel haklar alanında bazı değişiklikler yapıldı, yenilikler getirildi. 10. maddede yapılan değişiklikle kişi özgürlüğü ve dokunulmazlığı güçlendirildi. 12. maddede yapılan değişiklikle basın sansür baskısından kurtuldu. "1876 anayasası'na kasten konmamış olan toplanma ve cemiyet hürriyetleri"[14] anayasaya eklendi.

Siyasal özgürlükler alanında seçim sistemine de değişiklikler getirilmiş, oy hakkı genişletilmiştir. Bunlar 1876'da şeklen tamamlanmamış olan "Milletvekili Seçim Kanunu" ile sağlanmıştır. Böylece seçim ilkesine anayasa mekanizması içinde baş yerin verildiği gösterilmek istenmiştir. 1908-1918 yılları arasında dört genel seçim yapılmıştır. İlk seçim 1908 Kasım'ında olmuş. İkincisi ise 1912 yılında yapılmış ve "sopalı seçim" adını almıştır. Bu arada 1911 yılında İstanbul'da yapılan bir ara seçimi muhalefet tek oy farkıyla kazanmış, bunun ardından, hükümeti oluşturan İttihat ve Terakki altı ay süreyle hükümetten uzaklaşmıştır. 23 Ocak 1913'te Babıâli Baskını'yla ve silah zoruyla yeniden hükümet olan İttihat ve Terakki, 1918 yılına kadar tek parti olarak hükümette kalıp baskıcı bir rejim uygulamaya başlamıştır.

Meşrutiyet, yani şartlı, anayasalı hükümdarlık, mutlak hükümdarlık ile demokratik cumhuriyet arasında bir köprü olmuştur. Meşrutiyet döneminin en önemli olgusu, denilebilir ki, *siyaset yapan bireylerin sayısının artışı*'dır. Teba, yurttaş aşamasına yükselmiş, yurttaş olduğu için de siyaset yapar olmuştur. Dönemin tanınmış yazarlarından Hakkı Behiç dönemin havasını şöyle özetliyordu:

"Bugünkü ruhi hallerimizi tetkik edersek, fikirlerimize ve hislerimize hâkim olan, kalplerimizi heyecana getiren, dimağa kuvvet veren şeyin hep siyasetten ibaret bulunduğunu görürüz. İstanbul'un bugünkü hayat ve maişetini hulasa etmek isterseniz -her tarafta bir politika tufanı var- deyiniz, kafidir."[15]

Yüzyıla yaklaşan özgürlük arayışı, her alanda biriken sorunlar, siyasete ilgi duyan insanları elbirliğiyle şu sonuca ulaştırıyordu: Devlet yönetimi yalnız padişahla yakın çevresinin tekelinde kalamazdı. Her yurttaşın söyleyecek sözü, gösterecek yolu olabilirdi. Böylece *siyaset yapmak* kendi sonucunu da doğal olarak yanında getiriyor, *yönetime katılma* düşüncesi doğuyordu. Devlet yönetiminin bir tekel, hükümetin de oligarşinin (az sayıda insanın) elinde bir araç olmaktan çıkması düşüncesi, bu dönemde kurallaşmaya başlamıştır.

Kuşkusuz, İkinci Meşrutiyet döneminde, iktidarın kullanılışına katılmak isteyen, iktidara ilgi gösteren insanların sayısı muazzam ölçülere varmıyordu. Bugünkü geniş kapsamlı seçmenlik kurumu da tam oluşmamıştı. Bununla birlikte, "hükümdar kulları"nı yurttaş düzeyine çıkaracak sorunların tartışılmaya başlanması ve hareketlerin oluşması bu dönemde başlamıştır.

Özgürlüğün değeri onun yokluğu döneminde daha iyi anlaşılmış, ancak özgürlük geldiğinde nasıl kullanılacağının henüz hiç bilinmemesi düş kırıklıkları yaratmış, yeniden diktatörlük duygu ve heveslerini güçlendirmiştir. İkinci Meşrutiyet'in kısa süren özgürlükçü döneminde insanlar temel sorunlar üzerine kafa yormaya başlamış-

lardır. 1876 Anayasası'yla atılan özgürlük tohumlarının 32 yıl aradan sonra yeni yeni yeşermeye başladığı 1908 sonrası dönemde insanlar biraz daha birlikte düşünmeye başlamışlardır. Özgürlük kültürünün temellerinin henüz çok zayıf olması nedeniyle, bu birlikte düşünme, karşılıklı düşünce kımıldatma sürecinin başlangıcına henüz bir "kamuoyu" adı verilemez, ama hiç değilse bir *"kamu duyarlılığı"*nın oluşması ve yaygınlaşmasından söz edebiliriz.

* * *

Bu yazıda, ülkemizde genel demokratik birikimin ilk aşaması olan cumhuriyet öncesi döneme kısaca değinmeye çalıştık. Konunun uzmanı sayılamayacak olan yazarın görüşleri, doğaldır ki, her yönden tamamlanmaya muhtaç ve tartışmaya açıktır. Cumhuriyet dönemindeki demokratik birikim süreci ise elbette başka yazıların konusudur.

Yazımızı, konunun gerçek uzmanlarından biri olan değerli Profesör Tarık Zafer Tunaya'nın şu gözlemi ve sözleriyle bitirelim:

"Paris'in şirin müzelerinden birinde, Karnavale'de, Fransız İhtilâli'ne ilişkin eşyaları ve belgeleri seyrediyordum. Gözlerim salonun bir köşesine özenle yerleştirilmiş küçük bir kitaba takıldı. Altındaki etikete eğildim ve okudum: '1791 Anayasası'. Fransa'nın ilk yazılı Anayasası. Biraz daha dikkatle bakınca alt satırdaki şu müthiş cümle beni dondurdu: "İnsan derisi ile kaplanmıştır." Bu küçücük, rengi sararmış kitap karşısında, hürriyet savaşlarının derinliğini, uzunluğunu, özgürlük denilen şeyin bedava olmadığını insan bir kere daha anlıyor. Sanki her Anayasa insan derisi ile kaplı..."(16)

(1) E.Y.Hasanova, "19'uncu Yüzyılın Son Çeyreğinde Sol Görüşlerin Türkiye'ye Girişi Tarihi Üzerine", **Problemi İstorii Turtsii** başlıklı kitaptan, Moskova, 1978.
(2) Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılaşma Hareketleri**, s.41
(3) Tanzimat (düzenlemeler) ve Islahat (reformlar), bir bakıma, Aydınlanma Çağı düşüncelerinin mutlakıyet rejimine şırınga edilmesidir. Sovyet araştırmacı N.A.Ayzenştayn'ın deyimiyle, Tanzimat, "feodal monarşinin özel bir biçimi olarak *aydınlık mutlakıyetçilik*'tir. Ancak "çok geç kaldığı için, etkinliği tarihsel olarak önceden sınırlanmış, feodal devletin yıkılışını önleyecek güçte olamamıştır."
(4) Layard, **Unpublished Memoirs**; Aktaran Tevfik Çavdar, **Osmanlıların Yarı-Sömürge Oluşu**, Ant Yayınları, 1970, s.59
(5) K.Marks-F.Engels, **Yapıtlar**, Almanca, Cilt 34, s.15. Engels, üç gün sonra, 28 Mayıs 1876'da Ramsgate'den, Londra'daki Marks'a yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Türkiye olaylarına gelince, sen kesinlikle haklısın; ben yine de işlerin ilerleyeceğini sanıyorum; geçen haftanın olaylarına bakıldığında, belirli bir duraklama var. Doğu devrimleri ise, ötekilere göre çok daha hızlı bir çözüm gerektiriyor." (Agy, s.18)
(6) Prof.G.Aliyev'den aktaran Yalçın Küçük, **Aydın Üzerine Tezler-2**, Tekin Yayınevi, 1984, s.336-337
(7) K.Marks-F.Engels, **Yapıtlar**, Almanca, Cilt 34, s.44. Marks, Engels'e 8 Ağustos 1877 günlü mektubunda şöyle yazıyordu: "**Republique Française**'in İstanbul muhabirinin yazdığına göre, Damat Mahmut (Celalettin) Paşa'nın entrikaları sonucu, yaşlı şeyhülislâm [Hasan Hayrullah Efendi] devrimci düşünce tarzı nedeniyle görevden uzaklaştırılmış, onun yerinde budalanın teki [Kara Halil Efendi] getirilmiştir. (Agy, s.69)
(8) Agy, s.317-318
(9) Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 1895-1908**, İletişim Yayınları, 1983, s.100
(10) Agy, s.138
(11) Agy, s.183
(12) Ali Birinci, "İttihat ve Terakki'nin İlk Risalesi", **Tarih ve Toplum**, Haziran 1988, s.9
(13) Şerif Mardin, agy, s.113
(14) Tarık Zafer Tunaya, **Hürriyetin İlanı - İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar**, 1959, s.23-24
(15) Hakkı Behiç, "Samimi Şikâyetler", **Serveti Fünun**, 1908, sayı 295'ten aktaran T.Z.Tunaya, agy, s.27
(16) Tarık Zafer Tunaya, **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1959, (Yazarın **İnsan Derisiyle Kaplı Anayasa** başlıklı kitabı içinde, s.5)

(★) İlkelerine sofuca kaskatı bağlı.

TBKP, BİRLİK VE DEMOKRASİ

Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin (TBKP) kuruluş kongresinin yapıldığı ve böylece TBKP'nin oluşturulduğu kamuoyuna açıklanmış bulunuyor.

Bu gelişmenin sol kesimlerde ve genelde ilerici çevrelerde bütün boyutlarıyla tartışılması gerektiğini düşünerek dergimiz, kimi sol kesim temsilcilerine aşağıdaki soruları yöneltmeyi yararlı görmüştür.

Soru 1: Türkiye sol hareketi yakın geçmişe dek sürekli bölünmeler ve parçalanmalarla malül bir hareket görünümü taşıdı. İlk kez TBKP örneğiyle, Marksist solun ayrı akımlarının, partilerinin ilkeli bir birliği düşünülmeye başlandı. Bu bakımdan böylesi bir deneyimin örnek oluşturma yönünden önemi ve anlamı ne olabilir?

Soru 2: Böyle bir sürecin bütün Marksist sol, en azından onun ağırlıklı bir kesimi açısından en anlamlı olabilmesinin perspektifleri nelerdir? Bu perspektifleri yaşama geçirmek için neler yapılmalıdır?

Soru 3: Bu amaca yönelik olarak, Marksist solun birliği hangi tür programatik istemler üzerinde yükselebilir? TBKP deneyiminin bu konuda düşündürdükleri nelerdir?

Soru 4: Bu girişimin uzun erimli sonuçları açısından, demokrasi savaşımı üzerinde olası etkileri ne olabilir?

Soruşturmamıza gelen yanıtları, yayınlamaya bu sayımızda da devam ediyoruz.

Sait ÜNER: Birlik Sürecinin, Marksist Sol'un ağırlıklı kesimiyle, hiç olmazsa kimi ilkesel ortak zeminlerde buluşması gerekiyordu.

1. Geneli ifade eden Türkiye sol hareketi, yakın geçmişe kadar olduğu gibi bugün de ayrı akımların ayrışmalarıyla, diğer anlamıyla parçalanmayla iç içe gelişmektedir. Bu bir yerde doğaldır. Doğal olmayan, aynı akımların parçalanıp bölünmesi, ayrı ayrı olmalarıdır. Birinci soruyu bu açıdan yanıtlarken, bir yanlışı düzelterek girmek gerekiyor. Soruda, "ilk kez TBKP örneğiyle Marxist sol'un ayrı akımlarının, partilerinin ilkeli bir birliği düşünülmeye başlandı" deniyor. Bu yaklaşım doğru değildir. Değildir, çünkü TBKP'yi oluşturan TKP ve TİP, işçi sınıfı hareketinin "ayrı akımları"nın partileri değillerdir. Aynı akımın ayrı partileri konumundaydılar. Bilindiği gibi, işçi sınıfı hareketi içinde temel olarak iki akım vardır. Bunlardan birisi devrimci akım, diğeri reformist akımdır. TKP'nin, geçmişte yaşadığı likidasyondan sonra

1970'li yıllarda geçmişin devamcısı olduğu iddiasıyla ortaya çıkan TKP'nin çıktığı günden bu yana, TİP'in de kurulmuş olduğu tarihten bu yana işçi sınıfı hareketinin reformist kanadını oluşturdular, her iki parti de 12 Eylül'le değişen koşullar ve ortamın zorlanmasıyla programlarında ve politikalarında reformizmle karışık da olsa kimi devrimci çizgilere de yer verdiler. Ama kısa bir süre sonra yeniden eski sağ reformist çizgilerine çekildiler. Ve bu süreçte birleşerek boydan boya reformist bir parti olan TBKP'yi kurdular.

Bu bakımdan bu iki partinin birleşmesinden oluşan TBKP örneği, işçi sınıfı hareketinin "ayrı akımlarının" 'ilkeli' birliğini örneklemiyor, aynı akımın iki partisinin üstelik de gecikmiş birliğini temsil ediyor. Zaten, şimdiye kadar bu iki partinin aynı şeyleri savunmalarına rağmen, yani işçi sınıfı içinde sağ reformcu bir çizgiyi temsil etmelerine rağmen, neden ayrı partiler olarak yaşamakta inat ettiklerini kimse anlayamıyordu. Bu bakımdan bu birleşme; aynıların aynı yerde biraraya gelmelerini örneklemesi bakımından olumlu ve yararlıdır diyorum. Ama böyle bir birliğin Marxist sol'un ayrı akımlarının ilkeli birliğine örnek oluşturacak bir deneyim olacağı kanısında değilim. Çünkü biraz önce de belirttiğim gibi bu birlik, örneğin bir devrimci akımla bir reformist akımın karşılıklı birbirlerini etkilemeleri ve değiştirmeleri sonucu sağladıkları bir birlik değil, aynı akımın ilkesiz ayrılığına son verilmesidir.

TBKP deneyinin diğer bir önemi ise, işçi sınıfı hareketi içinde reformist kanatla devrimci kanat arasındaki çizginin daha da netleşmesini sağladığı ve sağlayacağı katkıdır. Geçmişte bu iki akımın arasındaki çizgi yer yer bulanıyor, belirsizleşiyordu. Çünkü, belli zorunlu koşullardan ötürü reformistler de kimi devrimci tutumlara giriyor, devrimci lafızlarla kafa karışıklığı yaratıyorlardı. TBKP'nin oluşumuyla bu ayrım noktası önemli ölçüde netleşmiş oldu.

Bana göre TBKP olgusunun "önemi ve anlamı" kısaca bunlardır:

2. Bu soruda belirtilen "süreç"in anlamına da bir önceki soruya verdiğim yanıttaki açılardan yaklaşıyorum. "Böyle bir sürecin bütün Marxist sol, en azından onun ağırlıklı kesimi açısından anlamlı olabilmesi" için bu birlik sürecinin, Marxist sol'un ağırlıklı kesimiyle hiç olmazsa kimi ilkesel ortak zeminlerde buluşması gerekiyordu. Oysa, görülen odur ki, TBKP, Marxist sol'dan ayrılan reformist sol bir ilkesel zeminde yürümektedir. Bu bakımdan onu, Marxist sol'un ağırlıklı kesimi için anlamlı hale getirmek olanaklı değildir. Sorunun diğer bir yönü ise şöyledir:

TBKP'nin devrimci sol zeminlerden uzaklaşarak reformist bir odak oluşturma girişimi, reformist sol açısından önemli bir örnek oluşturup belki de çekici bir merkez haline dönüşecekken, devrimci sol güçleri de zorunlu olarak yeni arayışlar içine itecek, gerçek Marxist sol hareket, Marxizmi-Leninizmi ülkemiz koşullarında canlı bir klavuz haline getirmek için daha yoğun çalışmalara girecek, işçi sınıfının devrimci kanadını birleştirme yolunda daha da güçlenecektir. TBKP olgusu sayesinde işçi sınfının devrimci kanadı neyi yapmaması yanında neyi nasıl yapmasını da daha kolay algılayabilecektir. Bu anlamda, "neler yapılmalıdır" sorusuna; TBKP'nin devrimden, sosyalizmden, proletarya partisi ideal ve ilkelerinden uzak, reformist bir program ve liberal bir yapıyla ortaya çıkması karşısında, proletaryanın devrimci partisinin, yeni tip proletarya partisi ilke ve yapısını daha da güçlendirerek hızlı bir toparlanma içine girmesi, daha aktif, daha sorumlu, daha girişimci bir tutum alması gerekmektedir yanıtını veriyorum.

3. Bu soruyu yanıtlarken, önce bir konuda netliğin sağlanması gerekiyor. "Marxist sol"dan komünist güçler kastediliyorsa, bu güçlerin birliğinin TBKP programatik zeminlerinde sağlanmasının olanaklı olmadığını belirteyim. Neden böyle olduğunu bir ölçüde ikinci soruya yanıtta belirtmiş durumdayım. Ama tekrar, daha da

açımlayarak belirtmek gerekirse, TBKP programı, komünist güçlerin bir programı değil, olamaz da. Bilinebileceği gibi, komünistlerin programı kapitalist sistem için değil, onu aşamayı hedeflemiş, sosyalizmi kurmayı amaçlamış, Marxizm-Leninizme bağlı, devrimci savaşçı bir belgedir. Halbuki TBKP'nin programı, kapitalist sistemin alternatifi değil, sistemin içindeki uygulamaların alternatifidir. Yani TBKP programı kapitalist sistemin işbaşındaki bugünkü yöneticilerine karşıdır, bu yöneticilerin "iyi" kapitalizmi yozlaştırdığına inanmaktadır, programında ileri sürdüğü reformlarla kapitalizmi iyileştirmeyi hedeflemektedir. Zaten TBKP yöneticilerinin açıklamalarına göre de bu program, "devrim programı" veya "devrimci savaşım programı" değildir. Böyle bir programın çevresinde Marxist sol'un birliğinin sağlanamayacağı, ancak sağ reformistlerin birliğinin sağlanabileceği açık bir gerçektir. Programatik bakımdan TBKP deneyiminin bu konuda düşündürdükleri budur.

Marxist sol'un birliğinin "hangi tür programatik istemler üzerinde yükselebile"-ceği sorununa gelince, bu konuda şimdiye kadar çok yazılıp çizildiği için uzun uzun açımlamalara gerek yok. Kısaca, sosyalizmi hedeflemiş, onun ilkelerini somut perspektif olarak belirlemiş, devrimci bir program etrafında yükseltilebilir diyorum. Kuşkusuz bugün ülkemizde böyle bir programa sahip, işçi sınıfının devrimci partisinin ağır baskı ve gericilik koşullarında; zor, çetin, özveri gerektiren, çatışmalı, sancılı devrimci bir savaşımın öncüsü partinin kısa sürede kitleselleşmesi, çekici bir alternatif konumuna yükselmesi kolay değildir. Reformculukta durum bunun tersi olduğu için, ağrısız, sancısız, dümdüz, özveri gerektirmeyen, düzenin sınırlarını aşmayan bir mücadeleye katılacak güçler daha çoktur, hele de Türkiye gibi küçük-burjuva tabakaların ve ılımlı demokrat-aydınların yaygın olduğu bir ülkede reformizmin kitlesel zeminleri daha geniştir. Bunu biliyoruz. Bu gerçeğe göre hareket edilmesi yanında, ayrıca bir çok şeyin yeni bir biçimde ele alınması gerektiğine inanıyorum.

Bu yeniden ele alınıp işlenmesi gereken konuların başında, işçi sınıfının reformist kanadıyla devrimci kanadı arasındaki ideolojik, teorik, politik ve örgütsel yapılanma arasındaki ayrımların daha da netleştirilmesi geliyor.

4. Buraya kadar özetlemeye çalıştığım nedenlerden ötürü, dördüncü sorunuzda belirtmiş olduğunuz, TBKP olgusunun "demokrasi savaşımı üzerindeki olası etkileri" konusunda olumlu etkilerde bulunacağı şekilde bir iyimserliğe sahip değilim. TBKP bugünkü konumu ve programı itibariyle, kapitalizm sınırları içerisinde kalarak demokrasi mücadelesinde de burjuva demokrasisini hedeflemektedir, bu sınırlar içerisinde kalınarak demokrasi savaşımında olumlu etkilerde bulunabilmesi mümkün görünmemektedir. İşbirlikçi tekelci kapitalizmin ekonomik temellerini hedef almayan bir mücadelenin, işçi sınıfı mücadelesine hedef saptırıcı işlev göreceği; ayrıca sınıfsal uzlaşmayı temel alması nedeniyle de işçi sınıfının kendi özgücüne dayalı mücadelesi yerine teslimiyetçi eğilimleri güçlendireceğinden, Halk demokrasisi mücadelesinde olumlu etkilerinin olamayacağı bir gerçeklik olarak görülmektedir.

Doğu PERİNÇEK: Partileşme ve birleşme, mücadele alanlarında gerçekleşecek.

1. Birliğin ilkeli olması önemli, ilkelerin de emekçi ve devrimci karakterde olması. TBKP örneği, birlik arayışını yansıttığı için olumlu, TBKP programı ise, belirtileri açıkça görülen bir emekçi radikalizminin taleplerine cevap verebilecek bir içe-

rikten yoksun.

Türkiye, çalkantılı bir döneme giriyor. Olağanüstü çözümler, gündeme gelecektir. Emekçi çözümü de böyle olağanüstü bir çıkış yoludur. Türkiye, yüzyıllık demokratik devrim sürecinin temel çelişmesini çözeceği bir konjonktürün eşiğindedir. TBKP programı ise, içinde devrimci hal tarzlarını da barındıran bir istikrarsızlık dönemine kriz korkusuyla bakıyor.

Fabrikalardaki, çeşitli işyerlerindeki, köylerdeki ve kültür alanındaki sosyalist emekçi önderleri ile sosyalist aydınlar, bugün farklı örgütlerde bulunsalar da, Türkiye'nin Emekçi Partisini oluştururlar. Bütün sorun, bu öncü birikimin, bir örgüt çatısı altında birleşmesi için kararlı bir tavır almaktır. *Gerçek radikalizm*, geçmişin önyargılarını aşmada ve yaşadığımız krize emekçi halkın örgütlü bir cevap bulmasına katkıda kendini gösterecektir.

Partileşmenin ve birleşmenin esas olarak mücadele alanlarında gerçekleşeceği anlaşılıyor. Çünkü yükselen emekçi hareketine ve Kürt meselesi gibi önemli bir demokrasi dinamiğine karşı tavır, birliğin teorik ve pratik temelini oluşturacak. Burada göreli reformcu —parlamentocu ve göreli devrimci— kitle girişimcisi eğilimlerin uç verdiği görülüyor. Eskiden kalan bütün sosyalist kümeler, TBKP dahil, bu iki eğilimi tartışıyorlar. Ayrıştırıcı etkiyi yükselen mücadelenin kendisi yapacak. Sol yeniden harmanlanma ve bu ayrım temelinde ana mecralara akma sürecindedir. Emekçi Partisi, bu süreç içinde inşa olacak, oluyor.

Sınıfın ve sosyalist birikimin herhangi bir kesimini mücadele alanlarına çıkaran her örgütlenme ve her çaba, birliğe hizmet eder. Yeter ki öncü unsurlar olarak, birleşme sürecine engeller çıkaracak tavırlardan uzak duralım ve birleşmeye katkıda bulunacak aktif bir çaba gösterelim.

Yukardan görüşmeler, kuşkusuz yararlı, fakat sınıfın öncülerinin partileşmesi sürecinin esas anahtarını vermez. TKP ve TİP'in TBKP adı altında birleşmesi olumlu, fakat birleşme sürecinin modeli değil.

2. Birleşme sürecine pratikte ve teoride iki yönden katkıda bulunabiliriz.

Pratikte: Emekçi sınıfların mücadelesinde öncü tavırlar benimseyerek yer almak, bu ortak tavırlar içinde farklı sosyalist parti ve örgütlerden arkadaşlarla birlik zeminini geliştirmek ve pekiştirmek.

Teorik alanda: Sosyalist solun çeşitli kümelerinde birbirine benzeyen tartışmalar yapılıyor. Tartışma havuzları arasında kanallar açarak, teori ve program arayışlarını tek bir havuzda birleştirmeliyiz. Farklı havuzlardaki tartışmaları, açılan kanallarla birbirinin içinde dolaştırmak ve zamanla bir eksen çevresinde toplamak, devrimci birleşmelere hizmet edecektir.

3. *Sosyalist Parti Programı,* Bilimsel Sosyalist teorideki çağdaş gelişmeleri kucaklayan, Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve politik zemininde inşa edilmiş bir programdır. Uluslararası ölçülerde tartışılabilecek bir değeri vardır.

Yaşadığımız konjonktürde Türkiye sosyalistlerinin üç noktayı dikkate almalarında yarar var:

Bir: Kapitalizm bugün en yıkıcı ve en çok tecrite gittiği bir döneme girmiştir. Bireysel kâr ve rekabet sisteminin sanayileşme modeli ve üretim-tüketim humması, insanlığın en geniş kesimlerinin yaşamsal çıkarlarıyla hiçbir zaman bu kadar derin bir çelişme içine düşmemişti. **Time** dergisi, yılın insanını değil, yılın gezegenini seçiyor. Müthiş hor kullanıldığı ve yıkıma uğradığı için Dünya'dır seçilen. Kapitalist sistemden kaynaklanan zorunluluklar, dünyanın damını delecek kadar vahim bir yı-

kım etkeni haline gelmiştir. Bu durumda kapitalist sanayileşme, üretim ve tüketim modelinin dışına çıkamayan, ona seçenek olamayan ekonomizm, varolan doğa krizine de, insan kirlenmesine de bir çözüm getiremeyecektir. İnsanlığın ancak büyük kolektif projelerle çözebileceği sorunların içine girdiği bir sırada, özel mülkiyet sistemini, piyasa mekanizmalarını ve bireysel çıkarı, "sosyalizmin kurtarıcısı" olarak görmek, tarihin garip bir cilvesidir. Böyle bir gidiş içinde, devrimler çağının bittiği teorisi, yaşadığımız dalgalanmalarla ve bazı sosyalist pratiklerin çıkmazlarıyla ilgilidir, dünya halklarının taleplerine cevap vermez.

Bugün doğanın ve insanın yıkıma uğraması ile kapitalist sistem arasındaki bağlantıları somut olarak ortaya çıkarmak ve sürecin gelişme seyrini somut olarak analiz etmek çok önemli. Dünya ölçeğinde devrimci gelişmelerin olabilirliği yanında, Türkiye'deki gelişme süreci ve devrimci çözüm olanakları, bu teorik çabayla aydınlanacaktır.

İki: İdeolojik bağımsızlığın sosyalizm için hayat-memat meselesi olduğu bir döneme giriyoruz. Kendi yolumuzu kendimiz çizmeli, omuzlarımızın üzerinde kendi kafamızı taşımalıyız.

Bizler, genç bir ülkenin, kendisini geleceğe götürecek yolu arayan bir halkın devrimcileriyiz, radikalleşme eğilimi içine giren bir işçi sınıfının öncüleriyiz. Bu nedenle geri dönüşün yarattığı tıkanmayı, piyasa mekanizmalarıyla havalanma delikleri açarak aşma denemeleri, bize örnek olamaz. Kapitalizmin üretim ve tüketim kalıplarını, bir iletişim ağıyla insanlığa dayattığı sahte mutluluk kalıplarını ve yabancılaşmayı tartışmayan, bu nedenlerle kapitalizme alternatif olmayan ekonomizm ile aramıza kesin bir sınır çekmek durumundayız. Aksi halde, karanlıkta otomobilin farlarının içinde koşan tavşanlara döneceğiz. Kapitalizmin altında ezilmemek için, onun aydınlattığı alanın dışına çıkmak zorundayız.

Sovyetler Birliği veya Çin'de uygulanan programlara karışamayız, ama o programlarla Türkiye'de devrim yapamayız.

Kapitalizmle sosyalizmin birbirine yakınlaştığı ve buluştuğu teorisi, dünyanın gidişine aykırıdır. Çünkü yeryüzü, özel mülkiyet ve bireysel çıkar sistemi içinde çözemeyeceği büyük sorunlarla karşı karşıyadır. Büyük kolektif ve kamusal projeler geliyor. Batı'nın düşünce çevreleri, bunu ekonomizme kapılan sosyalistlerden daha iyi görüyor.

Dünyanın bugünkü durumunu, ülkelerin karşılıklı bağımlılığı teorisi belirlemiyor. Ezen-ezilen millet çelişmeleri keskinleşerek yaşıyor. Önümüzdeki 20 yıl içinde dünyanın ezilen alanlarındaki açlığın artacağı açıkça saptanıyor. Ezilen dünyada, Latin Amerika, Asya ve Afrika'da ve bulunduğumuz Orta Doğu'da devrimci kaynaşmalar var.

Üç: Sosyalist akımın dar grupsal vâdilerden, Türkiye vâdisine çıkması, canalıcı bir sorundur. Yalnız kendi dar-grupsal tarihiyle, yalnız kendi iç çekişmeleriyle, yalnız kendi grupsal törenleri ve grupsal şehitleriyle ilgilenen, Türkiye platformuna sırtını dönmüş bir sosyalist akım, büyük bir tarihsel olanağın eşiğinde olduğunu bile farkedemiyor. Grupsal bencilliklerden kurtularak, sınıfın ve halkın kendi bilincindeki sorunlara yönelmek zorundayız. Öncü, kitlesiyle, kendi sorunlarını değil, sınıfın sorunlarını vurgulayarak birleşir.

Türkiye sosyalistleri yukarda sıraladığımız güncel problemleri devrimci çözümlere kavuşturacak birikime sahiptir.

4. Avrupa'daki sosyalist arkadaşların Türkiye'ye gelmeleri, hakim sınıfları rahatsız

etmeyen konumlardan mücadeleci konumlara geçişi ifade eder. Böylece manevra kurşunlarıyla yapılan Savaş provaları alanından, ülke zemininde gerçek kurşunlarla yapılan mücadele alanına çıkılmış oluyor.

TBKP'nin girişimindeki zaaflar üzerinde durmak, demokrasi mücadelesinin uzun erimli perspektifleri açısından yararlı olacak.

TKP ve daha sonra TBKP, 12 Eylül sürecini, özellikle Türkiye'nin 12 Eylül'den çıkış sürecini doğru tahlil edemediği için, yasallaşma çabasını verimli politikalara dayandıramadı. 1983 baharındaki olumsuz dalgalanmaların içine kapanılarak kötümser tahliller yapıldı. Bu tahlilden kurtulana kadar da dört yıl kaybedildi. TBKP, 12 Eylül'den çıkışın dinamiklerini göremediği için, yasal parti kurulamayacağı saptamasında 1987 sonbaharına kadar direndi. Sonra da ters uca kayıldı. Bu kez illegal olan ve üyelerine hâlâ ağır hapis cezaları verilen bir partinin yasallaştırılması girişimine geçildi. Türkiye'de biz yasal sosyalist parti yöneticilerinin yıllarca hapse mahkum edildiği bir dönemden çıkıyorduk.

TKP'nin ilk tavrı, olanakları görmüyordu. İkinci tavır ise, olanakların ötesindeydi ve işi zora soktu.

Oysa TBKP Programı, yasal platformun kabul edebileceği reformcu bir programdır, devrim perspektifi yoktur. Sosyalist Parti'nin emekçi insiyatifine dayanan devrimci perspektifinin Anayasa Mahkemesi kararıyla yasallaşabildiği bir dönemde, TBKP niçin örgütlenme sorununu yasal bir partiyle çözmedi? Kabul edilebilir bir programı, kabul edilemez biçimlerle siyaset platformuna çıkarmak, uygun bir örgütsel çözüme işaret etmiyor. Nabi Yağcı arkadaşın, kendi nüfus kağıdında yazılı ismi varken, "Haydar Kutlu" gibi illegal bir adla yasallaştırma girişiminde yer alması bile, ayrıntı gibi gözükse de, girişimin el yordamıyla götürüldüğüne işaret ediyor. Bu tavır, illegal mücadelenin deneyim ve kurallarıyla da bağdaşmıyor.

Yasal parti olanağı, Türkiye'de 1960'larda hakim sınıfların saldırılarına göğüs gerilerek kazanıldı ve 1970'lerde de korundu. En son Sosyalist Parti'nin yasallığının Anayasa Mahkemesi'nce onaylanması, aslında Türkiye'nin sosyolojik anayasasının gereğiydi ve tüm geçmiş birikimin başarısıdır. Bu mevziyi, yani geçmiş mücadelelerde kazanılmış yasal parti kurma olanağını değerlendirmek varken, yasadışı bir partiyi yasallaştırma girişimiyle kısa erimde çıkmaza girilmiştir.

TİP deneyi de bu açıdan eleştirilmeli. 12 Eylül'den sonra illegale dönüştürülen bir legal parti, birkaç yıl sonra tekrar legalleşmeyi deniyor. TİP'in legal kimliği TKP'yi yasallaştırabilecekken, tersine illegal olan TKP, illegale dönüştürülen TİP'i legalleştiriyor! Burada bir terslik görmemek mümkün değil, araba ata koşulmuştur.

TBKP'nin yasallaşma girişiminde, ülke içindeki demokrasi dinamiğini değil de, Avrupa'nın demokratik desteğini belirleyici gören bir pratik yürütmesi de, demokrasi perspektifine uygun düşmüyor. Komünist Partinin kurulmasını açıkça savunan bir çok demokrat bile, bu pratikten rahatsızdır. Geniş kitlelerde, ne yazık ki, Türkiye'ye dışardan bir çözüm dayatılıyor imajı yaratılmıştır.

Ayrıca dış desteğin içerdeki dinamiğin yerine ikame edilmesi, demokratik halk güçlerini pasifleştiren ve tarafsızlaştıran bir rol oynuyor. Oysa demokrasi ve özgürlük, hepimizin bildiği gibi halk insiyatifinden başka bir şey değildir. Halk insiyatifiyle kazanılabilir ve ancak halk insiyatifiyle yaşar, yaygınlaşır ve derinleşir. Devrim, yalnız eskiyi yıkmak için değil, devrimci sınıfın kendisinin değişmesi için de gereklidir. Bir demokrasi olacaksa, bizzat emekçi sınıfların da değişmesi gerekiyor. Bu değişmenin anahtarı ise, halk kitlelerinin demokratik mücadele pratiklerine girmesidir. Demokrasinin veya sosyalizmin kazanılmasında iç dinamiğin esas olması da buradan gelir.

Avrupa, bizim fabrikalarımızdaki, köylerimizdeki, belediyelerimizdeki, sendikalarımızdaki, kooperatiflerimizdeki, erkek-kadın ilişkilerimizdeki, siyasal kurumlarımızdaki ilişkileri demokratlaştıramaz. Halk, kendi mücadelesiyle hem siyasal ilişkileri, hem de kendisini demokratlaştırabilir, bütün toplumda fiilen yaşanabilecek bir emekçi demokrasisini adım adım kurabilir.

TBKP'nin yasallaştırılması girişimi, daha çok Avrupa'ya bel bağlamış ve hazırlığını buna göre yapmış gözüküyor. Oysa hazırlık, Türkiye hakim sınıflarından gelecek baskıları göze alarak ve bu baskıları iç dinamiğin güçleriyle altetme perspektifiyle yapılmalıydı.

Bu yazdıklarım, mücadelenin daha başarılı, daha verimli olması özleminden kaynaklanıyor. Kanımca Türkiye'de sosyalist akımın hiçbir parti ve örgütü birbirinin rakibi değildir. Tersine sosyalist hareket, düzenin rakibi ve alternatifidir. Bir Marksist, bütün sosyalist girişimlerin, içinde bulunduğu girişimden daha önde ve daha başarılı olmasını ister. Çünkü bundan yalnız emekçiler kazançlı çıkar, sosyalizm kazançlı çıkar.

Aramızda çekişmek yerine cepheyi emperyalizme ve hakim sınıflara dönmek, birbirimize alternatif olmak yerine düzene alternatif olacak bir emekçi çözümü için mücadele etmek, belirleyici önemdedir.

Bu perspektifi benimsersek, ortak pratiklerde buluşur, ortak tartışma platformları oluşturur, ortak pratiklerde aynı gerçekle temasa geçer, böylece ortak teori ve program temeli yaratırız. Çünkü teorinin anası pratiktir. Teori, ancak emekçi sınıfların mücadelesi içinde sınanabilir, doğrulanabilir, geliştirilebilir.

Günümüzün militanlığı, emekçi önderlerini mücadele alanlarına seferber edecek örgütsel çözümleri uygulamaktır.

MARKSİSTLER PARTİLERİNİ KURABİLİRLERSE, DEMOKRASİYE DOĞRU ÖNEMLİ BİR ADIM ATILMIŞ OLUR

Rasih Nuri İleri

Sayın başkan, sayın konuklar,

İlk günden beri gündemin bir hayli dışına çıkıldı, bu geleneği devam ettireceğim. 12 Eylül sonrası, bu düzeydeki bir toplantıda bile, bazı sınırlar dışına çıkmanın güçlüğü kanıtlandı.

Türkiye'de alternatif politikalar dendiğinde örneğin Marksist akımın, karşıtı olduğum şeriatçı akımın nasıl safdışı kaldığı toplantı gündeminden açıkça görülmektedir. Sayın İnönü'nün konuşmasından sonra etnik sorunun uyandırdığı toleranssızlık görüldü.

Türkiye vahim bir sosyoekonomik krizin içindedir. ANAP'ın temsil ettiği politika iflas etmiştir. Bu parti, enflasyonu indireceği vaadi ile iktidara gelmiş iken, 1988 yılında enflasyon, dış ve iç borçlar bilinen boyutlara ulaşmıştır, gelir dağılımı tehlikeli boyutlarda bozulmuştur, bunlar krizin tartışılmaz göstergeleridir.

Bu durumun iyiye gitmesi, çözüm bulunması için sadece ekonomik tedbirler artık birşey ifade etmemektedir, önce politik bir alternatif, bir rejimsel alternatif gerekmektedir, Anayasa temelli olarak değiştirilmelidir, birçok kanun değişmelidir ve her şeyden önce zihniyet değişmelidir. Ancak bu politik alternatifler gerçekleştikten sonradır ki, palyatif olmayan gerçek ekonomik alternatifler sözkonusu olabilir, yarı tedbirler, idare-i maslahatçılık artık bir çözüm değildir; demokratik alternatif 1982 Anayasası çerçevesi içinde tek başına SHP, DYP gibi partiler tarafından gerçekleştirilemez.

Çözüm önce politiktir, çözümün başlangıcı Türkiye marksistlerinin, Türkiye işçi ve emekçilerinin politik olarak söz sahibi olmaları koşuluna bağlıdır, çünkü köklü çözümler, alternatifler ancak bu kesimin önerdiği alternatifle getirilebilir, durum bunu zorunlu kılacak derecede bozulmuştur. Oysa bugün, 12 Eylül rejimi böyle bir alternatifin tartışmasını bile sakıncalı ve tehlikeli bir hale getirmiştir.

Çözüm herşeyden önce 1982 Anayasasının köklü olarak, ilkesel olarak değiştirilmesine bağlıdır. Gerçek bir demokrasinin kurulması alternatif bir politikanın önkoşuludur. Demokrasi ise, söylendiği gibi sadece bir oy çoğunluğu sorunu değildir, en büyük oy çoğunlukları otoriter ve faşist diktatörlüklerde izlenir, referandumlar ise çoğu kez diktatoryal rejimlerin ve eğilimlerin aracıdır.

Demokrasi basit bir oy çoğunluğu demek değildir, oysa Türkiye'mizde yüzde 36 oyla, TBMM'nde üçte ikilik bir çoğunluk sağlanabilmektedir, Meclislerin bu tür bir çoğunlukla 1982 Anayasasına bile aykırı kanunlar çıkarabileceği sanılmaktadır, oysa gerçek çoğunluklar bile anayasalara, memleketin ana çıkarlarına aykırı kanunlar çıkaramazlar, bu "demokrasi" kelimesi üzerine yapılan bir demagojiden öteye geçmez. Ayrıca, çoğunluğun oyları da her zaman birşey ifade etmez, dünya güneşin etrafında dönmüyor türünden, termodinamiğin temel kanunları yanlıştır türünden bir oylamanın ne anlamı olabilir? Bir yerel yönetim oylaması ile tarihi eserler yıkılabilir mi? Değil yüzde 36'lık bir azınlık, yüzde 90'lık bir çoğunluk dahi böyle bir karar alamaz. Demokrasi bu değildir. Demokrasi azınlıkların da söz sahibi olabilmeleri, kişilerin de dokunulmaz temel hakları olması anlamına gelir. Demokrasi örgütlenebilme ve aydınlanabilme haklarının en geniş anlamda var olması, gelişme ve onurlu olarak yaşayabilme, gelecek derdi olmama gibi temel hakların var olması anlamı ile eşdeğerlidir.

Referandum konusunda somut bir örnek verelim: Anayasanın 14. maddesini değiştirmek için referanduma gidilirse, bu maddenin kalkması için doğrudan doğruya ilgili olanlara söz hakkı bile verilmeyecektir; verildiği bir an için bile varsayılsa, her sözleri TCK'nun 141, 142. maddeleri kapsamına girecektir; ayrıca, propaganda TRT'de eşit haklarla yapılmazsa referandum nasıl sıhhatli olabilir. Dahası var, referandumda halkın yüzde 10'u kalksın derse ve madde kalkmazsa, demokrasi bunun neresinde bulunur, bu sonuç sadece vatandaşların yüzde 10'u bir marksist parti istiyor anlamına gelir ki, özünde demokrasi yüzde 10'un da söz sahibi olabilmesi demektir. Aksine, ya kalksın diyenler yüzde 51 çıkarsa, marksist partinin yüzde 51 taraftarı var mı demek olacaktır; ama o zaman marksistler iktidardadır demek olur. Bu da, böyle bir referandumun anlamsızlığını kanıtlamaktan öteye gitmez; yok ANAP, SHP, DYP 14. maddeyi antidemokratik buluyorlarsa, yani demokratik bir Türkiye'yi göze alabiliyorlarsa, anayasal olarak, referanduma bile gerek kalmaz, mecliste oylanır, veya üç parti de TRT'de kalkması için propaganda yaparlar, marksistlere de TRT'de söz hakkı verilir. Demokrasi çoğunluğun diktası demek değildir, azınlıkların söz sahibi, hak sahibi olmaları demektir.

Kaldı ki, işçi sınıfının, emekçilerin, sendikaların etkinliklerini sıfıra indiren Anayasa maddeleri vardır; temel insan haklarını sıfıra indiren Anayasa maddeleri vardır; bunların da değişmesi demokrasiye erişebilmemiz için birer önkoşuldur. Sendikaların siyaset yapmaları, siyasi partileri desteklemeleri, onlarla iş ve güç birliği yapabilmeleri bugün yasaktır. 52. maddeye ne diyelim? 68, 69. maddelere ne diyelim? Temel hakları, insan haklarını kısıtlayan maddelere ne diyelim? Sorun, görüldüğü gibi, bir rejim sorunudur, TCK., Siyasi Partiler Kanunu, Sendikalar kanunları ve daha nice kanunların değişmesi demokrasinin, demokratik bir alternatifin ön şartlarıdır, bunlar değişmeden demokrasiden sözetmek bir aldatmacadır. Her seçimde Seçim Kanunu'nun değiştiği bir rejimde demokrasiden söz edilemez. 1965 seçimlerindeki nisbi temsil usulü bir anayasa maddesi haline mutlaka geti-

rilmelidir.

Demokrasi olmazsa Türkiye marksistleri partilerini kuramazlar. Türkiye marksistleri partilerini kuramazlarsa, etkili ekonomik alternatif de olamaz; ikisinin arasında diyalektik bir bağ vardır. Türkiye marksistleri politik ve ekonomik alternatif programlarını oluşturamaz, onları kitlelere iletemezlerse, kitlelerle birlikte programlarını demokratik yoldan gerçekleştiremezlerse, bu çarpık düzenin düzelmesi olanağı yoktur, tam bağımsızlığın, barışın, dengeli kalkınmanın olanağı yoktur. Şüphesiz Anayasa'nın 14. maddesi kalksa, 141, 142. maddeler ve daha birkaç kanun maddesi kalksa, siyasi suçlara bir genel af sağlansa, bu konuda 12 Eylül rejiminin getirdiği kısıtlamalar kaldırılsa, siyasi mültecilerin vatandaşlık hakları ve görevleri iade edilse bu, olumlu bir iyi niyet göstergesi olur. Marksistler partilerini kurabilirse, demokrasiye doğru önemli bir adım atılmış olur. Şunu da unutmayalım ki, görece demokratik 1961 Anayasası varken bile TCK, Siyasi Partiler Kanunu ve diğer yasalar Anayasa'ya uygun hale getirilmediğinden, Anayasa'ya karşı olan A.P. iktidarda olduğundan, memleket iki krize sürüklenmiştir: Birincisinde Türkiyeli sosyalistlerin partisi TİP kapatılmış, ikincisi Atatürk'ün kurduğu CHP aynı akıbete uğramıştır; işte idare-i maslahatçılığın sonuçları.

Biz bir barış ve demokratik yenilenme programı önermekteyiz, parlamentonun politik sistemde en üst organ olduğu ve halkın, demokratik örgütlerin aktif katılımına dayanan bir demokrasi istiyoruz. Ulusal sorunun adil bir şekilde çözüldüğü bir rejim istiyoruz. Yerel yönetimlerin, üniversitelerin, yargının özerkliğini istiyoruz. Sendikaların, gerçek kooperatiflerin, meslek odalarının, üniversitelerin demokrasinin işlemesine katkıda bulunmasını istiyoruz. Ordunun politik rejim üzerindeki vesayetinin kalkmasını, Milli Güvenlik Kurulu'nun kalkmasını, Genel Kurmay'ın Savunma Bakanlığı'na bağlanmasını istiyoruz. Tüm devlet kurumlarının dışa bağımlı, faşist, demokrasiye düşman kadrolardan arındırılmasını istiyoruz. İşkencenin, uzun süre gözaltına alınmanın kalkmasını, ilk tahkikatta avukatların bulunmasını istiyoruz; yargının ve savcıların bağımsızlığını istiyoruz; DGM'lerin kalkmasını istiyoruz; basın ve yayın özgürlüğünün tam olarak yerleşmesini istiyoruz; işyerinde demokrasi, köyde demokrasi istiyoruz; 1982 Anayasası'nın kalkmasını istiyoruz; katılımcı, çoğulcu bir demokratik rejim, laik, sosyal bir hukuk devleti istiyoruz; 12 Eylül darbesinden sonraki antidemokratik uygulamaların bütün sonuçları ile kalkmasını istiyoruz; 1980 öncesi bilinçli olarak yaratılan terör ortamının ve buna dayanarak gerçekleştirilen askeri darbenin sorumlularından ve işkencecilerden hesap sorulmasını istiyoruz. Ancak bunlar gerçekleşirse, ekonomik alternatifin ciddi olarak söz konusu olabileceği inancındayız.

(*) Rasih Nuri İleri'nin, Taksim Toplantıları çerçevesinde Bolu'da düzenlenen, basına açık "Türkiye İçin Alternatif Politikalar" konulu toplantıda yaptığı, 20 Kasım 1988 tarihli konuşmanın metnidir. Başlık tarafımızdan konulmuştur. **(Derginin Notu)**

"YEŞİLÇAM DEDİKLERİ TÜRKİYE" ÜZERİNE DÜŞÜNMEK

Atilâ Türk

Uluslararası Roman Geleneklerinde Ulusal Bir Yenilik

Cervantes, "Avrupa Romanı"nın öncüsü. Daha romanının prologunda kahramanları ile okuyucusunun arasına girer. Kendi düşünce-tutumunu verir. **Tolstoy** da, olayların akışını durdurup, ikide bir araya girip ahlak hocası kesilir. Okuyucuya ders vermeye kalkar. "Estetik demokrat"lığına karşın **Dostoyevski** de bu çizginin romancılarından. Bizdeki taklitçilerinin öncüsü **Ahmet Mithad Efendi**'dir.

Romanın bu klasik temel çizgisi de, herşey gibi, değişti. Roman yazmada, bu klasik temel çizgi, yazar tavrı ve biçim-yazı tekniği Benimsemeleri artık yıkıldı. Sanatsal düşüncenin ilkeleri planında yenileştirildi. 1850-60'larda **Flaubert**(1), 1890'larda **Çehov**,(2) "nesnel ilgisizlik, kişicil ilgiyi gizleme...." ilkelerini zorladılar. Onların soğukkanlılıklarının ardında, derin manevi acılar gizliydi. Ne ki, hiçbiri ahlaksal vurdumduymazlık, nemelazımcılık içinde değillerdi. Gerçeğin gelişen görünümünün *pasif* yansıtımını önerdiler. Kahramanlarının değerlendirilmesini okuyucuya bıraktılar. Yazar olarak, romanlarında gözükmekten ısrarla kaçındılar. Kişilerine romanlarında düşünce ve davranış özgürlüğü tanıdılar. Yargıçlıktan uzak durdular.

1917 Ekim Devrimi'nden sonra romanda yazarın kendisi değil, amacı görülür. Artık yazar, gerçeğin bir parçası durumundadır. **M. Gorki**(3) ile birlikte sosyalist gerçekçiliğin sanatçıl yöntemleri yasalaştırılır.

Tartışma her iki dünyaya yayıldı. Romanın sanatçıl diyalektiği ve boyutları sistemleştirildi. Burada yazarın nesnel ilgisizliği, onun geniş yürekliliği demek değildir. İç özbağımsızlığını koruyan kahramanın bilinci, algılanmanın prizmasında yazarın değerlendirilmesi ile kırılır. Edebiyatın görevi, hayatın kendisinin yansıtılması ve yeniden yapılandırılmasında organik birliğine ulaştırılır.(4)

Ülkemizde bu tartışma, romanlaşamadan şiirleşti: *"önce herşey Nâzım Hikmet'*-

ti."(5) Sınıflar savaşı-mapusane-Nâzım Hikmet Üniversitesi'nden yetişen romancılarımız, Reşat Fuat Okulu'ndan aydınlandılar. **Vedat Türkali**, Türk romancılığının soylu bir doruk noktasını simgeliyor. Uluslararası roman geleneklerinde ulusal bir yenilik yakalıyor, yakıyor.

"Vedat Türkali Romanı"

Vedat Türkali'nin romanlarında(6) "sinematografik özgünlükler", sinemacı olarak roman düşüncesi... üzerinde çok yazıldı, çok söylendi. Ne ki, yanlış olarak İÇ-AKIM adını verdiler. Gerçek bu değildi.

Vedat Türkali, iletmek istediği mesajı, araya girmeden verir. Paragraflar, sayfalar dolusu görüşler ileri sürmekten, yargıçlıktan, öğretmenlikten kurtulur. Okuyucu sıkılmaz. Olaylar koparılmaz, duralatılmazlar. Tersine, bu türden tüm işlevler, okuyucunun algılama-yargılama *açısından* gerçekleştirilir. Kimi zaman yazarla okuyucu özdeşleşir. *Vedat Türkali Romanı*'nda iç içe geçmiş üçgenler söz konusudur: açı-zaman-anlatım veya yazar-roman-okuyucu üçgenleri. İşte, kimileyin roman kişileri ile okuyucu özdeşleşir. Kimileyin de, yazar ile roman kişileri.

Nedendir bu özdeşleşmeler? İç içe geçmeler nasıl gerçekleşir?

Sanat yapıtı olarak romanda da, sinemada da üç *açı* vardır. Birincisi, olayların anlatımında roman kişilerinin bize kendilerini anlatması açısıdır. İkinci açı, yazardır. Onun romanda yaşayan-kendini anlatan kişilerin, ne yaptıklarını anlatışıdır. Üçüncüsü, okuyucunun (bizim) ilk iki açıyı algılama-yargılama açısıdır (açımızdır). Ayırdına varılmasa da, bu üç açı, hemen tüm sanat yapıtlarında vardır ve yapıt, bu üçünün çakışması -çelişkisi-koşutluğunda yürür. Sanat yapıtları içinde sinema, bu karmaşık yürüyüşü-gidişi- yapıyı, en somut biçimde yansıtan bir sanattır. Sinema seyircisi olarak beyaz perdede kimi kişiler, olaylar görürüz. Oyuncular, gelişim içindeki olayları yaşatırlar. Bu olaylar aynı zamanda bize biri tarafından anlatılmaktadır. Kendine göre, sinema sanatının tekniğine göre, bunu bize yansıtan yönetmendir, kamera açısıdır, kadr'dır, ışıktır, efekttir, müziktir. Romancılar pratikte bunu çok iyi bilirler.

Yaratılış sürecine gelince, Yazar, romana başlar: Bir tip yaratmak istiyordur. Bir de bakar, tip isteklerine karşı geliyor, romancıya isyan ediyordur. Yani romancının anlattığı ile romanın anlattığı her zaman birbirinin aynı, izdüşümü değildir.

Vedat Türkali, bir sinema ve tiyatro ustası-emekçisi olarak, oyuncu-yönetmen-izleyici veya yazar-kişiler-okuyucu açılarını, zamanlarını, algılarını, yargılarını dilbilimsel bir zaman-açı iç içeliğinde, sinema - tiyatro olanaklarını romancının emrine vererek, çok sesli derinlikler içinde yalınlığı - basitliği yakalıyor. Uluslararası roman geleneklerine ulusal bir renk, ulusal bir tad katıyor. Romanın sanatcıl diyalektiği ve boyutlarını genişletiyor, yenileyip derinleştiriyor. *İstanbul Şairi* olarak romanlarında da şiirselliği duyumsatıyor, doyumsatıyor. Bize, *İstanbul Romanı* ve İstanbul'un gizlerini armağanlıyor.

Süregelen ve Değişen'de Yenilik. İlk Adım: "Modern Çalıkuşu"

Birinci Ulusal Kurtuluş Savaşımız'dan sonra **Çalıkuşu** romanı, **Yeşil Gece**'nin önü-

ne geçti, önüne çıktı. Okur yığınları *Feride*'yi benimsemişti. Reşat Nuri'yi de hayıflandıran bu gerçeklik değişmez kalabilir miydi? Bir dönem genç kızlarımızın düşlerine giren Çalıkuşu, *Anadolu Romantizmi*'ni getirirken, **Bir Gün Tek Başına** (BGTB) Jöntürk Aydınımızın *Sosyalizm Romantizmi*'ni kapatmaya girişmişti. Okuyanları ağlattı, beğendirdi ve yerindirdi. Adres, orta yaşlı kuşaktan aydınlarımızca üstlenildi. Türkiye'nin *tarihsel bir fırsat kaçırdığı* 27 Mayıs ortamında[7] Jöntürk Aydınımızı otopsi masasına yatırdığı **BGTB**, bir bakıma *Modern Çalıkuşu* idi. 1970'li yılların okuyucularından gençler, *Günsel*'leri sevdi, Günsel'lerle evlendi. Yaşlıcaları, Kenan'ın intiharıyla ağlamaklı, yanlışlarından kurtulmuş saydılar kendilerini.

Çalıkuşu yazarı **Reşat Nuri**, *Yeşil Gece* yazarı olarak benimsenmeyişine hayıflanırdı. Artık, beğeni de, beğenilen de değişti. Beğendiren de değişiyor. *"Bileğini, yüreğini akarsu gibi ortaya koymuş Fahrettin"*[8] "doğru söylüyor" diyor, Gündüz: "Türkiye bir yerleri çoktan aştı. *Birçok ülkenin yüzyıl boyu kazandığını yirmi beş yılda aldık! Ne işçimiz böyleydi. Ne de biz."*[9] **Mavi Karanlık**'tan sonra üçüncü adım, "grevdeki bir ilâç fabrikasının kapısında, gece yarısı karanlığında yaşamını yitiren ilâç işçisi HASAN ATEŞ'in anısına"[10] sunuldu. Süregelen ve değişende yenilik asıl adresine yazıldı.[11]

"Vedat Türkalilik Olaylar"

Türkiye *babadan işçi bir genç işçiler kuşağına* erişirken, Vedat Türkali romanlarını sundu. Bu süreç, kapitalizmin klasik olmayan 100 yıllık gelişiminin ülkemizde 25 yıla sıkıştırıldığının resmiydi. 100-150 yıllık gelişim, bu denli hızlı çekime, zorlu çekime alınınca filmler kopu kopuveriyor: 1960'ta, 1971'de, ve 1980'de! *Vedat Türkalilik Olaylar* dediğim, bunlar. Yoksa, elbet *Aziz Nesinlik Olaylar* da var. İki usta da, ustalıklarını olaylara, çelişkilere, insan derinliklerine yaslıyorlar. Ustalıklarıyla ulusal değer olabildikleri için, uluslararası değer de olabiliyorlar. Vedat Türkali, *1985* yılında *Nobel* Edebiyat Ödülü'ne aday gösterildi.[12] Yıllardır, Batı Avrupa işçi sendikalarında, işçi derneklerinde, yüksek okul ve üniversitelerinde sinema, tiyatro, şiir, roman ve düzyazı emekleri izleniyor, okunuyor, seminerlerde inceleniyor. Federal Alman Üniversiteleri (1987 ikinci yarıyılı-yaz sömestrinde) Vedat Türkali'yi çağırıyor. Ne ki, Vedat Türkali, alçakgönüllülüğüyle, Nobel'e adaylığı da içinde, yurt dışında emeklerine yönelmiş bu ilginin ülkemizde duyurulmasında hiçbir kişicil çaba göstermiyor. Oralı değil. Asıl *ödülü*, Türkiye demokrasi mücadelesinin başarıya ulaşmasında görüyor. İşte size bir Vedat Türkalilik Olay daha.

Vedat Türkalilik Olaylar, Vedat Türkali olmasa da, tüm neden ve sonuçlarıyla varlar. Vedat Türkali'den sonra da var olacaklar. Aziz Nesinlik Olaylar gibi...

Yeşilçam Dedikleri Türkiye (YDT) ile, toplumsal sorunlarımıza ve aydın hastalıklarımıza umud ışığı yakılıyor. Bugün *yine tarihsel bir fırsat ile* karşı karşıyayız: *Ulusal Olana Sahip Çıkabilirsek*; "doğrulara sahiplenmede yanlış çekişmelerle uğraşarak, doğruları orta yerde bırakmamayı"[13] bilince çıkarabilirsek; hayatın gürbüz-doğurgan gerçeklerini, denenmişlik-yaşanmışlık-yüreklilik-süreklilik-umutlulukları, "iyiyi, doğruyu, yararlıyı birbirini çiğnemeden, yadsımadan yanyana getirmede beceriksiz kalmamayı"[14] başarabilirsek; bu, yeni tarihsel fırsatta sancıları dindirebilecek, uzun yol kısaltılabilecektir.

Vedat Türkalilik Olaylar adını alabilecek gerçekliklerin özü burada yatıyor.

"Bu Gemi Nereye?"[15] Ya da "Vedat Türkali'nin Demokrasi Arayışı"[16]

"Bu gemi nereye?" Vedat Türkali'nin tüm emekleri bu sorunun yanıtını veriyor, özellikle *Yeşilçam Dedikleri Türkiye.*

Ülkemizin, 100-150 yıllık olayları (ki Vedat Türkalilik Olaylardır) ve gelişmelerinin özeti burada yatıyor: Türkiye, ulusal bir demokrasi arayışındadır. Doğada bile olmayan "tekerrür"ü, tarihte aramıyorum. Ne tıkanmada, ne gelişmede, ne de sıçramada yinelenme yok! Ülkemiz, dışarda ve can evinde emperyalizmle, içerde neredeyse tekelci özellikleriyle kapitalizmle karşılaştığından ve hepsi toprak-faiz beyleriyle birleştiklerinden beri, *demokrasi*, hep gündemin baş maddesi oldu. Kapitalizm, bir hastalık olarak ilacını da beraberinde yarattı: kendi mezarının kazıcılarını çoğalttı, büyüttü. "Demokrasi" de böylece demokrasi olabildi. Kapitalizm hastalığının ilacı *işçi sınıfı* tarihsel yerini almasaydı, burjuva demokrasisi de "hikaye" idi. Ne ki tarih, demokrasiyi, *İkinci* Ulusal Kurtuluş Savaşımız'ın gündeminin başına yazmış bulunuyor.

Bir gerçekliğin gündeme gelebilmesi için, sonuçlarının, çözümünün ipuçlarının da ortaya çıkmış olması gerekiyor. İşte **YDT**, bu ipuçlarını sergiliyor! Özeti: İlaç Dosyası (ve simgesinde) var. Gündemi oluşturuyor. *"Türkiye yitirmiş sağlığını."*[17] İlaç gerek. İlacı ne? Ulusal Demokrasi! Doktoru kim? İşçi Sınıfı! *"Türkiye'nin ilaç sorununun çözümü, senin mıymıntı küçük burjuva eczanelerinden değil, işçilerin grev çadırlarından geçer"*[18] diyor Fuat. Türkiye ulusal demokrasi'ye *gebe. Ebe*'si kim olacak? İşçi sınıfı! Set işçisi: "Türkiye'de çevrilen filmler ak perdeye aktarılmalı."[19] Kim aktaracak? "Bu filmi yaparsanız siz yaparsınız, çocuklar! Refik ancak size yardımcı olabilir... O da, elinden tutarsanız, sürekli destekler, yüreklendirirseniz..."[20] "İş asıl bizim işimiz."[21] Ulusal Demokrasi'de *"ileri bir iktidar işçi gücünü kimbilir kaça katlayacak..."*[22] Demokrasi ile işçi sınıfı, kendi yanındaki ve dışındaki sosyal sınıf-tabaka ve katmanların, onların da ülkeyi sevmelerini kolaylaştıracak.[23] Demokrasi, "harami"lerin ustaca oyunlarını tersine döndürmeden kurulamayacak.[24]

Demokrasinin kazanılmasında, kurulup derinleştirilmesinde işçi sınıfı, tek başına görevli ve yeterli değil! Hiçbir sosyal devrim, tek başına bir sosyal sınıfın eseri olamadı. Olmayacak. **Son Roman**'da, **YDT**'de bu gerçeklik, grev çadırında simgeleniyor: *"salt onların doğruları yeterli olsa"*[25]

Program'ın simgelendiği ilâç dosyası, macera, anarşi, nihilizmle barışık değil: "İlâç Mafyası" söylemine hayır! "Asıl ilacı yaratanlar, emekçiler var, biz varız... adını onlara mı kaptıralım."[26] Anımsayacaksınız, nelerimizi kaptırmadık! 27 Mayıs sonrasında, kalpağı (Birinci Ulusal Kurtuluş Savaşımızın simgesiydi kalpak) faşistlere terk ettik. *İkinci* Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda bulunduğumuzu anlayamadığımızı, bir de 1970'li yıllarda, **Avcıoğlu**'nu doğru değerlendirememekte de gösterdik.

İlâç Dosyası, ayrıca **Mahkeme**'yi de simgelediği için[27] güncel! Sağlıksızlığın, kötülüğün, çürümüşlüğün kaynakları kurutulsun. "Harami"ler mahkemeye verilsin. Hesap sorulsun! Hesap sorulurken de "asıl suçlarıyla yargılanmalı"[28]

Demokrasinin *bindirilmiş* mahkemeleri, kurulları, komisyonlar... işçi gücünü katlayacak ileri iktidar bileşimi... Biliniyor: *"bu senaryo hiç eskimedi."*[29]

İşçi Sınıfı Aydınlarına Umut Romanı

Vedat Türkali'nin romanlarında kahraman arayanlar, bulanlar hele, yanılırlar. Kahraman yoktur! Vedat Türkali için "umutsuzluk aşısı yazıyor" anlamına değerlendirmeler, en temel yanlış içindeler: Vedat Türkali, hep *umut romanları, umudun romanları*'nı yazdı. **BGTB**'de Kenan, 27 Mayıs şafağında intihar etti: Günsel gebe idi. **YDT**'de katledilen Fahrettin, çocuk beklemektedir: **YDT**, işçi sınıfı aydınlarına umut romanıdır!

YDT'de, ilk iki romanda görülmeyen bir bölümleme var. İlk iki bölüm, ilk iki romanın sürdürümü gibidir. İlaç Dosyası ile (3. Bölüm) yeni romanlara açılıyor, onların muştusunu veriyor. Daha yakından bakalım.

Birinci bölüm, "yaya kaldırımın kıyısında, bir apartman basamağına çıkmış, *dövizlere, pankartlara filan bakmadan tanıdık yüzler arayan"* başlangıçtaki Gündüz'ün yaygara-uyarısı ile bitiyor: "polisin karısıyla birlikte yürüyor aptallar,"[30] Romanda simgelerin doğurgan bolluğunda birinci bölüm böyle bitiyor. Aydınımız, henüz, kişisel-duygusal, küçük burjuva konumlardan "burkulmuş" olarak, "aksıyarak" mücadele etmesini öğrenirken,[31] ikinci bölümde olgunlaşıyor, gelişiyor.

Tolstoy'un **Harp ve Sulh**'unda 900 kişi yaşarmış. Ben saymadım. İnanırım. **YDT**'deki kişi sayısı ne kadar? Bir sayın, bakın. Her planda gelişen değişen kişiler, yazgılarıyla kemikleştirilmiş, bildiğimiz kuklalar değiller romanda. Kişiler, romanın yaratılma sürecinde, kendileri, başına buyruklaşıyorlar ama bilimsel çerçeveyi bozmuyorlar: yazar, gözlerini üzerinden eksik etmiyor, okuyucu yargısını... Ayrı düzlem ve düzeylerde, kesitlerde; ayrı sosyal sınıf ve zümrelerden kişiler, çok yönlü, çok renkli, sınıfsal ve insancıl ilişkileri... birer gelişim, değişim içinde. Önemli olan, gelişim, değişimin yörüngesidir: *umudumuz işçi sınıfıdır'*a oturuyor yörünge.

YDT kişileri içinde emekçiler, kadınlar ve aydınlar: romana *sokulmuş* kimlikleriyle değil, tersine, *iş*, "üretim" dolaylarında, bu süreçte, çalışma-çalışan ilişkilerinin yer yer parçası olarak *var*'lar. *Fabrika,* doğrudan söz konusu değil. Yeşilçam dediğin bütün Türkiye'dir, ama ne Yeşilçam bir fabrikadır, ne de fabrika bütün Türkiye. Yani tartılıdır ilişkiler.[32] İkinci bölümde, *"Türkiye bir yere gidiyor. Bu gidişte yerim ne benim?"*[33] sorusunun yanıtı güpegündüzdür: Yerimiz işçi sınıfının yanıdır! "Dövüşte yanılarak, yenilgi ve yanılgılardan dersler çıkararak. Kendine güveni kazanıp geliştirdikçe güvenilirleri bularak. Başarılarından korkmayı, durmadan değişen ölçüleri doğru tutmayı, tetikte olmayı... günlük görevleri başarmayı öğrenerek." İkinci bölüm, *umut*'a açılır, *iş*'e çağrı ile biter.

Üçüncü Bölüm: İlâç Dosyası, başkasının elinde birer roman olacak senaryolar çağlayanıdır. İç içe geçmiş üç öyküden oluşuyor: yabancı tekellerin *yanısıra bitmiş,* gelişme yolunda ilâç fabrikatörü kişi-ailelerin çatışmaları. Eczacıların-küçük laboratuarların ilaç endüstrisiyle kavgaları.[34] Burjuvazi içindeki ayrışımlara *ayırımlı* yaklaşım öğretici: iç tekelci, dış tekelci. Büyük burjuvazi, finans-kapital... "Alçak

bürokrat-yüksek bürokrat." Yerli ve tekeldışı sermaye: "işçilerini evlatları sayan babadan ilaçcı, sendika neymiş, ben düşünürüm işçileri diyor! Düşünüyor da kendince! Nikâhına, nişanına, sünnetine yardımcı oluyor... açıktan para veriyor sırasında."[35] Bu iki öykü, *aydınlar* ve *kadınlar-cinsellik* ile üçleniyor. Sacayağı oluşturuyor.

Ayrıntılar diye geçemezsiniz. Ölüm üzerine dokundurmalar, düşünce katındadır. Çökecek terör kabusunun hazırlık işçiliği. Küfürler... *Zühtü* Bey'i bir general olarak düşünemez misiniz? *İstanbul şairi,* elimize bir *İstanbul Romanı* tutuşturuyor. YDT'de kimi satırları dizedir deyip, "Eski Şiirler Yeni Türküler"e ek bir şiir kitabı çıkarabilirsiniz...

"Tayfanın Özlemi, Gemi Karaya Vurmasın" - Doktorun Özlemi, Hasta Düşmesin Toprağa Diyedir

Vedat Türkali, Türkiye Gemisi'nin nereye gittiğini Yeşilçam aynasında sorguladığında verdiği yanıt böyledir. Hep *"yıkmak"*tan söz ettik. *Kurucu*'luğumuzu unutacaktık neredeyse. *Ağaran varken, kararına bakan olmazdır!* Elbet anlayana. Anlayabilecek durumda olana. Anlamak isteyene. Anlamaktan çıkarı olana!

Ağabey Gündüz, Nihat kardeşe: "Bugünlere nasıl nerelerden geldiğimizi biz adım adım yaşadık" der, "sizin hazır bulduklarınızı biz düşlemeye bile korkarak yaşadık yıllarca."[36] "Toplumda bir şey değişti mi, çoğu kez öyle doğal sayılıyor ki, sanki hep böyleymiş."[37] Ama öğretmenliğin izi bile yok. Sonra tetiktedir: "Her günümüz ayrı sınav."[38] Çevrenle ladesli yaşayacaksın.[39] Adını, ereğini, amacını... mıh gibi aklında tutacaksın. Yeşilçam dediğin bütün Türkiye'dir. Ne düşe, ne umutsuzluğa yer vardır.[40] "Kökü suyadır bu işin."[41]

Egemen sınıf ilişkileri, egemen sınıflar söz konusu oldu mu, *olumsuz* yanı öne süren, altını çizen Vedat Türkali; alt, ezilen, güdülen, sömürülen sosyal sınıflar söz konusu olduğunda, tersine, *olumlu* olanı, *umutlu* olanı, *geleceği* öne çıkarır, altını çizer. Elbet, anlayana. Anlayabilecek durumda olana. Anlamak isteyene. Anlamaktan çıkarı olana. Sevgili *Şahin Doğu*'muzu ele alışındaki ilkeli sevecenlik... Silâhı oyuncak sanmanın yanlışı. Hele Şâhin Doğu'nun siyasi *intiharı*'nın verilişindeki çarpıcılık: "Şahin Doğu'yu vurmuşlar."[42] Oysa vuran kendisidir!

Vedat Türkali kolaydan yana değil. Temel çelişkileri vurgulamak istiyor. Olumlu ama *cansız* olandan değil, olumsuz ama *canlı* olandan yola çıkıyor. Onları öne çıkarıyor. *Yeni insan, yeni zemin, yeni dönem, yeni tarz, yeni düşünce*'lere yönelik bir kapı aralamak istiyor. Otobüsü kaçmış, yurtseverliği gecikmiş burjuvazinin, işçilerin yurtseverliğini yasaklayan tekellerle büsbütün barışık olmadığını gösteriyor. Birlik; önyargıların kırılması, İstanbul azınlıkları, Atina, yurtdışı 'gezi'leri... Demokrasi mücadelesinin bileşenleri ve gündemin-programın iç maddeleri gibidir. Demokratik gelişim, bizde, mehter takımı yürüyüşlüdür.[43]

"Cezaevi - Türkiye"de Demokrasi Mücadelesi

YDT romanı nasıl *bitmiyor?* Şöyle: *"... Mafyalara kalır mı bu ülke? Fahrettin'in çocuğu doğacak... İLÂÇ DOSYASI'nı yapacağız Fahrettin!... Cezaevindeyiz şim-*

di..." Roman bitmiyor. İlaç Dosyası, çekilecektir. *Düğüne çeyiz hazırlanacaktır.* Senaryo-program işlenecektir. Yığınlarda damla damla birikecek mücadele kararlılığı ve örgütlülüğünü biriktirme'dir, altı çizilen.[44] Cezaevindeyizdir!

Cezaevindeyizdir. Çıkmak bir zor, girmek bir zordur. "Dışarı çıksan da, doğruları irdeleyip uygulayacağın yer kendi ülken olacak... Yurtseverlik deyin, gerçekçilik deyin, bilimsellik deyin, ister küçük burjuva mıymıntılığı deyin; toprağa bağlısın sonunda. Prometus'u kayalara zincirlemişler. Acı yargımıza döneceğiz biz de."[45] Cezaevindeyiz. Yani Türkiye'de. Yani üniversitede.

Cezaevine düşmek? "İçeri düşmekten çekinmek yılgınlıktır."[46] Güvecin götü sacayağının üstünedir, ateşedir! Gündüz'ün, taşıyamayacağı bir "yük" yoktur. Türkiye'de olmak, hapiste bile tutarlıdır. Yurtdışından gelip...[47] Yasal olanakların tümü tükenmiş değildir.

Vedat Türkali hazır reçeteler, kemikleşmiş şablonlar sunmuyor. Doğrular ile ölçülerin ilişkileri de değişirdir!

"İnsanların Yasak Bölgeleri: Acılar Anıtı" -Kadın Sosyal Sınıfımız

Vedat Türkali, ülkemizde kapitalizmin zor altında, hızlandırılmış yeniden biçimlendiriliş-yapılandırılışına tutanak tutuyor, bizi tanık ediyor. Bununla yetinmiyor. Türkiye'nin böylesi serüvenlerini sınıf mücadelesi yatağında akan *insan ilişkileri'*nde[48] veriyor. Yetinmiyor, *Devlet*[49], *Devlet adlı güzel cins,*[50] cinsellik, aile kurumu, kadın-erkek ilişkileri, sevda dayanışmaları, erkekler hamamında söylenmiş kadın türküleri... arka-ön, ön-arka planlarda veriyor. Vedat Türkalilik olayların, Vedat Türkalilik gerçekliklerin *sınıfsal* olanla *cinsel* olanın çakıştığı yerler üzerinde durmak gerekiyor.

YDT'de cinselliğin tuttuğu yer, kadın'ın önemi nedir? Yanıtı, 100 yıl öncesinden Nâbizâde Nâzım versin. *"Emil Zola, Alphonse Daudet gibi gerçekçilerin romanları hep fuhuş ile doludur, diye sanılır. Oysa bu gibi romancıların amaçları, salt toplum olaylarını incelemek ve bunları bir öykü içinde... olaylara renkli gözlüklerle bakmak değil. Onlar kendi gözleriyle bakarlar. Böylece gelenek ve törelerden ayrılmazlar"*[51]

Sınıf mücadeleleri, *kadın sosyal sınıfımız'*ın mücadeleleri olarak da **YDT**'de yer alır. Üstelik erkek bir yazarın elinden, kadınları böylesine ele verici çarpıcılıkta işlenerek.

Gündemdeki demokratik yeniden yapılanma, hayatın her alanına, insan ilişkilerinin her yanına, bütünlüğüne taşınmayacak, taşmayacak mıdır? Sevda demokratikleşmeyecek midir? Doğrular çok yanlıdır. Hele insan söz konusu olduğunda. "Cinsellikten çok önemli olan işleri başarabilmek"[52] gerekli. Ne ki, cinsellik *yasaklar* içinde! Sevda işgal altında. *Cinsel yasak,* tüm yasakların ilk ve doğurgan anası! "Yassah hemşerim" ile *"devlet siyaseti"* (Osmanlı'da *siyaset: idam* demek) paralel gidiyor. Bu paralellikler, geliyor, sonunda, *Doğu'da kadın düşmanlığı ile Doku'da sosyal devrim kıtlığı* paralelliğine dayanıyor.

Becerilebilse, cinsellikten çok önemli işler var gündemde[53] ama, düzene, yasak-

lara, baskılara düzenli-örgütlü başkaldıramayanlar, kurulu cinsel ilişkiler düzenine başkaldırma kolaylığında bulunuverenler çoğalıyor. 1970'li, 1980'li yıllarda boşanmaların artışı da, yayın ve.... izm'ler katındaki artışlar da rastlantı değil. Bu gerçekliğin "kaytarma" yanına takılıp kalmamalı. Bu çevrelerle diyalog, hoşgörü gerekiyor. "Yaşam da bölük pörçük, insanlar da... Bütünlük nerdeee?"[54] "Her bağlılık bir yerini kanatıyor insanın."[55]

Gündüz'ün "içeriye tek başına girip tek başına çıkma" kararı, evlilikle ilgili ikircikli(?) tasarısı bağlamında da söylenmiştir. Romanda, insan ilişkileri, burjuvazi'den halka uzandığında, en genelinde, kadın-erkek ilişkileri-çelişkileri, sevda, cinsellik, kurum (aile) simgeselinde örülüyor, yürüyor. Neden? Kadın, Türkiye'de bir sosyal sınıf sayılabileceği için. Romanda yürüyüş yapan, kadınlardır. *"Halktan kadınların, aydınları aşan örgütsel yatkınlıkları"*[56], sosyal-sınıfsal rezonans yaratma yetenekleri[57]nin altı çizilir. Grev çadırına, evlerinde pişirdikleri yemekleriyle dayanışmaya koşanlar da kadınlardır.[58] İç içe, özel senaryoların, en çarpıcı, acılı-kanamalılarının kadın gerçekliğini ele alışı da rastlantı değildir.[59]

Silah ve lüks: Yeniden-üretilemez-mal! Asya Tipi Eğlence Tarzı'nda (ATET) birleşiyorlar. Silah ve mükeyyifat, silah ve baskılar, yasaklar, cinsellik, işkence, despotizm... ilişkileri öyle çarpıcı öğretici yerlerde birleşiyor ki. İlk epik romanlarımızdan, ilk sözlü-yazılı destan-hikayelerimizden halk şiirine, divan şiirine, çağdaş şiirimize değin kadın, vücudu ile, cinselliği ile savaş araçlarına, silahlara benzetilmiş. Kaşlar, zülüfler, bakışlar... oktur, kurşundur, atomdur... Yakar, derler, ondurmaz. Sevda nakışlarına kan girmiştir. Kanedimler, sevedinlere karışmıştır. Yeşilçam'da kütür kütür kadın düşlüyor erkek. Kütür kütür. Üzüm mü? Karpuz mu? Yarılacak, deşilecek, zıkkımlanacak bir şey mi? Hayır-evet! Kadın! Kütür kütür! Oysa *"sevmek dayanışmadır"*[60] Bizde kütür kütür dayanışılacaktır. Dayanışmanın-sevme'nin, kültür'ün erkekçesi böyle oluyor, demek. "Kütür-mermi"[61] Dayanışmanın kadıncası, grev çadırlarına ulaştırılan dumanı üstünde yemek-emekleridir.

"Yatırmış kızı zorla öpüyordu kötü adam. Kötü öpüyordu, yanlış öpüyordu"[62] Hay anacığına yandığımın, peki "doğrusu nedir bu pisliğin?" Küfür de gelip, anamıza, bacımıza dayanıyor: Yasa koymak ile ... koymak'tan geçilmiyor. Küfür bedava ilaçtır nasıl olsa.

Sevda'da, sevmek'te dayanışma boyutunu öne çıkarmakla Vedat Türkali ne kadar haklıdır: *"Güzel cinsin ana maya rolü oynamadığı devrimler başarı kazanamaz"* diyor, Marks. Demokrasi gündemi bakımından da, kadın sorunsalının sorguya çekilmesi, tabuların kırılması, "insanların yasak bölgeleri"[63]nin aşılması, "acılar anıtı kadın"[64] sorununun yasak-yalan...'lardan kurtarılması gerekiyor. Türkiye'nin tartışmasız kabul edilmiş, boyun eğilmiş "doğru"larla yaşayıp gitmesine katlanmak mı gerekiyor? Ne ki, *doğruyu söylemek yetmiyor. Doğrunun sana doğru gelmesi de gerekiyor. Değişen, tanıma uymayan sevgi'yi tanımak gerekiyor.*[65] *Her geçen gün, yeniden tanımamız gerekiyor demek kendimizi.*[66] *Herkes kendi deneyini yaşıyor. Yol bir tek değil.*[67] *Erkekler hamamında türkü söylemekten kurtulan ilerici ortamımızın bu konuda sırf düşünerek varabileceği bir çözüm yok. Yaşam çözecek.*[68]

"Kişiyi sorunuyla yalnız bırakmak, batılının ortak tutumu. Bizim çullanma huyumuz. Kurtaracağım diye, boğulan kişiyi gırtlağından yakalarız".[69] Gerçekten, Batı'da burjuvazi kendi bileğinin gücüyle iktidara aday olmayı düşlemişti. İşçi-köylü'yü arkasına takmayı becererek egemenliğini perçinleyip geliştirdi. Kapitaliz-

min anavatanları dışındaysa, çoğu yerde, hala paşaların gölgesinde egemenlik taslayabiliyorlar. Ya da, yabancı efendilerini işgale çağrı çıkarıyorlar. Öte yandan, İsa'cık, çocuk denecek yaşında çarmıha gerilince, Hıristiyanlık'ta hak ve tolerans arayıcılığı gelenekleşmiş. Bizim Muhammed *iktidarda iken* Anayasası'nı, Şeriatı'nı geliştirip uygulamış. Kur'an'ı Kerim, Sünnet'leriyle hayatın tüm alanlarında düzenlemeler, sınırlar, sinirler, yasaklar getirmiş: Hayata kaynanalık etmiş. Engels, *"efendiye göre köle"* diyor. Türkçesi: kediye göre budu! Sevda yasallıklarını, fizik yasaları ile karıştırıvermişiz. Burukluklarımızı teori, ya da yeni yasa kertesinde tapşırıveririz. Olmadı, susuveririz. "Sor bakalım KDD sevişme konusunda ne diyor?"(70)

Babadan işçi genç işçiler kuşağı, tartışıp geliştirecek bu acımızı da. Onulduracak. Vedat Türkali'nin emekleri, bu alanda da doğurgan veriler sunuyor.

"Yeşilçam Dedikleri Türkiye" Üzerinde Yeniden Düşünmek

Refik, çaylak yarı-aydın: *"Sabri Gürün'ü ancak ben küçümsiyebilirim"*(71) şişinmesinde. Biliyorsunuz, bir fikir (eylem, kişi, yapıt) üzerinde tavır alışlardan birincisi: "hadi canım sen de!" İkincisi: "Eh, tartışılabilir." Üçüncüsü: *"Doğrudur* (güzeldir, gerçektir), *ama bunu ancak ben söyliyebilirim!"* Tekeller dünyasında böylesi ilkellikler geride kalmalı. *Tartışmayı öğrenmek!* Bu, çok önemli bir sorunumuzdur. Kardeş dergiler, politikalar, yazarlar, okurlar... olarak, bu görevi tüm boyutlarıyla önümüze koymalıyız. Gerçek kimsenin tekelinde değil. Gerçeğin kendisi devrimci. Gerçek çok-boyutlu.

Yazar, yarattığı kişilere sempatisini gizlemek zorunda mı? Hele okuyucu, hiç de yazara sempatisini gizlemek zorunda değil. Tam tersine, artık, sempatilerimizi, umutlarımızı, öncülerimizi büyük sesle, büyük harflerle belli etmenin zamanıdır: Cezaevindeyizdir.

"Bizim gerçekçiliğimizin ölçütü, sırf ve yalnız yansıtmanın objektifliğinde değil, ama aynı zamanda davranışların sübjektifliğindedir."(72)

Yeşilçam Dedikleri Türkiye Türkiye işçi sınıfının, finans kapitale karşı teori üstünlüğünü de belgeliyor. Üstelik bu teorik potansiyel üstünlüğü, pratik gerçekleştirmeye, umutla çağrı çıkarıyor.

Şimdi, okuyucudan ve Vedat Türkali'den beni bağışlamasını dilemem gerekiyor. Şundan: Yazımda, hoşnutsuzlukla, "Vedat Türkali, özgünlükleri-ustalıklarıyla *bilineni* vermiştir" dediğim için, özür diliyorum. Bu dileğim, şu yüzden de geçerli: Vedat Türkali'den *bilmediklerimizi* yazmasını istiyorum. "Bilmediklerimizi somutlaştırmaya", hakkımız olmadığını bilerek. Ne ki, *geçmişin derinliklerini* ve *devlet*'in kendisini vereceği yeni romanlarını dört gözle bekliyoruz.

Ve biliyoruz, yazarın "görevi" ile okuyucunun "beklentisi", sevdalı devrim sanatının taraflarıdır. (Aralık 1987-Şubat 1988.) (*)

(1) Gustave Flaubert, Correspondance, Paris 1902, seri: 3. Özellikle: Gustave Flaubert-Georg Sand, *Correspondance*, Paris 1981, s.107.

(2) A.Çekov, *Polonya Zobraniye soçineni i pizzem v 30-i tom,*, Moskova, 1977, cilt: 2, s.280, cilt: 5, s.26.

(3) A.M.Gorki, *Zobraniye Soçineni*, Moskova, 1955, cilt:29. *Letupis jinsni i Tvorçestva A.M.Gorgoko*, Moskova, 1959, dizi: 3. Gorki'nin Romain Roland'a mektubu: *Rüskiye Pisateli o Literaturnam Trude*, Leningrad, 1955, cilt: 4, s.172

(4) *The XXth Century Novel: Studies in Technique*, New York, 1932. W.Faulkner, *Essays, Speechs and Public Letters*, New York, 1965. Robert Weimann, 1971, Berlin Weimar. M.Hrapçenko, *Tvorçeskaya İndividualnost Pissatelya i Rostuviye Literaturi*, Moskova, 1972, II. Turgenyev, *Sobraniye Soçineni* Moskova, 1975, 12 cilt. Literaturnay'a Nastledstva, Moskova, 1963, cilt: 70. *Voprosi Literaturi*, 1974 (8), 1976 (8), 1976 (8), 1980 (3). Tartışmanın tarafları ve gelişimi için: Atilâ Türk, *Bir Gün De Ömürdür-Rady Fish ile Söyleşi, yayına hazırlanıyor.*

(5) Vedat Türkali, "Nâzım Hikmet ve Sanat", *Barış* Dergisi, 01.07.1950, sayı: 6. Ayrıca bak: Vedat Türkali, *Bu Gemi Nereye,*
(6) *Bir Gün Tek Başına* (bundan böyle: *BGTB*) *Mavi Karanlık* (*MK*), *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* (*YDT*)
(7) Vedat Türkali, *YDT*, s.44
(8) *YDT*, s. 555
(9) *Ydt*, s. 409
(10) *YDT*, s. 5
(11) İlk baskısı 1969'da yapılan, *Türkiye İşçi Sınıfı-Doğuşu ve Yapısı* (İstanbul, Habora) kitabını "...tüm öğrenci arkadaşlarıma" (s.8) diye ithaf eden Oya Sencer (Baydar), ikinci baskısında "kitabın on üç yıl önceki baskısında yer alan "ithaf"a baktım. Tek başına bu ithaf bile 13 yılda alınan yolu gösteriyor" diyor ve bu ithafı düzeltiyor. (Oya Baydar, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi*, 1. cilt, Frankfurt, 1982, s.7.)
(12) Sayın Mustafa Emekçi *Cumhuriyet*'te, Sayın Yağmur Atsız *Nokta*'da bu muştuyu okurlara iletmişlerdi.
(13) *YDT*, s.84.
(14) *YDT*, s.424
(15) Vedat Türkali'nin 1950'den bu yana yazı-konuşma-soruşturmalara yanıtlarının 1985 yılında yapılmış bir derlemesi. Başlığını *Yeni Türküler*'inin birinden alıyor: "Bu Gemi Nereye?" Türkünün son dizeleri şöyle: *"tayfanın-özlemi-bu gemi-vurmasın-karaya"* (s.223b)
(16) Prof. Dr. Barbara M.Kellner-Heinkele, "Vedat Türkali-The Quest for Democracy in Contemporary Turkish Literatur", Ekim 1985, *19th Middle East Studies Association Conference*, New Orleans/USA'da sunulmuş tebliğ. Osmanlı-İslâm tarihçisi, Türkolog bilgin, Vedat Türkali'nin emeklerine, düşüncelerine, mücadelelerine "Demokrasi Arayışı" başlığıyla yerinde bir yaklaşım yapıyor. Bu ara başlığı, yazının başına almalıydım.
(17) *YDT*, s.501.
(18) *YDT*, s.490.
(19) *YDT*, s.442.
(20) *YDT*, s.557. ayrıca s. 519, 520, 521.
(21) *YDT*, s.557.
(22) *YDT*, s.309.
(23) *YDT*, s.222.
(24) *YDT*, s.310.
(25) *YDT*, s.318.
(26) *YDT*, s.558.
(27) *YDT*, s.447,555.
(28) *YDT*, s.556.
(29) *YDT*, s.506.
(30) *YDT*, s.215, 214.
(31) *YDT*, s.259, 263, 310, 316.
(32) Burada, sanayi işçilerinin gelişme düzeyi kendini romana konu ettirecek düzeye varmamıştır, ya da işçi sınıfımız henüz kendini ileri sürmemiştir gibi bir yanlış anlamayı önlemek için ekliyeyim: Vedat Türkali en iyi bildiğini yazmak ve bildiğinden fazlasını söylememek ilkelerine uyuyor. Aydınlarla uğraşması bundan. Sonra, V.Türkali'nin emekleri nokta konmuş emekler değil. Geleceğe uzanan emeklerdir. "Tezgâhta daha neler var?" sorusu okuyucuları meraktan çatlatıyor.
(33) *YDT*, s.261.
(34) *Devlet*'in tavrına *YDT*, s.156, 217 ve 22'de değiniliyor, s.490-492'de bu biraz açılıyor.
(35) *YDT*, s.556.
(36) *YDT*, s.307.
(37) *YDT*, s.308.
(38) *YDT*, s.534.
(39) *YDT*, s.436.
(40) *YDT*, s.531.
(41) *YDT*, s.437.
(42) *YDT*, s.522.
(43) *YDT*, s.527.
(44) *YDT*, s.549.
(45) *YDT*, s.526.
(46) *YDT*, s.524.
(47) *YDT*, s.527.
(48) Romanda senaryonun iç içe geçmiş üçüncü öyküsü, işçilerin sömürüye-baskıya karşı yürüttükleri mücadeledir. *YDT*, s.492.
(49) Bkz.not: 34
(50) 27 Mayıs sonrası *Yassıada Duruşmaları* sürerken, bir köylü tanıdığım: *"Menderes iyi adamdı hoş adamdı, gelgelelim Devlet'le çok uğraştı"* deyivermişti. Hiç unutamam. Köylümüzün Devlet dediği, kasaba bezirgânının, tefecisinin güzel karısı *Devlet* değil, *İsmet Paşa*'dır. (Atilâ Türk, *Aydınlık Fevkalâde Gençlik Nüshası*, Ankara, Odak Yay., 1976, s.96.)
(51) Nâbizâde Nâzım, *Karabibik*, İstanbul, 1890, Önsöz'den; bugünkü dilde. Vedat Türkali, bütünlüğü içinde insan gerçekliklerinin derinliklerine indiği romanlarındaki bu tutumunu düşünce planında da temellendiriyor: *"Eskiden*

insan belden yukarısıyla vardı romanda. Aşağısı gölgelenirdi. Yarım insandı, yalancıktan insandı. Biliyoruz, insan tepeden tırnağa insandır." Vedat Türkali, "Türk Romanının Bugünü", *Gösteri* Dergisi, mart 1981, No.4, ayrıca, V.Türkali, *Bu Gemi Nereye*, 1985, s.163.
(52) *YDT*, s.266.
(53) *YDT*, s.266.
(54) *YDT*, s.315.
(55) *YDT*, s.505.
(56) *YDT*, s.258.
(57) *YDT*, s.258.
(58) *YDT*, s.313.
(59) *YDT*, s.275,6.
(60) *YDT*, s.317.
(61) *YDT*, s.187.
(62) *YDT*, s.70.
(63) *YDT*, s.161.
(64) *YDT*, s.127.
(65) *YDT*, s.357, 360, 366, 437...
(66) *YDT*, s.173.
(67) *YDT*, s.357.
(68) *YDT*, s.526.
(69) *Mavi Karanlık*, s.268.
(70) *YDT*, s.102.
(71) *YDT*, s.23.
(72) Robert Weimann, *Literatur Geschihte und Mithologie*, 1971, Berlin-Weimar, s.119.

ZEKİ BAŞTIMAR'IN (YAKUP DEMİR) SAVUNMASI (II)

Yayınladığımız bu belge, 1951 TKP Tevkifatından sonra Askeri Mahkemeye 1 numaralı sanık olarak çıkarılan Zeki Baştımar'ın (Yakup Demir) 1954 yılında, Ankara Garnizon Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi önünde yaptığı savunmadır.

Belgenin Mahkeme tutanaklarına geçen tam metni yerine, davanın ayrıntılarını bilmeyenleri ilgilendirmeyen kısımları çıkarılmış ve bunun için yalnızca TKP ana davası ve onun savunulmasıyla ilgili kısımların yayınlandığı broşürdeki metinden yararlanılmıştır.

TBKP'nin iki önderinin yargılandığı günümüzde, böylesi bir belgenin ilginç ve önemli olabileceğini düşünüyoruz. Bu belge, yerimizin sınırlı olmasından ötürü, iki bölüm halinde yayınlanırken, bu belgenin sağlanmasında bizlere yardımcı olan Sayın Rasih Nuri İleri'ye teşekkür etmeyi de bir borç kabul etmekteyiz.

Bugün peşinde koştuğumuz amaçlar nelerdir? Ne istiyoruz?

1. Yalnız büyük toprak sahiplerine, yalnızca büyük sermayedarlara değil, memleketin bütün sınıf ve tabakalarına, özellikle emekçi sınıflara eşit hak tanıyan hakiki bir demokrasinin gerçekleşmesini istiyoruz. Türk işçisi ekonomik ve politik haklarını lâfla değil, fiili olarak elde etmeli, sosyal ve politik teşkilâtlarını serbestçe kurabilmeli, her türlü baskıdan, tecavüzden uzak olarak yaşatabilmeli, geliştirebilmelidir. Fakir Türk köylüsü lâfta değil, fiili olarak toprağa kavuşmalıdır. Türk aydını düşüncelerini açıkça söyleyebilmeli, yazabilmelidir. Bunlar, gerçekleşmesi uğrunda mücadele ettiğimiz amaçlardır. Bu amaçları taşımak ve bunlar uğrunda mücadele etmek bir suç mudur?

2. Memleketimizin bağımsızlığını tehdit eden yabancı nüfusunu kırmak, emperyalizmin siyasi ve ekonomik tahakkümüne engel olmak, amaçlarımızın belkemiğini teşkil eder. Mütareke yıllarında Türkiye'yi bir Amerikan sömürgesi haline sokmaya yeltenenler ve bunu sağlamak için türlü entrikalar çevirenler (Mandacılar) 35 yıl evvelki rüyalarının nihayet gerçekleştiğini hiçbir utanç hissi duymadan açıkça ve övünerek ilan etmektedirler. Bağımsızlık Savaşında evlatlarının kanları ve canları pahasına kazandığı siyasi ve ekonomik bağımsızlık, milletin elinden, bugün dünyanın dehşet ve hayret dolu bakışları önünde gaspediliyor. Sözde muhalefetin liderleri hakikati ancak seçim kampanyalarında ve rey avına çıktıkları zaman haykırıyor veya haykırır görünmek lüzumunu hissediyorlar. Bunu her zaman ve her yerde haykırmak bizim için bir suç mudur?

3. Yeni bir harp heyulası dünyamızın üzerinde dolaşıyor ve memleketimizin ufuklarını tehdit ediyor. Bu felaketi önlemek, milletlerin müşterek ve kutsal bir davası haline geldi. Milletlerarası hiçbir dava insanlık tarihinde hiçbir zaman bu kadar geniş ve muazzam bir ölçüye ulaşmamış, milletleri birbirine bu kadar sıkı yaklaştırmamıştır. Milletler, başlarındaki hükümetlerin politikalarına uysun uymasın, elele vererek harbe karşı mücadeleye girişmişlerdir.

Ama emperyalistler durmuyor. Onlar için bir harbe, bir harp hazırlığına ihtiyaç vardır. İkinci Dünya Harbinin sonu Birleşik Amerika için yeni bir ekonomik buhranın başlangıcı olmak istidadını gösterince, sanayii yeniden askerleştirmek ve faaliyete geçirmek için yeni bir dünya harbi hazırlamak, başka memleketleri silahlandırmak, Kore ve Hindiçin harplerini körüklemek yoluna başvurdu; yardım bahanesiyle ve yardım adı altında hazırlanan birtakım planlarla bazı memleketleri kendine bağladı. Bu memleketlerin askeri bütçeleri Amerikan harp sanayiini beslemek için kabardıkça kabardı, milletleri takatını aşan bir seviyeye yükseldi. Buhranı önlemek için harp sanayiini beslemek, milletlerin kendine bağlı tutmak, dünya pazarlarını hakimiyeti altına almak emperyalistlerin başlıca emelleridir. İşte, harp, Amerikan fabrikatörlerine bunun için lazımdır. Amerikalı bankerler harbe bunun için susamışlardır. Nüfuzları altına aldıkları memleketleri bunun için silahlandırıyorlar. Askeri bütçeler bunun için kabarıyor. Vergiler bunun için artıyor. Halkın satınalma kabiliyeti bunun için azalıyor, hayat pahalılığı durmadan yükseliyor ve tahammül edilmez bir seviyeye ulaşmış bulunuyor. Silahlanma yarışı milletler için bir sefalet kaynağı oldu; sırf Amerikan milyarderlerinin kazanç kaynaklarını geliştirmek için.

Barış korkusu silah fabrikatörlerinin ve soyguncu spekülatörlerin uykularını kaçırıyor. Bu gerçeği kendileri de gizlemiyorlar. İşin gizlenemiyecek kadar açık ve meydanda olduğunu biliyorlar.

Le Monde adlı sağcı bir Fransız gazetesinin, Londra Muhabirinden naklen sütunlarına geçirdiği şu satırları Vatan Gazetesinden alıyorum:

"Kremlin'in üzerinde ilk sulh güvercinlerinin görünmesi üzerine, spekülatörler tehlike işaretini verdiler. İptidai madde fiatları önemli derecede düşmüştür. Silahlanma programı ile doğrudan doğruya alakalı sanayi müesseselerinin eshamı keza. Mamafih borsa mehafilindeki kötümserliği fazla izam etmemelidir. Doğu ile Batı arasında kat'i bir anlaşma olacağına henüz hiç kimse kat'i surette ihtimal vermiyor. Binaenaleyh, askeri bütçelerin bugün yarın indirileceği tahmin edilmiyor. Mütehassıslara göre, en iyi ihtimallerde bile, harp malzemesi imali tahsisatı azaltılmıyacaktır."

Emperyalistlerin dilini konuşan bu gazeteler bazan nedense böyle açık sözlü olu-

yorlar. Görülüyor ki, silah fabrikatörlerinin ve spekülatörlerin başlıca korkusu, askeri bütçelerin indirilmesi, harp malzemesi imali ödeneklerinin kısılmasıdır. En büyük tehlike onlar için barış tehlikesidir, en amansız düşmanları barışseverlerdir. İtiraf etmeli ki, emperyalistler asıl düşmanlarını tanımakta yanılmamışlardır. Onlar, barışsever hareketini, adeta, bir vatan ihaneti gibi, tecavüzü maskeleyici bir hareket gibi ilan ederek, suni bir duman perdesi arkasında harp hazırlığını kolayca yürütmek, meşru göstermek peşindedirler. Emperyalistler, hazırladıkları bu yeni harpte en büyük ümitlerini barışsever Türk halkının kutsal topraklarına bağlamışlardır. Emperyalistler ve onların yerli ajanları Türkiye'yi harpçı politikalarının en güvenilir dayanağı saymakta ve onu topun ağzına sürmek için fırsat aramaktadırlar.

Telgraf ajanslarının, Newyork Times Gazetesinin 21.11.1954 tarihli sayısından naklen verdikleri bir yazıda şu satırları okuyoruz:

"Türkiye tamamiyle bir savunma kalesi durumundan çıkarılıp, gerek Avrupa, gerek Asya'da bir düşman tecavüzü halinde girişilecek taarruz hareketi için bir atlama tahtası haline getirilmektedir. Bu taarruz hareketi, Türkiye'nin kendi silahlı kuvvetleriyle bu memlekette üslendirilmiş Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatına ait hava ve kara kuvvetleri tarafından deruhte edilecektir."

Memleketimizin bir atlama tahtası haline getirildiğini hiç çekinmeden ilan eden bu adamlar kimin hesabına konuşuyorlar? Bu suali sormak bu memleketin evlatlarının hakkı değil midir?

Basının ve resmi çevrelerin, bir savunma antlaşması olduğunu daima tekrar ettikleri Türkiye-Pakistan Paktını, daha bu pakt imza edilmeden çok evvel, bayağı keşfeden aynı Amerikan gazetesi yazısına şunları da ekliyor:

"Öte yandan, Pakistan-Türkiye mihverinin Batı ucu olarak kendilerine düşen yeni rol, Türkleri, doğrudan taarruz kabiliyetlerini artırmaya mecbur bırakmaktadır."

Görülüyor ki, onlar açık konuşuyorlar. Hem neden çekinecekler? Taarruza hazırlandıkları memleketlerden onları okyanuslar ayırmaktadır. Topun ağzında bizleriz. Fakat bu uğursuz sesler keşke yalnız Amerikadan ve yabancı memleketlerden gelseydi! Vatan Gazetesinin 1.11.1954 tarihli sayısında çıkan "Türk Ordusuna taarruz yakışır!" başlıklı makaleden şu parçaları alıyorum:

"...Türk silahlı kuvvetlerini savunucu bir kuvvet olarak kabul etmeyip, onların taarruz kabiliyetlerini artırmak daha yerinde olacaktır. Ancak, bu sadece planları değiştirmekle olmaz; silahlı kuvvetlerimizin, belkemiğini zırhlı kuvvetlerin ve tepkili destek uçaklarının teşkil edeceği bir şekilde teçhizi gerekmektedir."

"Türk Ordusunu bir taarruz kuvveti haline getirebilmek için hem bu tugayları (makalenin üst kısmında sözü geçen zırhlı tugayları) daha ağır tanklarla ve toplarda teçhiz etmek, hem tugayları tümen kuvvetine çıkarmak, hem de zırhlı birliklerin sayısını artırmak şarttır. Bütün bunları yapmak için de Amerikanın yardım tahsisatını artırmak gerekmektedir."

"Türk ordusu sadece bir piyade tugayı ile bile, bir taarruz ordusudur. Ve Nato planları çerçevesi içinde, bir taarruz ordusu olarak teçhizi ve kullanılması da şüphesiz en iyi neticeleri verecektir."

Bu yazı bir asker tarafından yazılmış değildir. Türk ordusu, sorumluluk duygusundan bu kadar yoksun ve bu kadar bedbaht bir insana saflarında yer veremez. Ya-

zı Amerikanın sesini aksettirmeyi vazife edinmiş bir siyasi yazarın kaleminden çıkmıştır. Bu en tehlikeli millet ve memleket düşmanlarına karşı savaşmak, onların maskelerini düşürmek kutsal bir vazife değil midir? Barış, bu memleketin, ekmek kadar, su kadar ihtiyacı olduğu bir nimettir. Barış davası Türk halkının varlığı ile, bağımsızlığı ile doğrudan doğruya ilgilidir. Barışı savunmak, yalnız komünistlerin değil, fikirleri, kanaatları ne olursa olsun, halkın bütün sınıf ve tabakalarının müşterek amacı ve davasıdır. Fakat ne çare ki, emperyalizm ajanlarının serbestçe at koşturduğu, harp kundakçılarının teşvik ve himaye gördüğü bu memlekette barışın lafını bile etmek neredeyse suç sayılacak. Barış için mücadele etmek bir suç ise, bu suçu işlemek vazifedir; hiçbir işkence, hiçbir tehlike ve tehdid, vatanını-milletini seven bir insanı bu vazifeyi yerine getirmekten alakoyamaz. Barış istiyoruz, fakat memleketi ve onun bağımsızlığını korumak için harplerin en felaketlisine bile hazır bulunduğumuzu tekrar etmeye lüzum yoktur. İkinci Dünya Harbinde Avrupa ve Asya memleketlerinde uyanan milli mukavemet hareketlerinin ruhunu teşkil edenler, bu savaşlarda vatanseverliğin efsanevi örneklerini verenler komünistler değil miydi? Bunu unutturmaya çalışmak ve komünistleri yabancı emellere hizmet etmekle suçlamaya kalkışmak boşunadır.

İlk soruşturma sırasında bir gün, Hakim, hiç yeri değilken, birbenbire bana şöyle hitabetmişti:

"Bu memleket siz komünistlerin eline geçmektense batsın, daha iyi!"

Ne cevap verdiğimizi şimdi hatırlıyamıyorum. Bu söz, gelişigüzel söylenmiş bir söz değildi. Bu söz, memleketi felakete doğru sürükleyen zihniyetin tam bir ifadesidir. Bir rejimi bir memlekete tercih etmek bir vatanseverin işi değildir. Ben, vatansever bir komünist olarak, bugün memleketin zararına çalıştıklarına inandığım ve şahsen gadrine uğradığım, zulmünü gördüğüm siyasi hasımlarımın tahakkümü altında bile, bu memleketin yaşaması için hayatımı vermekten çekinmem. Hasımlarımı sevmiyebilirim, ama vatan başka şeydir. Memleketlerinin felaketini kendi siyasi hasımlarının zaferine tercih eden sözde vatanseverlere, gerçekten komünist olan kimseler arasında rastlanamaz. Haklı bir dava nasıl olsa birgün zafer kazanacaktır. Fakat batmış bir vatan bir daha dirilemez. Bizce vatan sadece maddi nimetlerle dolu bir çiftlik değildir; maddi ve manevi nimetlerin bileşkesidir. Biz bu memlekete, sadece tapu senetleriyle, hisse senetleriyle değil, akçaya çevrilmesine ve memleket dışına çıkarılmasına imkan olmayan bütün maddi ve manevi varlıklarımızla, hayatımızın manasını teşkil eden herşeyimizle bağlıyız. Kökleri dışarda, yabancı bankalarda olanlar bizler değiliz

Komünistlerin "memlekette mevcut ahlak telakkilerini kabul etmedikleri, aile mefhumuna kıymet vermedikleri" fikri, Savcıda herhalde, içyüzü çoktan açığa vurulmuş eski bir iftiranın izi olarak kalmış olacaktır.

Kapitalist alemde eşine rastlanmadık bir ahlak buhranının hüküm sürdüğünü burjuva basınının kendisi itiraf etmektedir. Hal böyle iken, komünistleri mevcut ahlak telakkilerini kabul etmemekle itham etmek gariptir. Hangi ahlak telakkilerinden bahsediliyor? Nerde bu ahlakilik? Açlığı ve ölümü sömüren spekülasyonların başıboş hüküm sürdüğü yerlerde mi? Bir yanda milyonlarca aç dururken, öbür yanda, piyasalara tesir etmek ve kazanç şanslarını attırmak için yüzbinlerce ton yiyeceğin imha edildiği ülkelerde mi? Beyaz kadın ticaretinin gizli ve açık, özel ve resmi, her türlüsü-

nün alabildiğine yayıldığı beldelerde mi? Salgın bir illet halini alan uyuşturucu madde iptilasının aile ocaklarını söndürdüğü memleketlerde mi? Cinsi sapıklıkların için için işlediği çevrelerde mi? Nerede? Bütün bunlara göz yuman bir ahlak telakkisini komünistlerin kabul etmediği doğrudur. Fakat halkın maddi ve manevi yükselişine engel olmayan, halkın aziz tuttuğu herşey komünistler için muhteremdir. Bunlara bağlı olmak bir komünist için halka bağlı olmaktır.

Ahlak sukutunu önlemek için kesin tedbirler istemek, ahlak telakkilerini tanımamak demek değildir. Kesin tedbirlerin nasıl alındığının en parlak örneklerini, bugün komünist partilerinin önderliği altında yürüyen milletler vermektedir. Bu gerçeği komünizmin düşmanları bile bugün teslim etmek zorunda kalmışlardır. 20.VII.1954 tarihli Vatan gazetesinde çıkan Rangon kaynaklı bir telgraf haberinde, komünizme karşı olduğu herkesçe bilinen Birmanya Başvekilinin yeni Çin hakkındaki sözlerinden bahsedilirken şöyle deniyor:

"Başbakan Çin'deki kızıl rejimin memleketi birleştirmek ve hükümet dairelerinde rüşvet ve yolsuzlukları ortadan kaldırmak hususunda kaydettiği muvaffakiyetleri övmüş ve şunları söylemiştir: Asyalı sıfatiyle, bu yeni ahlaki havayı alkışlarız. Fakat komünizmi sevmiyoruz. Bu siyasi umdenin milli topraklarımıza sirayetini istemiyoruz."

Bu sözler Çin komünistlerinin ve genel olarak komünistlerin ahlaki düşüklüklere karşı açtıkları mücadele ve ahlak anlayışları hakkında az çok fikir verebilir sanıyorum.

Ahlaki durumu yukarıda anlattığım şekilde olan bir toplumda aile müessesesinin ne halde bulunacağını kestirmek zor değildir. Komünistlerin aile tanımadıkları düpedüz iftiradır. Ailenin bugünkü bozuk şeklinden şikayetçi olmak ve bozulmanın etkenlerini görmek ve göstermek başka şeydir.

Savcı ilk soruşturmada başvurulan kanunsuz usullerin sonuç vermemesi yüzünden elde edemediği delillerin yokluğunu çok yavan bir mantık oyunu ile örtbas etmeye çalışmıştır. Bütün işlerin benim emir ve direktifimle yapıldığına biricik delil olarak ileri sürülen şey, ilk soruşturma ifadelerim arasında mevcudiyeti iddia olunan tezatlardır. Fakat nedense Savcı bu tezatlardan bir tek örnek vermedi. Bununla beraber, aylarca, hatta yıllarca kapalı bir kutu içinde tutulduktan sonra birdenbire çıkarılarak sual yağmuruna tutulan bir insanın ifadeleri arasında tezat bulmak da bir marifet değildir. Kanun, sanığa şaşırtıcı sualler sormaktan bile hakimi menediyor. Halbuki, Sorgu Hakimi, tutukluluğumun ondokuzuncu ayında, karşıma, Emniyet Müdürlüğü uzmanlarına hazırlatılmış şaşırtıcı suallerle dolu 100 daktilo sahifesine yakın bir liste ile çıktı. Evvelce sorulmuş ve cevabı zapta geçirilmiş bir sualin bir müddet sonra, hatta aynı gün içinde birkaç defa tekrarlandığı, ilk soruşturma ifadelerimde sık sık görülebilir.(1)

İnandığı dava uğrundaki mücadelede talihsizliğe uğramış bir dava adamının şere-

(1) Ondokuz aylık tutukluluk sonunda başlayan ve her gün sabahtan akşama kadar aralıksız onbeş gün süren bu son hazır listeli soruşturma, Emniyet Müdürlüğü'nde geçen iki yıl içinde zaman zaman ve daha çok gece yarılarında ve gizli işkence odalarında yapılan soruşturmaların dışındadır.

fini hiçbir işkence, hiçbir ceza azaltamaz. Fakat medeni bir kanun böyle bir kimseyi teslim ettiği ellere, temiz ve şerefli kalmayı emreder; çünkü kirlenebileceklerini bilir. Bir kanun temsilcisi için adalet namına zulüm ve işkence yapmaktan, kanunun arkasında saklanıp zorbalığa başvurmaktan daha büyük bir şerefsizlik olamaz. Yaşadığımız çağda, siyasi mücadelelerin en sert, en amansız geçtiği mahkemelerde bile bu şerefsizliğe yol verecek kanunların ve buna tenezzül edecek kanun temsilcilerinin varlığına inanmak zordur. Fakat bizde iş öyle değil. Başvekil Adnan Menderes, iktidarı lehinde yaptığı propaganda konuşmalarında Halk Partisi iktidarı zamanındaki tabutluklardan, işkence odalarından söz ederek siyasi hasımlarını millete jurnal ettiği günlerde, eski Sansaryan Hanının üst katı bir salhane halini almış bulunuyordu.[2] Barış ve milli bağımsızlık uğrunda savaşanlar, Halk Partisi diktatörlüğünün en koyu devirlerine rahmet okutacak bir vahşilikle işkenceye çekiliyorlardı. Bu işkence sahnelerini tasvire kalkışmayacağım. Burada, o feci hayatı hayalen olsun tekrar yaşamaya tahammül edemeyecek olanlar ve belki de yüzü kızaracaklar bulunur.[3] Yalnız şunu söyleyeceğim ki, uğradığım ve aylarca devam eden maddi ve bedeni işkenceler, ancak işkence konusu olmak kabiliyetini bedenen tamamiyle kaybettikten sonra, doktorun müdahalesiyle sona erdi ve doktor işkencelerin ağır sonuçlarını ve izlerini dokuz aylık bir tedaviden sonra ancak giderebildi. Manevi işkencelerden bahsetmeyeceğim. Çıldıranların, intihara teşebbüs edenlerin sayısı malûmunuzdur. Onbir ay gazete okumaktan, kaleme, kağıda dokunmaktan mahrum edilmiş siyasi bir tutuklu ve iki sene çığlıklar, feryatlar, iniltiler ortasında, her an işkence odasına çağrılmayı bekleyen bir insan tasavvur ediniz. Ve sonra kanunen kimsenin yirmidört saatten fazla tutulamayacağı bir yerde ve yirmidört saatten fazla kalınamayacak şekilde yapılmış bir hücrede, iki sene havadan, sudan, ışıktan mahrum nasıl yaşanabileceğini düşünürseniz, işkencenin ölçüsü hakkında az çok bir fikir edinebilirsiniz. Bizi bedenen ve manen işe yaramaz bir hale getirmek için herşeyi yaptılar ve itiraf etmek lazım ki, kısmen de başarı elde ettiler. Savcı suçu inkar ettiğimi söylüyor. Doğru değil. Yeryüzünde yüzmilyonlarca insanın kutsal bildiği ve peşinde koştuğu bir idealin adamı olmak bir suçsa, ben bu "suçu" kabul ediyorum. Fakat yeryüzünde bütün insanların ve bütün kanunların menfur saydığı işkence gibi bir fiil işlemiş veya işletmiş bir kimsenin aynı mertliği göstererek suçunu kabul edebileceğini sanmıyorum.

Savcıda kuvvetli bir inkar meyli ve kabiliyeti sezmemiş olsaydım, duruşma sırasında kendisine soracağım müdafaamla ilgili pek çok sualler olacaktı.

★ ★ ★

Bundan bir müddet önce BM, "İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi" adında bir antlaşma ile buna ek bir protokolü tasdik etmiştir. 10 Mart 1954 tarihli ve 8662 sayılı Resmi Gazete'de neşredilen bu sözleşme aynı gün yürürlüğe girmiş bulunuyor. Bu sözleşme bugün memleketimizde yürürlükte bulunan birçok kanunlarla tezat halindedir. Bu arada Ceza Kanununun 141 ve 142. maddeleri bu sözleşmenin hükümlerine açıktan açığa aykırıdır.

Birbirine aykırı bu iki hukuk kaidesinden bu davada hangisinin uygulanacağı üzerinde tereddüt edilemez. Sözü geçen antlaşmanın TCK'ndan sonra yürürlüğe girdi-

(2) Eski Sansasyan Hanı: İstanbul Emniyet Müdürlüğü.
(3) Emniyet Müdürlüğü'nde işkenceleri yaptıran askeri sorgu hakimi mahkemede savcılık yerini işgal ediyordu.

ği, antlaşmaların kanuna nazaran üstün kuvvette olduğu, bunun için, kanunla antlaşma arasında aykırılık bulunduğu takdirde, anlaşmanın uygulanacağı gözönünde bulundurulursa, "İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi"nin kendisine aykırı bütün kanunları ve bu arada bilhassa TCK'nun 141 ve 142. maddelerini bertaraf edeceği açıktır. Aksi şekilde hareket, devletin milletlerarası sorumluluğunu gerektirir. Profesör Cemil Bilsel bu mesele hakkında şöyle diyor: "Devletler hukuku ile dahili hukuk arasında aykırılık ve ikilik yoktur. Mesela Türkiye'nin muahedeleri de kanunları da aynı BM'nin kabulünden geçmiştir. Devletler hukuku dahili hukuka resen işler. Mahkemelerin ve devlet memurlarının devletler hukukunu itibara almaları ve tatbik etmeleri lazımdır. Prensip itibariyle iki hukuktan devletler hukukunu daha üstün sayıyorum. Devletler hukukuna aykırı bir kanuna dayanarak verilen bir hükmün devletin mesuliyetini icap ettirmesi üstünlüğün en kuvvetli ifadesidir."

Antlaşma hükümlerinin tatbik edilmemesinden devletin sorumlu olacağı keyfiyeti esasen İnsan Hakları Sözleşmesinin 25, 26, 28 ve bilhassa 51 ve 52. maddelerinde açıkça ifade edilmiştir. 25. maddede şöyle deniliyor: "İşbu sözleşmede tanınan hakların yüksek akitlerden biri tarafından ihlalinden zarar gördüğü iddiasında bulunan her hakiki şahıs, hükümet dışı her teşekkül veya her insan topluluğu, hakkında şikayet vaki yüksek akit tarafın bu işde komisyonun selahiyetini tanıdığını beyan eylemiş olması halinde, Avrupa Konseyi Sekreterine sunulacak bir dilekçe ile komisyona müracaat edebilir." 32. maddenin 3. fıkrasında da şöyle denilmektedir: "İlgili yüksek akit taraf (yani sözleşmeye aykırı hareket eden devlet) tayin olunan mühlet zarfında tatmin edici tedbirleri almadıysa, bakanlar komitesi (Avrupa dışişleri bakanları komitesi) 1. fıkrada derpiş edilen çoğunlukla, ilk kararına göre varılacak sonucu kararlaştırır ve raporu yayınlar."

Mahkemenin, gerek iç hukukumuzun, muahedelerin kanun gibi uygulanması hususundaki amir hükümlerini, gerekse sözü geçen sözleşmenin bu husustaki hükümlerini gözönünde bulundurarak, TCK'nun aykırı hükümlü 141 ve 142. maddelerini bertaraf etmesi ve bu davada İnsan Hakları Sözleşmesini uygulaması gerektir.

Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerinin İnsan Hakları Sözleşmesine hangi noktadan aykırı olduğunu izah edelim:

Sözleşmenin 9, 10 ve 11. maddeleri her ferde istediği kanaata sahip olmak hürriyetini, kanaatlarını ifade ve izhar etmek hürriyetini ve aynı kanaatta olanlarla bir araya gelerek cemiyet kurmak ve başkalarıyla birlikte topluca kanaatlarını izhar ve ifade etmek hürriyetlerini ve nihayet resmi makamların müdahalesi ve memleket sınırları mevzuu bahis olmaksızın, haber veya fikir almak ve fikir vermek hürriyetini tanımaktadır. Sözü geçen İnsan Hakları Sözleşmesi fikir ve kanaatlar arasında bir fark gözetmemiş, bazı düşünce ve kanaatları kanun dışı saymamıştır. Bu sözleşme hükümlerine göre, her fert, felsefi, siyasi, iktisadi sosyal görüş ve inançlarından dilediğine sahip olmak ve bunları serbestçe izhar ve ifade etmek hürriyetine maliktir. Bugün yeryüzünde bir milyar insanın maddi ve manevi hayatı üzerindeki tesirleri herkesçe malûm bulunan komünist dünya görüşünün çağımız irfan ve kültür dünyasında çok büyük bir mevkii bulunduğu, komünizmin, marksizmin felsefi, iktisadi, sosyal ve siyasi bir doktrin, yani bir fikir manzumesi, bir kanaat konusu olduğu hakikati ise inkarı imkansız bir vakıadır. Komünizme, marksizme-leninizme taraftar oluruz veya olmayız. Bu fikri benimseriz yahut tenkit ederiz; fakat onun bir doktrin olarak, bir inanç konusu olarak, bir ilim sistemi olarak varlığını, gerçeklere düpedüz sırt çe-

virmedikçe, red ve inkar edemeyiz. Komünizm çağımızın fikir ve hareket cereyanlarının başında gelir.

Halbuki, Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerinin, komünist fikir ve kanaatlarının izhar ve ifadesini, komünist düşünceli kimselerin cemiyet kurmasını yasakladığı ileri sürülerek ve bu yasaklığı bozmuş olmakla suçlandırılarak huzurunuza getirilmiş ve bu suretle İnsan Hakları Sözleşmesinin her ferde sağladığı düşünce ve inanç hürriyetlerinden yoksun edilmiş bulunuyoruz.

İnsan Hakları Sözleşmesinin, 9, 10 ve 11. maddelerinin 2. fıkrasında, yüksek akit tarafları bahis konusu olan hürriyetleri kanunla sınırlandırmaya yetkili kıldığı, bunun için kanaat ve düşünce hürriyetlerine TCK'nun 141 ve 142. maddeleriyle konan tahditlerin İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı bir tarafı bulunmadığı ileri sürülemez. Zira İnsan Hakları Sözleşmesinin yukarıda sayılan maddelerinin 2. numaralı fıkralarında bahis konusu olan kanuni takyitler iki şarta bağlıdır. 2 numaralı fıkralara göre, sözü geçen hürriyetlere konacak takyitler, hem demokratik bir toplumda caiz görülen bir neviden takyitler olacaktır, hem de bunlar sözü geçen maddelerde birer birer sayılan maksatlarla konmuş ve bu maksatların hududunu aşmayan muvakkat tahditler nevinden bulunacaktır. Mesela, sözleşmenin 9. maddesinin 2 numaralı fıkrasında aynen şöyle denilmektedir: "Din ve kanaatları izhar etmek hürriyeti demokratik bir cemiyette ancak amme güvenliğinin, amme nizamının, genel sağlığın veya umumi ahlakın yahut başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için zaruri olan tedbirlerle ve kanunlarla tahdit edilebilir."

Burada demokratik denilen cemiyetler her türlü düşünce ve kanaatın, bilhassa her türlü siyasi, iktisadi ve sosyal düşünce ve kanaatların ayırdetmeden serbestçe ifade ve izharı esasına dayanan cemiyetlerdir. İfade ve izhar hürriyetlerinin hiçbir kayda tabi tutulmaksızın mevcudiyeti, bahsi geçen demokratik cemiyetlerin ayırdedici vasfını teşkil eder. Demokratik cemiyet demek, bütün düşünce ve kanaat sistemlerinin izhar ve ifadesini kanunun himayesi altında bulunduran cemiyet demektir. İnsan Hakları Sözleşmesinde yeralan "Demokratik Cemiyet" terimi ile, yukarıda tarif ettiğimiz neviden, yani her türlü kanaat ve düşüncenin izhar ve ifadesinde, sağ ve sol bütün siyasi partilerin kurulmasına ve yaşamasına cevaz veren rejimlerin kastedildiğine şüphe yoktur. Bundan başka, Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerinin, İnsan Hakları Sözleşmesince cevaz verilen ikinci şıkkın kapsamına girdiği, yani komünist düşünce kanaatların izhar ve ifadesinin amme güvenliği, amme nizamı, genel sağlık veya genel ahlak, yahut başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması düşüncesiyle yasaklandığı da ciddiyetli iddia olunamaz. Komünist düşünce ve kanaatların izhar ve ifadesi, yüksek akit taraflardan hiçbirinin ülkesinde amme güvenliğini, amme nizamını yahut genel sağlığı tehdit etmediği halde, bunun yalnız Türkiye'de sosyal bir afet olabileceğini, Türkiye'yi çağdaş milletler seviyesine henüz ulaşmamış, henüz siyasi rüşdünü ispat etmemiş milletler kertesine indirmeden tasavvur etmeye imkan yoktur. Kaldı ki, bu ikinci şart birinciye bağlıdır. Yani amme nizamı, amme güvenliği, genel sağlık düşüncesiyle yapılacak sınırlamaların mutlaka demokratik toplum anlayışı çerçevesi içinde yapılması gerekmektedir. Bir sözleşmenin terimlerinden biri üzerinde tereddüt belirirse, akit tarafların bu terime verdiği manaya bakılır. Çok taraflı antlaşmalarda ise, çoğunluğun birleştiği mana muteber sayılır. Meğer ki, taraflardan biri önceden ihtirazi kayıt ileri sürmüş olsun. İnsan Hakları Sözleşmesini imzalayan yüksek akit tarafların, "demokrat cemiyet" terimini, komünist düşünce ve fikirlere yer veren bir cemiyet manasında kullandıkları muhakkaktır. Türkiye ve Yunanistan

müstesna, yüksek akit tarafların herbirinin memleketinde, komünist partileri kanuni partilerdir. Komünist fikir ve kanaatları kanunun himayesi altında serbestçe izhar ve ifade olunur. Esasen, İnsan Hakları Sözleşmesinin dibacesinde yüksek akit taraflar: "Aynı telakkiyi taşıyan ve ideal ve siyasi ananeler, hürriyete saygı ve hukukun üstünlüğü hususlarında müşterek bir mirasa sahip bulunan Avrupa devletleri hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Beyannamede (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi) yazılı bazı hakların müştereken sağlanmasını temine yarayacak tedbirleri almayı kararlaştırarak aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır" demek suretiyle, müştereken aynı medeniyet platformu üzerinde bulunduklarını kabul etmişlerdir.

Sözleşmenin 18. maddesi: "Bu sözleşmenin hükümleri gereğince, mezkür hak ve hürriyetlere yapılacak takyitler ancak derpiş edildikleri gaye için tatbik edilebilirler" demek suretiyle, bahis konusu olan takyitlerin hürriyet prensibine halel getirmeksizin belli sahalara inhisar edeceğini ve geçici maksatlarla yapılabileceğini ifade etmiştir. 17. madde ise, sözü geçen hak ve hürriyetlerin bir bütün teşkil ettiğini ve sözleşmenin, bunların yok edilmesine yol açacak şekilde tatbik ve tefsir olunamıyacağını söylüyor. Gerçekten de, düşünce, kanaat, ifade ve izhar hürriyetleri bir bütün teşkil eder. Şayet, bazı düşünce ve kanaatların izhar ve ifadesi yasaklanacak olursa, düşünce hürriyeti müessesesi temelinden zedelenir ve neticede adı geçen sözleşmenin tanıdığı hak ve hürriyetlerin hepsi yok edilmiş olur.

Kaldı ki, İnsan Hakları Sözleşmesinin 64. maddesinin açıklığı karşısında, adı geçen sözleşmenin ne imzası, ne de tasdiki sırasında hükümetimizce ihtirazi bir kayıt ileri sürülerek memleketimizde İnsan Hakları Sözleşmesinin TCK'nun 141 ve 142. maddelerinin yasaklayıcı hükümleri dışında yürürlükte bulunacağı ifade edilmiş olmadığına ve 6366 sayılı tasdik kanununun 2 ve 3. maddelerinde beyan edildiği üzere münhasıran 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanununun hükümleri mahfuz tutulmuş bulunduğuna göre, komünist düşünce ve kanaatların İnsan Hakları Sözleşmesinin tanıdığı hürriyetler kapsamına girmediği, bunların istisna edildiği hakkındaki mütalaa da iltifata şayan olamaz. Sözleşmenin 64. maddesi aynen şöyledir: "Bu sözleşmenin imzası veya tasdik belgesinin tevdii anında, her devlet, sözleşmenin muayyen bir hükmü hakkında, o zaman kendi ülkesinde yürürlükte olan bir kanunun bu hükme uygun bulunmaması nisbetinde ihtirazi kayıt koyabilir. İşbu madde umumi mahiyette ihtirazi kayıtlar konulması selahiyetini bahşetmez."

BMM'nin, tasdik sırasında Tevhidi Tedrisat Kanunu hakkındakinden başka herhangi bir ihtirazi kayıt ileri sürmeden İnsan Hakları Sözleşmesini tasdik etmiş olması keyfiyeti, kanun yapanın, bugüne kadar memleketimizde yürürlükte bulunup da bahsi geçen sözleşmeye aykırı hükümler ihtiva eden bütün antidemokratik kanunları ve bu arada TCK'nun 141 ve 142. maddelerini bu vesile ile ilga etmeyi arzu etmiş olmasından başka türlü izah edilemez.

Üzerinde durulan fiil, ne İnsan Hakları Sözleşmesi, ne Anayasa, ne de Anayasaya aykırı kanunlar karşısında bir suç sayılamaz. Ortada cezayı gerektiren bir fiil yoktur. Davanın sukutuna karar verilmesini istiyorum.

İdris ERDİNÇ: "ÖRGÜT İÇİ GİZLİLİK VE KONSPİRASYONUN ÖNEMİ ORTADAYDI"

Zeki Baştımar'ın Savunması'nı yayınlamamız üzerine, o dönemlerde bu mücadelede yer almış olan İdris Erdinç'ten(*) bir yazı aldık. Yazısında "Şoför İdris", kendi özgeçmişini özetledikten sonra, o dönemle ilgili anılarını ve gözlemlerini aktarıyor. Konuyla ilgisi açısından, bu yazının bir bölümünü aşağıda aynen aktarıyor ve devrimci hareketin tarihi üstüne benzeri yazılara da, olanaklarımız elverdiği ölçüde açık olduğumuzu duyuruyoruz.

1 Ağustos 1947 de Unkapanı köprüsüne gittim. Tornacı Mehmet Emin (Sekün) yoldaşla buluştuk.. 15 gün sonra aynı yere Zeki Baştımar'ın geleceğini söylüyor bana. Zeki Baştımar kaçak, 1946 tutuklamalarından aranıyor. Bir yandan mahkemelerden haber almaya, bir yandan da tutuklamalarla çökertilen parti yapısını tekrar örgütlendirmeye çalışıyor. Zeki Baştımar bana, İstanbul İl Örgütü'nün tekrar oluşturulmasıyla ilgili görev veriyor. Çalışabilecek durumdaki yoldaşları saptayıp bildirmemi istiyor. Ben İl Komitesi için birkaç yoldaşı öneriyorum. Kendisi de benim önerdiklerime ilave olarak Neriman Hikmet'i ekliyor. Neriman Hikmet kaçak durumda, başta Ankara olmak üzere bir çok ilde aranıyor. Ayrıca Neriman Hikmet'in kalacak yer ve para sorunları konusunda yardımcı olmamızı istiyor. Ve ayrılırken de Mehmet Bozışık'a iletilmek üzere bir pusula veriyor. Taksim Talimhane caddesinde Mehmet Bozışık ve Zeki Baştımar görüşecekler. Atlayıp İzmir'e, Bozışık'ın yanına gidiyorum, haberi kendisine ulaştırıp, İstanbul'a dönüyorum.

Daha sonra 1947 Eylül ayı sonlarında Topal Yunus, Zehre Kosova, Hristo Prodromidis, Neriman Hikmet, Nihat Balyoz, Ali Conga ve ben İstanbul İl Komitesini oluşturuyoruz.

Zehra Kosova, Neriman Hikmet ve Hristo Prodromidis teknik baskı işlerini yürütecekler. Bir makina alınması gerekiyor. 70 lira para lazım. Kendi komitemiz bu paranın 40 lirasını sağlıyor, fakat 30 liraya daha ihtiyacımız var. Bu 30 lirayı da

Zeki Baştımar yoldaşın bilgisi dahilinde S. yoldaştan alıyoruz. Ben ve Topal Yunus diğer illere yayın ulaştırmaktan sorumluyuz. Nihat Balyoz ve Conga Ali alınan kararları iletmek ve yoldaşların kalacağı evleri temin etmekten sorumlular.

Bu arada 1946 TKP davası sonuçlanıyor. Başta Şefik Hüsnü Değmer yoldaş olmak üzere eski TKP hükümlüleri 4'er yıl ağır hapis ve sürgün cezaları alıyorlar. Dava sürerken kaçak durumda olan yoldaşlar; Mehmet Bozışık, Zeki Baştımar ve Tornacı Mehmet Emin Rüşan (Sekün), yeniden parti örgütlerini kurmak için aralıksız çalıştılar. Nitekim; Samsun, Kocaeli, Bursa ve İstanbul örgütleri tekrar oluşturuldu. Samsun'da; Sepetçi Mehmet ve Şevket yoldaş, Kocaeli'de; Kunduracı Hüseyin ve Yaşar Anko yoldaş, Bursa'da; Münir Belen ve Dr. Neşati yoldaş, İstanbul'da; Topal Yunus ve ben örgütleri yeniden yapılandırdık.

1946 TKP davasından 4 yıl sonra tahliye olanlarla, partinin bütün kadroları serbest kalmıştı. Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Reşat Fuat Baraner, Zeki Baştımar, Mehmet Bozışık, Halil Yalçınkaya, Mihri Belli, Ahmet Fırıncı...

1950 yılında partide yeni düzenlemelere gidildi. Merkez Komitesi bana gönderdiği bir talimatla İstanbul İli'nin tüm ilişkilerini ve parti olanaklarını, yeni sekreter yoldaş K.E'ye devretmemi istiyordu. Fakat ben 1-2 ilişki dışında hiçbir şeyi bu yeni yoldaşa devretmedim. Böyle davranırken de sadece tedbir olsun, bir operasyon esnasında fire vermeyelim şeklinde düşünmüştüm. Tam da düşündüğüm gibi oldu. Bir yıl sonra 1951 tutuklamaları başladı. Yeni sekreter K.E. ve T.D. işkenceciler elinde dayanamamış çözülmüşlerdi. Birçoğumuz Emniyette idik. İşkencehanede K.E. bana "konuş İdris arkadaş, konuşulmayan birşey kalmadı" diyordu. Ben şöyle haykırdığımı hatırlıyorum: "Giittt! İşkenceci Namussuzlar!" Birkaç ay sonra tutuklanarak, Sansaryan Hanı'ndan, Harbiye Askeri Tutukevine getirildik. Hepimiz bitkin, yorgun, yara-bere içindeydik. Gerçi K.E. "konuşulmayan birşey kalmadı" demişti işkencehanedeyken ama, konuşulmayan çok şeyler vardı. Örneğin 1950'deki yeni devir teslim esnasında benim tedbir olarak devretmediğim hücreler ve matbaamız ele geçmemişti. Bunları Zeki Baştımar, Mehmet Bozışık ve Mehmet Emin yoldaşlar da biliyorlardı, ama o zaman onlar da hiçbirşey söylememişlerdi. Şimdi Harbiye Tutukevinde birbirimize bakıp tatlı tatlı gülümsüyorduk. Örgüt içi gizlilik ve konspirasyonun önemi ortadaydı.

1951 tutuklamalarında Emniyette verilen ifadeler, sonradan duyulan pişmanlıklar fayda vermedi. Birçok yoldaş arasında kırgınlıklar oluştu. Birbirine sitem edenler oluyordu. Bu kırgınlık ve sitemler uzun yıllar sürdü. Hatta bugünlere kadar... Ama sitem ve kırgınlıklara komünist harekette yer olmamalı. Komünist hareketin sonradan ayrılan birkaç farklı kolu, demokratik Türkiye ve sosyalizm mücadelesini sürdürdü. Bu mücadele için ölüm dahil herşeyi göze aldı. 1980 yılında faşistlerin kurşunlarına hedef olan Mihri Belli yoldaş bunlardan biridir.

Farklı kollara bölünmüş olan Türkiye komünist hareketi bugün ayrılıklara son verip, ortak bir yapıya bürünmelidir. Komünist hareketin geleneksel liderlerinden İsmail Bilen ve Behice Boran yoldaş bu amaçla yaşadılar ve öldüler, onları saygıyla anıyorum. Mehmet Bozışık yoldaş bu amaçlar uğruna uzun yıllardır yurtdışında yaşıyor. Haydar Kutlu ve Nihat Sargın yoldaşlar bu amaçla ülkeye döndüler.

Ben yaşlı bir komünist olarak, kırgınlıkları ve sitemleri bir yana atarak, 1989

yılına birleşik, yasal ve yığınsal bir parti oluşturulması dileğiyle giriyorum. Ve yaşamımın son günlerinde görmeyi en çok arzuladığım şey bu.

(*) **İdris Erdinç** 1914 yılında Balkanlarda Nevrokop'ta dünyaya geldi. Babası bir köy emekçisiydi. İdris Erdinç 1 aylıkken, babası 1. Dünya Savaşı'na katıldı. Önce Yemen sonra Çanakkale cephelerinde savaştı. Ağır yaralanarak gazi oldu. Çocukluğu Bursa'nın dağ köylerinde çobanlık yaparak geçti. 14 yaşında İstanbul'a geldi. Tütün işçisi olarak çalışmaya başladı. İdris Erdinç 1928 yılından itibaren defalarca gözaltına alındı, işkence gördü, tutuklandı. Bulunduğu bütün işyerlerinde hak mücadelesinin ön saflarındaydı. 1929 yılında TKP'ye üye oldu. Bundan sonra işçi direnişlerinde komünist İdris olarak vardı. 1936 Ahırkapı Tütün Grevini örgütleyenler arasındaydı. O yıllarda İstanbul'da 35 bin tütün işçisinin en sevdiği kişilerdendi. Uzun yıllar kaçak olarak yaşadı. 1946 yılında Kocaeli'de işçi sendikaları ve Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'nin kuruluş çalışmalarına katıldı. Kocaeli İşçi Sendikaları Birliği Genel Sekreterliği'ne seçildi. Daha sonra 1951 TKP tutuklamalarından 5 yıl ağır hapis ve 2.5 yıl sürgün cezasına çarptırıldı. Bütün yaşamını işçi sınıfının mücadelesine adayan İdris Erdinç 1929 yılında içtikleri andı bugün de tekrarlıyor.

DEMOKRATİK ALTERNATİF ARAYIŞI VE İŞÇİ HAREKETİ

Yuri Krasin
SBKP MK'ne bağlı Toplum Bilimleri Enstitüsü Rektörü,
Felsefe Bilimleri Doktoru

80'li yıllarda, ileri kapitalist ülkelerdeki işçi hareketi, "tutucu dalga" olarak adlandırılan bir olgu ile karşılaştı. Ekonominin düzenlenmesi ve nüfusun az gelirli katmanlarının yararına ulusal gelirin kısmen yeniden bölüştürülmesi uygulamalarına başvuran devlet politikasının yerini, yenitutuculuk (neokonservatizm) aldı. Yenitutuculuk, yeniden üretim sürecine devlet müdahalesinin yol açtığı her türlü sınırlamayı ortadan kaldırmayı ve özel girişimcilik özgürlüğünü kendi dünya görüşü olarak ilan etti.

Yenitutuculuk, savaş sonrası dönemde işçi ve demokrasi hareketinin elde etmiş olduğu kazanımlara karşı bir sosyal öç alma izleri taşıyordu. Bu nedenle önceleri, "tutucu dalga"nın, nüfusun çoğunluğunun tepkisine yol açarak, kısa zamanda geri çekilmek zorunda kalacağı sanıldı. Çünkü bu dalga, işsizlik artışını, emekçilerin sosyal kazanımlarının geriye alınışını, kapitalizmin saldırgan eğilimlerinin yükselmesini, gelişmekte olan ülkelerin yeni sömürgeci sömürü sisteminin güçlenmesini de beraberinde getirmişti. Ancak çok sayıdaki tahminlere karşın, yenitutuculuk oldukça istikrarlı çıkmış ve üstelik, hiç beklenmedik bir şey olmuş, yenitutuculuk tabanın desteğini kazanmıştı. İşçi hareketinin, komünist ve sosyal demokrat partilerin önüne, stratejik bir yeniden yönelim sorunu dikildi. Bu sorunun çözümü için, toplumsal üretimin gelişiminin şu anki derin süreçlerinin teorik açıdan analiz edilmesi herşeyden daha fazla gerekli oldu.

Yenitutuculuğun başarısının nedenleri, kapitalizmdeki değişimlerde yatıyor ve bu değişimler, toplumsal üretimin teknik-ekonomik temellerinde meydana gelen derin dönüşümlerin etkisi altında gerçekleşiyor. 70'li yılların sonu ile 80'li yılların başında, bilimsel-teknik devrim, gelişmiş kapitalist ülkelerde niteliksel yeni bir aşamaya girdi: Toplumun üretici güçlerinde devrimci bir dönüşüm anlamına gelen teknolojik devrim başladı. Bu dönüşümün temel unsurları bilim yoğunluğu yüksek (bilim-yoğun) teknolojiler temelinde toplumsal üretimin yapısal yenilenmesi, merkezi mikrobilgi-

sayar tekniğinin, enformatiğin, robotların, otomatik yönetim sistemlerinin ve biyotekniğin kullanılmasıdır.

Teknolojik devrimin bu dış belirtilerinin ardında yatan nedir? Marks'ın **1857-1859 Ekonomik Elyazmaları**'nda belirttiği öngörüler, bugün yaşanan süreçlerin analizi açısından büyük bir metodolojik öneme sahiptir. Söz konusu yazılarında Marks, sabit sermayenin gelişimini ileri kapitalist üretimin bir göstergesi olarak ele almakta ve günümüzde belirginleşen teknolojik değişimlerin sonuçlarını değerlendirmektedir.

Öz itibariyle teknolojik devrim, canlı emekte büyük bir tasarrufa gidilmesine, onun üretim sürecinden dışlanmasına yol açıyor. Marks şunları yazıyor: "Emek artık üretim sürecine dahil bir emek olmaktan çok, insanın üretim süreciyle, bu sürecin bir denetimcisi ve düzenleyicisi olarak ilişkiye girdiği bir emek biçiminde ortaya çıkıyor. İşçi, üretim sürecinin bir taşıyıcısı olmak yerine, bu süreçle aynı düzeye, yanyana geliyor."(1)

Gerçek zenginliğin yaratılmasının, çalışma süresine ve harcanan emeğin niceliğine giderek daha az bağlı duruma geldiği ortaya çıkarken, öte yandan, çalışma süresi sırasında faaliyette bulunan ve etki gücü kendi üretimi için gerekli olan doğrudan emek süresi tarafından değil de, bilimin genel düzeyi, üretimde bilimin kullanılması ve teknik ilerleme tarafından belirlenen üretim taşıyıcılarının gücüne giderek daha fazla bağlı duruma geliyor.

Soyut-teorik bir değerlendirme yaparken, bu türden değişimlerin kapitalist ilişkiler çerçevesine sığmadığını (ki Marks da **Ekonomik Elyazmaları**'nda bundan söz ediyor) ve üretim ilişkilerinin daha yüksek bir biçimine geçişi, toplumun sosyalist örgütlenmesini gerektirdiğini söylemek mümkündür. Ancak tarih, "teknolojik determinizm"in yasalarına boyun eğmiyor. Teknolojik devrim, otomatik olarak toplumsal bir devrime yol açmadan, kapitalizm koşullarında gerçekleşiyor. Ama kuşkusuz, ekonomik durum kapitalist ülkelerde köklü bir biçimde değişiyor ve bu değişim, egemen sınıfın ekonomik politikasının üretici güçlerdeki devrimci gelişmelerin yol açtığı reel duruma doğru yönelmesi gereksinimini yaratıyor.

Zamanımızın ruhunu ilk sezip, kavrayan yenitutuculuk olmuştur. Teknolojik devrim sonucu toplumsal üretimde derin ve ulusal sınırları aşan yapısal değişimlere duyulan nesnel gereksinim yenitutuculuğun ekonomik politikasında ifadesini bulmuştur. Kapitalizm koşullarında üretim sürecinin yüksek hareketliliğine, oynaklığına neden olan esnek teknolojilerin uygulanması, ekonominin sıkı devlet düzenlemesi zincirlerinden kurtarılmasını, vergi baskısının yumuşatılmasını, girişimci insiyatifin teşvik edilmesini, teknolojik ilerlemenin perspektifli doğrultularının çok seçenekli tarzda araştırılmasının getirdiği riskler yalnız büyük değil, aynı zamanda orta ve küçük işletmeler düzeyinde de kararların hızlı alınmasını gerekli kılıyor. Üretim süreçlerinin dolaysız düzenlenmesini harekete geçiren devlet araçları, oldukça büyük hacimli, az etkili, ekonomik gelişmenin tüm alan ve doğrultularını kapsama yeteneğinden yoksun kalıyorlar. Yenikeynesci düzenleme stratejisinin içinde bulunduğu krizin temel nedenlerinden biri buradan kaynaklanmıyor mu?

Yenitutucuların, "bürokrasiden arındırma", "devlet düzenlemelerinin kaldırılma-

(1) K.Marks, F.Engels, **Yapıtlar**, C.46, 2.bölüm, s.213 Rusça

sı'', ''devlet işletmelerinin tasfiyesi'', ''devlet işletmelerinin özelleştirilmesi'', ''esneklik'' gibi amaçlarının formülasyonu bile, başlı başına, ekonominin gelişimi üzerindeki olağandışı büyümüş ve ulusal olarak sınırlı devlet müdahalesi ablukasını kaldırma çabasını dile getiriyor. Hatta sanki yenitutucuların ''devletin sönümlenmesi'' düşüncesini gerçekleştirmek istedikleri yolunda görüşler bile ileri sürülüyor.

Yenitutucuların ekonomik politikası nüfusun yoksul kesimlerinin sırtına ağır bir yük olarak bindirilmekteyse de, bu politika nesnel olarak teknolojik devrimin gereksinimlerini elinde bulunduruyor. Bu gereksinimlerin yenitutucu bir biçimde gerçekleştirilmesi, herşeyden önce ekonomi üzerindeki devlet kontrolünün azaltılmasından çıkarı olan uluslarötesi tekellerle bağlı bulunan tekelci burjuva çevrelerin yararınadır. Ancak yine de, bu ekonomik politika ekonomik kalkınmayı teşvik ediyor, seçimlerde tutuculara oy veren işçi sınıfının ve orta katmanların önemli bir bölümü şu ya da bu ölçüde bu politikadan maddi yarar (inandırıcı bir alternatifin olmayışı nedeniyle henüz hala bilincine varılmamış olan uzun erimli sınıf çıkarlarının büyük ölçüde zararına) sağlıyor.

Sosyal güçlerin yeni dağılımı oldukça açık bir biçimde belirginleşmiştir ve yeni dağılım ''üçte iki toplumu'' formülünde ifadesini bulmaktadır. Aslında, çoğunluğun mutabakatı oluşmaktadır. Devletçiliğe karşı olan orta katmanların yanı sıra, geleneksel gereksinimleri yenitutucu politikanın genel ilerleyişi sırasında karşılanan işçi sınıfı kesimleri de bu mutabakata katılmaktadır. Üretimin erişmiş olduğu düzey temelinde bu tümüyle olanaklıdır. Hatta kimi burjuva kuramcılar, çalışma faaliyetlerine bağlı olmaksızın, toplumun tüm üyelerine garantili asgari gelir sağlanmasının gerçekçi olduğunu söylüyorlar. Daha yüksek düzeydeki gereksinimlere gelince, işçi sınıfı tarafından bu gereksinimlerin bilincine varılması henüz daha çok uzaktır ve bu gereksinimler kapitalist toplumun istikrarını henüz tehdit etmemektedir. Ayrıca, ''yeni işçi'' olarak adlandırılan işçilerin önemli bir bölümü de mutabakata yanaşmaktadır. Bu yeni işçiler açısından, maddi gelir birincil bir istemi oluşturmuyor. Onlar, emeğin yaratıcı niteliğinin sağlanmasının yolunu, gerçekleştirilmekte olan üretimin modernleştirilmesinde görüyorlar. Böylece, Fransız araştırmacı R.Subi'nin sözleriyle belirtirsek ''modernleşmenin kabul edilmesi'' konumu geniş olarak yaygınlaşıyor.

Kapitalizm, teknolojik ilerlemenin ürünlerini kullanarak, çalışabilir nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturan ve savunma konumlarında bulunan, acı çeken azınlığın arasında (teknik ilerleme sonucu dışlanan işkolu ve mesleklerdeki işçiler, işsizler, işsiz gençler, göçmenler) keskin sosyal hoşnutsuzlukların yaygınlaştırılmasının önünü aldı. Yenitutucularda da varlığını sürdüren sosyal yardım sistemi yoluyla, hoşnutsuzluklar yumuşatılıyor. Hoşnutsuzluk çoğunlukla devrimci protestolara değil, politik pasifliğe, ilgisizliğe, umutsuzluğa veya aşırı sağa yönelen popülist, milliyetçi ve şovenist eğilimlerin artışına dönüşüyor.

Devlet aygıtının bürokratizmi karşısında toplumun duyduğu hoşnutsuzluk ustaca kullanılarak, satılmışlığın, rüşvetçiliğin, ahlaksızlığın, ''yığın kültürü''nün kofluğunun, vb. karşısında, geleneksel manevi değerlere ve bireyin aktifliğine başvurularak da, büyük ölçüde, yenitutucu çizgiye yığın desteği sağlanıyor. Ayrıca yenitutuculuk yığın bilincinin gelişmesinin kimi eğilimlerini de besliyor. Savaş sonrası dönemde toplumsal gelişmenin olağanüstü yüksek dinamizmi ve bunun yol açtığı ekono-

mik ve sosyal yapıların köklü parçalanışı, kapitalist toplumun geniş katmanları arasında istikrara, bürokratik kişiliksizleştirmeden kurtarılmış normal insan ilişkilerinin geleneksel değerlerine doğru bir eğilimin ortaya çıkmasına neden oldu. Bununla, yenitutuculuğun sosyal demagojisinin başarısı için elverişli ortam yaratılmaktadır.

Belirtmek gerekiyor ki, tekelci burjuvazinin tutucu kesimi, teknolojik devrimin yolunu temizleyen yapısal ekonomik reformların gerçekleştirilme insiyatifini hala güçlü bir biçimde engelliyor. İşçi hareketi ve partileri, derin bir savunmada bulunuyor. Henüz onların somut bir alternatif perspektifleri yoktur. Yenikeynesci sosyal demokrat strateji, savaş sonrası dönemde oluşan biçimiyle kendi olanaklarını tüketmiş durumdadır. Komünist partiler tarafından ileri sürülen ve toplumun sosyoekonomik yaşamının düzenlenmesi politikasını uygulayan bir devlet içinde belirleyici konumların demokratik güçler tarafından kazanılmasına dayanan "antitekelci demokrasi" konsepti de "işlememektedir". Ekonominin liberalleşmesi ve devletleştirilmiş işletmelerin özel mülkiyete devredilmesi (denationalisation) bu stratejik belirlemelerin temelini yok ediyor. İşçi partilerinin ciddi kayıplarının, içinde bulundukları "hedef krizi"nin nedenlerinden biri bu noktada yatıyor.

Komünistler, hatta onların ufak bir bölümü, gerçekleşmekte olan teknolojik devrimin sonuçlarının özümsenip, analiz edilmesi sorununun önemini yeni yeni kavramaya başlıyorlar. İtalyan Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi ve Merkez Denetleme Komisyonu'nun Haziran Plenumu'ndaki raporunda, partinin şimdiki genel sekreteri Akille Okketto şunları belirtiyordu: "Bizler, son yıllarda toplumumuzda yaşanmakta olan büyük yenilenme ve modernleşme süreçlerini değerlendirmek zorundayız. Bu süreçlerin sonuçlarını, bedelini, bunların demokratik yönetimine yöneltilen istemleri, programsal ve hükümet alternatifine götüren gerçekçi bir politik alternatifin gerçekleşmesi için alanlar açan yeni belirleyici çelişkileri kavramak zorundayız."

İşçi hareketinin zorlukları, teknolojik devrim esnasında işçi sınıfının yapısında meydana gelen büyük değişimlerle derinleşmektedir. Bu değişimlere, işçi sınıfının çehresindeki, gereksinimlerindeki, yönelim değerlerindeki değişimler eşlik ediyor. Çoğunlukla kol emeğine dayanan ve üretim sürecine doğrudan katılan geleneksel işçilerin yanısıra (ki bunların sayısı sürekli azalıyor), çoğunlukla kafa emeğine dayanan ve ileri teknolojiyle bağlı bulunan, denetimci, düzenleyici, ayarlayıcı işlev gören yeni işçi kesimleri ortaya çıkıyor. Sayısal bakımdan bu yeni kesim, geleneksel işçilerden henüz azdır, ancak hızla artmaktadır. Asıl önemlisi, bu kesimin giderek daha belirgin bir biçimde, günümüz kapitalist ekonomik sisteminin merkezi ve sinirleriyle bağlı bulunan işçi sınıfının çekirdeği durumuna gelmekte olmasıdır. Teknolojik dönüşümün perspektifini gözönünde bulunduran bu kesim, işçi sınıfının geleceğini oluşturuyor.

Bu koşullarda, genel olarak işçi hareketinin eski sosyal temeline yönelen politik partiler, yakın bir gelecekte politik mücadelenin temel arenalarından, işçi sınıfının büyük de olsa, yalnızca bir kesiminin ortak çıkarlarını korumayı hedefleyen çeper konumlara doğru dışlanabilirler. Bu yolda, "dar işçilik" (uvriyerizm) tuzağına kolayca düşülebilir ve bu tuzakta, proletaryanın sınıfsal konumlarına bağlılık cansız, dogmatik bir niteliğe bürünmektedir. Bugün işçi sınıfını, insanlığın sömürüden ve

yabancılaşmadan kurtarılması gibi evrensel-tarihsel bir rolü gerçekleştirme misyonu taşıyan bir sınıf olarak göstermek isteyen partilerin, zamanını doldurmuş ideolojik klişeler gözlüğünü fırlatıp atması ve gerçekliği yaşamda var olduğu biçimiyle görmesi; günümüz kapitalizmine karşı koyacak bir stratejinin geliştirilmesi için deneyimlerin biriktiği "yeni işçiler" alanında oluşan çizgiler de dahil olmak üzere, günümüz işçi sınıfını, onun tüm çok-çeşitliliği içerisinde görmesi önem taşıyor.

Teknolojik devrim, kapitalizmi, tarihsel sarmalın daha yüksek bir kıvrımına çıkarıyor ve bu durum toplumsal-politik güçlerin karşılıklı mücadelesinin temel sorunlarını yeni bir tarzda ortaya koyuyor, sosyalizme geçiş sorununu yeni bir biçimde görmeyi ve işçi sınıfının devrimci partilerinin buna uygun bir stratejisini gerekli kılıyor.

Açıktır ki, teknolojik devrim, kapitalizmin, sonuçta sosyalist dönüşümlerin zorunluluğuna götüren temel çelişkilerini ortadan kaldırmıyor, kaldıramıyor. Sermaye bilimin, doğanın, toplumsal düzenlemelerin ve sosyal ilişkilerin ortaya çıkardığı muazzam güçleri, onları değer biçiminde saklamak için gerekli olan sınırlar içinde tutmaya çabalıyor. Ancak, yabancı emek sömürüsü, bu toplumsal güçlere kıyasla, Marks'ın belirttiği gibi, toplumsal üretimin çok acınacak bir temelidir. Bu sömürü, tarihsel olarak mahkumdur, çünkü toplumsal zenginliği oluşturması ve yaratması bitmektedir.

Üretici güçlerde başlamış olan dönüşüm, kapitalizmin çelişkilerini toplumsal bireyin gelişiminde dolaysız olarak yeniden üretiyor ve yoğunlaştırıyor. Teknolojik devrim, çalışan kişiyi üretim sürecinden kurtararak, onun emeğine daha yaratıcı bir nitelik kazandırarak, toplumsal bireyin çok yönlü gelişimini gerekli kılıyor, doğrudan maddi gereksinimlere göre daha yüksek düzeyde olan gereksinimler yaratıyor. Bu temelde kapitalizmin çelişkileri, köklü değişimlerin gerekliliğini kanıtlayacak kritik bir durumu yaratacak derecede bir gerginliğe henüz erişmemiştir. Bu nedenle büyük sermaye, teknolojik ilerlemenin kazanımlarını, dünün yığınsal gereksinimlerini nüfusun önemli bir bölümü için daha tam olarak karşılayarak sosyal-sınıfsal çelişkileri törpülemek amacıyla kullanma olanağına henüz sahiptir.

Ancak, bilim ve tekniğin yeni teknolojiler kanalıyla üretim sürecine yoğun olarak girmesi, toplumsal üretimin öznesinde giderek daha derin değişimlere yol açıyor. Artık üretici olarak, her hangi belirli bir sınıf ya da sosyal katman değil, Marks'ın deyişiyle "toplumsal faaliyetin bütünlüğü" ortaya çıkıyor. Eskiden yalnızca işçi sınıfına ait olan üretim faaliyeti alanı genişliyor, büyük sermaye tarafından sömürülen ve nesnel olarak köklü toplumsal dönüşümlerden çıkarı olan diğer emekçi katmanlar da üretim faaliyeti alanına çekiliyorlar.

Yüksek beceri, işe ilgisiz kalmamak, girişimcilik, yüksek hareket yeteneğine sahip ve büyük ölçüde serbest olmak gibi nitelikler taşıyan yeni tipten bir üretim çalışanına duyulan büyük gereksinim artıyor. Bu çalışan için, emeğin ödüllendirilmesine göre, yaratıcı yaşam faaliyetinin sağlanması çok daha fazla bir önem kazanıyor. Bu temelde dünya nimetlerine, toplumsal ilişkilerin zenginliğine yönelik evrensel bir ilgi kültürü doğuyor. Yeni teknoloji ve "toplumsal faaliyet bütünlüğü"ne dahil olan manevi alanlarla bağlı çalışanların arasında, yeni karşılıklı sosyal ilişkiler kültürünün öğeleri ortaya çıkıyor; demokratik özgürlükler, özyönetimsel adımlar ve sosyal adalet gibi istemler türünde gereksinimler, kişinin gelişimi ve onun kendini kanıtlamasının biçimlerine yönelik büyük ilgi, toplumsal aktiflik, bağımsızlık ve yaşamın manevi içe-

riği için koşullar sağlanması istemi şekilleniyor. Görüldüğü kadarıyla, tarihsel sarmalın yeni kıvrımında kapitalizme karşı mücadele de bu platformda gelişecektir. Bu nedenle bizce, bu değerlerin politik programlara dahil edilmesi, demokratik dönüşümlerin yükselmesinin somut hedefleriyle bu değerlerin politik bağının kurulması son derece önemlidir.

Şimdilik yeni değerlerin taşıyıcısı olarak işçi partilerinden çok, yığınsal demokratik hareketlerin öne çıkması bir rastlantı değildir. Yeni toplumsal katmanların, işçi sınıfının yeni kesiminin çıkarları bu hareketlerde ifadesini bulmaktadır. Marksistçe değerlendirilen ve işçi hareketinin geleneksel değerleriyle organik olarak bağlanan bu çıkar ve değerler, işçi sınıfının politik partilerinin faaliyetlerinde, programlarında, stratejilerinde giderek daha önem kazanacaktır. Bu, onların önüne yarının kapısına açacaktır.

Yenitutuculuk, yazgısal bir kaçınılmazlık değildir. Kaçınılmaz olan teknolojik devrimin kendisidir. Ancak bu devrimin hangi biçimde -tutucu mu, yoksa demokratik mi- gerçekleşeceği, sosyal-sınıfsal güçler dengesine ve onların mücadelesine bağlıdır. Yenitutuculuğun saldırısı, toplumsal üretimin gelişiminde nesnel olarak olgunlaşan dönüşüme işçi sınıfının, demokratik güçlerin hazırlıksız yakalanmalarıyla açıklanıyor. Ancak yenitutuculuk çizgisi çözümsüz çelişkilerle doludur. Üretici güçlerdeki dönüşüme etkide bulunan yenitutuculuk, bu dönüşümün ve genel olarak bütünsel ve çelişkili bir dünya atmosferinin yarattığı toplumun ve bireyin demokratik gereksinimlerini karşılayabilecek durumda değildi. Yenitutuculuğun uyguladığı *paternalizmin*(*) çerçevesi, bu demokratik gereksinimleri karşılamak için oldukça dardır. Yeni tutucuların devletçiliğe karşı olmaları da, devlet müdahalesi olmadan büyük sosyoekonomik projelerin gerçekleştirilmesinin olanaksız olduğu gerçeğiyle karşılaşıyor. Bu durum onları, kendi konseptlerine karşın, ekonomik politikalarını yaşama geçirirken devlet gücüne başvurmak zorunda bırakıyor.

Yenitutuculuğun çelişkileri, demokratik bir alternatife temel hazırlıyor. Ancak bu alternatif, öznel etkenin etkin rolü olmadan, kendi başına gerçekleşmeyecektir. Yenitutuculuğa karşı, bir reform platformunda birleşebilecek demokratik çoğunluğu yaratmayı getirecek güçlerin yeniden gruplaşması görevi işçi hareketinin önünde duruyor. Tutucu varyanta alternatif kapitalizmin demokratik bir gelişme varyantı için mücadelede çıkarı olan orta katmanları ve işçi sınıfını kapsayan bir güç bloku gereklidir. Çok çeşitli demokratik güçlerin bu bloku, yekpare bir birliğe ya da bir halk cephesine benzemeyecektir. Daha çok, bu birlik farklı, özerk parti, örgüt ve hareketlerin, diyalog, ilişki, uzlaşma, ortak ve paralel eylemler kanalıyla cisimleşen esnek ve eşit haklı işbirliği olacaktır.

Demokratik çoğunluğun, yenitutuculuğa alternatif bir programa gereksinimi vardır. Bu program, günümüz işçi sınıfı ve orta katmanlarının, yani toplumun çoğunluğunun farklı çıkarlarını kendi bünyesinde birleştirebilmesine yeterli bir genişlik ve esneklikte olmalıdır. Bu program, kapitalist toplumun teknolojik ve kültürel ilerleme sarmalının artık başlamış olan yeni kıvrımının gerçeklikleri temelinde kurulmalıdır. Yenitutuculuğa karşı mücadelede demokratik güçlerin işbirliği platformu ola-

(*) Emekçilerin çıkarlarını babaca ve patronca koruyormuş gibi görünen bir yaklaşım tarzı. **(Derginin notu)**

bilecek bir demokratik alternatif programın çehresi giderek belirginleşmektedir.

Herşeyden önce bu, derin sosyal değişimlerle bağlı olmayan, yani başka türlü ifade edersek, ekonomik yaşamın üst yüzeyinde bulunan istemlerdir. En başta geleni de, ücretler korunarak çalışma süresinin azaltılmasıdır ve bu, yapısal işsizliğin sonuçlarını yumuşatmayı, bireyin yaşamsal faaliyetinin daha tam sağlanması için zamanın serbestleştirilmesini getirebilir. Büyük sermaye ve devlet bütçesinden yararlanılarak, işgücünün uzmanlaşmasının yaygın bir sisteminin kurulması da bu tür önlemlere dahildir. Böylesi bir sistem, bilimsel-teknik ilerleme sürecinde ortadan kalkmaya mahkum olan meslek dallarındaki işçilerin istihdamının sağlanmasına olanak verebilir. Toplumsal üretimin yapısal yenilenmesinin sonuçlarını yumuşatabilecek, teknolojik devrim tarafından toplum yaşamının dışına itilen yoksul kesimlerin durumunu kolaylaştırabilecek bir sosyal yardımlar sisteminin geliştirilmesi de önem taşımaktadır.

Sermaye yatırımlarının sosyal ve tinsel altyapı alanlarına -kültür, bilim, sanat, dinlenme, çevre korunması- makul bir biçimde yönlendirilmesi yolundaki istemler oldukça ilerilere uzanmaktadır. Açıktır ki, sermaye yatırımlarının böylesi bir yeniden düzenlenmesi büyük sermayeyi, kendisinin üretim dışı gördüğü harcamalar yapmaya zorlayabilecek politik değişimleri gerekli kılıyor.

Hisse senetlerine sahip olma sonucunda olsun ya da sendikal, sigorta, yatırım ve diğer fonların oluşturulması sonucu olsun; emekçilerin elinde bulunan hisse senetli sermayenin demokratik yönetimi de, sanırız, bu türden istemler kategorisine dahildir. ABD'de hisse senedine sahip olanlar nüfusun yüzde 19'unu, İsveç'te ise yüzde 21'ini oluşturuyor. Bu sayı İngiltere'de sendika üyesi işçilerin sayısından daha fazladır. Anonim fonlar büyük aktiflik göstermektedir. 1980'li yıllarda İsveç'teki yatırım fonu olarak adlandırılan emekçi fonlarının faaliyet deneyiminin incelenmesi ilginç olacaktır.

Emekçi örgütleri tarafından kontrol edilen fonların ve hisse senedi sahipleri sayısının niceliksel artışı, niceliğin niteliğe dönüşü için koşullar yaratmıyor mu? Belki de marksistlerin emekçilerin elinde ve kontrolünde bulunan hisse senetli sermayenin rolünü değerlendirmeye dönmeleri gereklidir. Bu alanda şirketlerin yatırım politikasına etkide bulunabilecek demokratik etki araçlarının yaratılabilmesi mümkün olabilir. Bu bağlamda, marksist klasiklerin anonim şirketleri, kapitalist üretim biçimi çerçevesinde kapitalizmin kaldırılması olarak karakterize etmiş olduklarını anımsatmak yerinde olacaktır.

Üretimin örgütlenmesinin hem demokratik hem de birleşmiş bağımsız üreticilerin emeğine en yakın biçimi olarak kooperatiflerin daha yoğun geliştirilmesi konusunda işçi hareketinde dile getirilmekte olan görüş de dikkate değerdir. Uluslarötesi tüketim ve üretim kooperatifleri olasılığının tartışılmaya gereksinimi vardır.

İnsan soyunun sürdürülmesi, ekonominin militarizmden arındırılması, silahsızlanma, askeri sanayinin sivil sanayiye dönüştürülmesi ve açığa çıkan kaynakların keskin global sorunların çözümüne, gelişmekte olan ülkelerin yeni sömürgeci sömürü biçimini dışlayan ve her ülkenin kendi gelişme yolunu özgürce seçebilmesini güvence altına alan uluslararası yeni ekonomik düzenin önkoşullarının yaratılmasına harcanması gibi, uygarlığın içinde bulunduğu kriz durumunun aşılmasına yönelik önlemler de politik bir renk kazanmaktadır.

Emekçilerin ve örgütlerinin işletmeler ve şirketler düzeyinde karar alma sürecine ve yönetime katılımının geliştirilmesi yoluyla, ekonomik yaşama devletin bürokratik müdahalesinin sınırlanması ve bu arada, toplumun bütün katmanlarının çıkarları hesaba katılarak, ekonomik ve sosyal politikanın genel çerçevelerinin belirlenmesinde devletin rolünün artırılması yoluyla ekonomik ilişkilerin demokratikleştirilmesi gündemdedir.

Devletçiliğe karşı olmak konusunda spekülasyon yapan yenitutuculuğun teşhir edilmesi için, girişimci insiyatifi engelleyen bürokratik merkezileşme nedeniyle üretim sürecinin ve sosyal süreçlerin düzenlenmesi işlevlerinin gerçekleştirilmesinde etkisizliği açığa çıkan "refah" devletinin bu işlevlerini üstlenmeye yetenekli ve geniş kapsamlı, demokratik bir toplumsal özyönetim sisteminin geliştirilmesi gereklidir. Bu; ilerici dönüşümleri gerçekleştirmek için demokratik güçlere gerekli olan devletin anarşist bir biçimde inkar edilmesi yoluyla değil de, toplumsal yaşamının düzenlenmesinde özyönetimsel mekanizma ile devlet mekanizmasının uyumlu olarak birleştirilmesi yoluyla toplumun demokratikleştirilmesi perspektifini açabilir. Kuşkusuz, böylesi bir geniş "ekonomik demokrasi"nin yerleştirilmesi, toplumun politik sisteminde ve onun aşağıdan yukarıya tüm kademelerinde sol güçlerin konumlarının güçlenmesi olmadan olanaksızdır.

Alternatif programın ayırdedici yönü, sadece maddi yeterlilik istemiyle yetinmeyen toplum katmanlarını politik mücadeleye çekebilecek insan uygarlığının tinsel-düşünsel değerlerinin ön plana çıkmasıdır. Bu değerler arasında şunlar sayılabilir: Kişi onuru, tinsel-düşünsel bakımdan yoğun bir yaşam tarzı, insan ilişkilerinin ahlaksal içeriğinin zenginliği, kendini ifade etme, devlet ve toplum yaşamıyla ilgili sorunların çözümüne katılma çabası, özyönetimin gelişmesi.

Demokratik alternatifin uluslararası yönleri de vardır. Yenitutucu ekonomik gelişme çizgisine verilecek yanıt, faaliyetlerinin gerisinde üretimin enternasyonalleşmesine yönelik güçlü bir eğilimin gizli bulunduğu uluslarötesi tekellerin yalnızca basit bir inkarı temelinde kurulamaz. Ulusal devletler bu eğilime karşı direnecek durumda değildir. Uluslarötesi tekeller karşısında, ulusallaştırma birinci olarak etkisiz, ikinci olarak da zararlı olurdu. Çünkü bu, ulusal ekonomilerin işbirliğini derinleştiren uluslararası ekonomik ilişkilerin canlı dokusunu mekanik olarak parçalardı.

Dünya kapitalist ekonomisinin bütünselliği ve karşılıklı bağımlılığı şu anlama geliyor: Demokratik alternatif, ulusal ekonomilerin uluslararası karşılıklı içiçe geçişi ve bütünleşme konsepti ile, ulusal, bölgesel ve uluslararası ölçüleri kapsayan bir toplumsal üretimin demokratik kontrol sistemini yaratabilecek sol güçlerin uluslararası işbirliği konseptini içermelidir.

Bu konuda, işçi hareketi oldukça geri kalmış durumdadır. İşçi hareketi şu çelişkiyle karşı karşıyadır: Ekonominin uluslararasılaşması kapitalizmin yapısal bir niteliği olmuştur, oysa, henüz işçi hareketi -emeğin uluslararası dayanışmasının tarihsel temeli olan- ulusal mücadele platformlarında faaliyet yürütüyor. Uluslarötesi bir nitelik taşıyan teknolojik devrimin gereklerine ulusal çerçeveler içinde tam bir yanıt verilemez. Uluslararası ölçülere çıkış, sol ve demokratik güçlerin politik manevralar alanını ulusal sınırların ötesine genişletebilir, geniş bir uluslararası işbirliği yoluna koyulmalarına olanak verebilir. Böylelikle bu güçler, toplumsal ekonominin uluslararasılaşması gibi nesnel bir eğilim ile çelişkiye girerek, yenitutuculuk çizgisine ulusal

politika araçlarıyla karşı koymaya çalışmalarından kaynaklanan zayıflığın üstesinden gelebilirler. Demokratik alternatif ulusal çerçevelere sığmıyor ve uluslararası arenaya çıkmayı gerektiriyor. Bu; günümüzde uluslararası ekonomik ilişkiler globalleştiği ve karşıt toplumsal sistemlere doğru yöneldiği için, daha bir önem kazanıyor.

Yenitutuculuğun başarı ve etkisi, teknolojik devrimin gelişmesinin demokratik biçimini sağlama yeteneği taşıyan bir alternatifin henüz daha doğuş aşamasında bulunduğunu gösteriyor. Ancak, geleceği iyimser bir biçimde değerlendirmeye olanak veren güçlü etkenler demokratik bir alternatif yararına işliyor.

Birincisi, tarihsel sarmalın yeni kıvrımında kapitalizmin çelişkilerinin nesnel mantığı, sabit sermaye üretiminin ağırlık merkezini kişilik özelliklerinden yoksun, öznesiz üretim araçlarından toplumsal bireye kaydırıyor. Toplumsal üretimin insan kaynaklarının yenitutuculuk tarafından insafsızca harcanması bu gereksinime ters düşüyor ve demokratik dönüşümleri giderek daha güçlü olarak gerektiriyor.

İkincisi, ekonominin yönetimi de dahil, toplumsal yaşamın demokratikleştirilmesini gerektiren yeni gereksinimlerin işçi sınıfı tarafından kavranması ve özümsenmesi süreci aşamalı olarak, ancak geri döndürülemez bir biçimde ilerliyor.

Üçüncüsü, işçi hareketinin politik biçimlerinin yenilenmesi, dogmatizm ve kemikleşmeden kurtulması, bu politik biçimlerin açıklığı, yenitutuculuğa karşı durabilecek toplumsal güçlerin istem ve çıkarlarının çoğulculuğunu birleştirme ve kabul etme yeteneğini hızla genişleten demokratikleşme geç de olsa başlamıştır.

Tüm bunlar, üretici güçlerle başlamış olan devrimin gerçekleştirilmesinin demokratik biçimi için mücadelenin gelişeceği sonucuna varmak için temel oluşturuyor.

Demokratik alternatifin gerçekçiliği, komünist partiler için yaşamsal öneme sahip soruyu, sosyalist perspektif sorusunu yeniden ortaya koyuyor. Elbette, komünistlerin faaliyetlerinin anlamını, sosyalizm için devrimci mücadele oluşturuyor. Sosyalist amaçlara erişilmesi uğruna komünistler sayısız kahramanlık ve özveri örnekleri vermişlerdir ve veriyorlar. Kapitalizm temelinde demokratik bir perspektif sorununun ortaya konulması bile başlı başına, sosyalist alternatifin belirsiz bir zamana ertelendiği; komünistlerin ise, gelişmiş kapitalist toplumunun günümüz gerçekliği içindeki devrimci partiler olarak, kendi özgüllüklerini pekiştirmek için politik mekandan yoksul kaldıkları anlamına gelmiyor mu?

Hayır. Teknolojik devrim koşullarında, yenitutuculuk karşısında kapitalizmin demokratik bir gelişme varyantı sosyalizmi uzaklaştırmıyor, tersine yakınlaştırıyor. Devrimci parti ve hareketlerin Kasım 1987 tarihli toplantısında bir konuşma yapan M.S.Gorbaçov şunları vurgulamıştı: "Kapitalizmin alternatifi vardır sonucunu hiç bir şey geçersiz kılamaz. Bu alternatif sosyalizmdir". Kendi gelişimiyle toplumun örgütlenmesinin sosyalist biçimlerine giderek daha güçlü bir gereksinim yaratmakta olan kapitalist sosyoekonomik formasyonun yerine, evrensel-tarihsel, geniş bir planda geçecek olan şey sosyalizmin kendisidir. Bununla birlikte, kapitalizm koşullarında gerçekleşmekte olan teknolojik devrim, Marks'ın şu ünlü saptamasını anımsatıyor: Hiçbir toplumsal formasyon, toplumun üretici güçlerini geliştirme olanağını tüketmedikçe, yerini başka bir formasyona bırakmaz.

Kapitalizmin kendi olanaklarını tüketmediği açıktır. Ancak, buradan, sosyalist

amaçlardan vazgeçildiği sonucu da çıkarılmamalıdır. Çıkarılması gereken sonuç, insan toplumunun kapitalizmden sosyalizme geçişi üzerine basitleştirilmiş ve yüzeysel kimi anlayışların marksistler tarafından gözden geçirilmesi ve bu sürecin değerlendirilmesinde historizm (tarihsellik) ilkesinin tutarlılıkla uygulanmasıdır.

Kapitalizmin tekelci gelişme aşamasına girmesi, Lenin'e göre, kapitalist sistemin sosyalizme geçiş için nesnel bakımdan olgunlaşmasının bir göstergesi idi. Bu, soyut bir çıkarsama değil, üretimin tekeller tarafından kapitalist toplumsallaştırılmasının marksist analizinin bir sonucuydu ve bu toplumsallaşma, üretimin toplumsal düzenlemesi olanağını yaratmıştır. Ancak, 20. yüzyılın ilk yarısındaki kritik dönemlerin hareketli tutkularının ve devrimci geriliminin yatışmış olduğu günümüzde bizler, uluslararası planda kapitalizmden sosyalizme geçişin marksistlerin tahmin ettikleri gibi görece kısa bir tarihsel dönemde gerçekleşemediğini açık olarak görüyoruz.

Gerçekten de, görevlerinin boyutu ve hacmi, sosyalist devrimin görevlerinden daha az olan burjuva devrimlerinin devam süresi bile onyıllarla ölçülmektedir. Fransa'da burjuva devrimi ile birçok devreden geçmiş ve yaklaşık yüzyıl sürmüştür. Eğer uluslararası ölçülerden hareket edersek, burjuva sosyal devrimi gelişmekte olan ülkelerde bugün de sürmekte, çağımızın içeriğine etkide bulunmakta ve öte yandan da, çağımızın etkisini kendi üzerinde hissetmektedir. İnsanlığın toplumsal varlığının temelini değiştiren sosyalist devrim konusunda ne denilebilir? Kuşkusuz, sosyalist devrim çok uzun bir tarihsel zaman dilimini kapsamakta ve bu zaman dilimi zarfında, kapitalizmden sosyalizme geçişin toplumsal koşullarının kendisi de niteliksel bir değişime uğramaktadır.

Geriye bakıldığında kolayca görülecektir ki, tekelci kapitalizmin kendisi de farklı gelişme aşamalarından geçmektedir ve her aşamada sosyalizme geçişin olanak ve biçimleri aynı değildir. Yüzyılın başındaki kapitalizm bu açıdan ilk, olgunlaşmamış tekelci kapitalizm olarak değerlendirilebilir. Onun oluşumu ise, dünya kapitalist sisteminde gerginlik düğümlerine ve kapitalizmin önemli yaşam yeteneği kaynaklarına sahip olduğu ve gelişmiş halklarda değil de, kapitalist sistemin diğer halkalarında devrimci durumun olgunlaşmasını yaratan dönüşümlere yol açtı.

Tüm sistemin en yüksek gelişmişlik aşamasına erişmesini bekleyen II. Enternasyonal ideologlarının tersine, Lenin, dahice bir öngörüşlülükle, birkaç ülkede veya tek bir ülkede kapitalist sistemin parçalanmasının mümkün olduğu gerçeğini ortaya koydu.

Büyük Ekim Sosyalist Devrimi ilk parçalanmayı, kopuşu gerçekleştirdi ve dünya tarihinde yeni bir doğrultuyu açtı. Bu devrimin tarihsel önemi, gerçekleşmiş olduğu somut koşulların çerçevesinin çok ötesine uzanıyor. Ancak iç gelişme açısından bu, sosyalizme geçişin, olgunlaşmamış tekelci kapitalizm koşullarına yanıt veren bir ilk modeliydi. Dünya kapitalist sisteminden kopan ülkenin göreli sosyoekonomik gelişmemişliği, işçi sınıfının devlet erkinin gücüyle, ekonomik temelin oluşturulmasında, sosyal-sınıfsal ve ulusal ilişkilerin düzenlenmesi ve yeniden yapılandırılmasında devlet erkinin oynadığı özel rol ile giderildi. Kapitalist sistemle, yalnızca karşılıklı mücadeleyi değil, aynı zamanda sosyalizmin bilimsel-teknik ve tinsel ilerleme alanında hızla ön sıraya yükselmesi için zorunlu olan ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesini de öngören bir işbirliği biçimi olarak, uluslararası planda barış içinde yanyana yaşama olanağı ortaya çıktı.

Ancak bu ilk kopuş deneyimi, Lenin'in ölümünden sonra, şimdi anlaşıldığı üzere pek çok yılı kapsayacak uzun bir tarihsel sürecin başlangıç döneminin bir modeli olarak değil de, belirli uyarlamalarla her ülke için geçerli olan evrensel bir model olarak kabul edilmeye başlandı. Bu dogmatikleştirici anlayışlar çağımızdaki kapitalist toplumun tarihsel evriminin incelenmesini değil, sürekli onun iflasının beklenmesini getirdi. Bu anlayışlar, özünde iki toplumsal sistemin yapıcı işbirliğini sıfıra indirgeyerek, bu iki sistemin kutupsal karşıtlığı mantığını da haklı çıkardılar. Sosyalizm ve komünist hareket için basitleştirilmiş ve tarihsel olmayan şemaların kullanılmasının olumsuz sonuçlarını ve kaçırılan olanakları hesaplamak tarihçilerin henüz önünde duruyor. Şimdi önemle belirtmek gerekir ki, kapitalizmin sarmalın yeni bir kıvrımına yükselmesiyle birlikte, bu şemaların gerçekliğe uymadığı göze batmaktadır. Teknolojik devrim ile bağlı olan önümüzdeki tekelci kapitalizm, sosyalizme geçiş üstüne farklı kuramsal yaklaşımları gerekli kılıyor. Muhtemelen, geçiş modeli, kopma ya da parçalanma biçiminde değil de, kapitalizmin yarattığı teknoekonomik temelde, sosyalist toplumsal ilişkilerin öğe ve önkoşullarının organik olgunlaşması sonucunda kapitalizmin diyalektik olarak aşılması biçiminde olacaktır. Sosyal devrimin bu modelinin karakteristiği için Hegelci "sönümlendirme" (aufheben) terimi tümüyle uygun düşmektedir ve bu terim, ayrıca, lağvetmek, muhafaza etmek ve kaldırmak gibi üç anlamı da barındırmaktadır.

Bu modelde demokratik alternatif, kapitalizmin işleyişinin demokratik biçimlerinin çok yönlü gelişmesi yoluyla, sosyalizme doğru "uzun yürüyüş" perspektifiyle denk düşmektedir. Sosyalizm, emekçilerin özyönetimsel örgütlenmesinin ve sosyalist tip bir erkin sağlam altyapısının sürekli gelişmesinin bir sonucu olarak, bu yolun bitiş noktası olacaktır. Bu yaklaşımlar, Marks'ın **Ekonomik El Yazmaları**'nda dile getirdiği düşünceye uygun düşmektedir: "Burjuva ekonomik sistemi nasıl gözümüzün önünde yalnızca adım adım genişliyorsa, onun nihai sonucu olan özyadsınışı konusunda da durum aynıdır."(2)

Çağımızın tarihsel deneyimi, olgun sosyalizmin, gelişmiş bir para-mal ilişkileri sistemi bünyesinde ileri bir ekonomik özdüzenleme mekanizmasının temelinde doğduğu sonucuna varmaya olanak tanıyor. Ülkemizde, bunu önceleyen bir politik devirme söz konusu olmuştur. Lenin'in planına göre, ekonominin özdüzenlenme mekanizması ve halk erki sistemi, sosyalist devletin denetimi altında oluşturulmalıydı. Sosyalizmin stalinci deformasyonu bu görevin çözümünü engellemişir. Ancak bugün bu görev, perestroyka'nın zorunlu bir gereği olmuştur. Gelişmiş kapitalist ülkelerde bu mekanizma, kendi temel çizgileriyle, önümüzdeki tekelci kapitalizmin içinde oluşmaktadır. Ve bu da, sosyalizme doğru demokratik bir alternatif yoluyla ilerleme olanağı açmaktadır.

Bu demokratik alternatifin geliştirilmesi ve sosyalist doğrultusu açısından Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerde yaşanmakta olan perestroyka ve sosyalizmin yenilenmesi büyük önem taşıyor. Sosyalist ülkülerin çekiciliği, demokratik alternatif projesinde bu ülkülerin pekişmesi, sosyalist ülkelerdeki yenilenme hareketinin başarısına bağlıdır. Perestroyka ve yenilenme sonucu ekonominin verimliliği, ekonominin gelişimi üzerinde toplumun demokratik denetimi, özyönetim ve sosyal adalet gü-

(2) K.Marks, F.Engels, **Yapıtlar**, C.46, Bölüm II, s 222

vence altına alındığında, sosyalizm bütün dünyanın gözü önünde, gelişmekte olan teknolojik devrime uygun bir biçim olarak ortaya çıkacaktır. Sosyalizm için mücadele güçlü bir itki kazanacaktır.

Demokratik alternatif herşeyden önce gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi hareketini ilgilendirmektedir. Ama, demokratik alternatif, yalnızca özel, bölgesel sorunlar kapsamına mı girmektedir? Dünya nüfusunun çoğunluğunun yoğunlaştığı, ekonomik ve kültürel geri kalmışlık yükünü, ezgi ve adaletsizliği üzerinde hisseden gelişmekte olan ülkelerde de özgürlük hareketi yaygınlaşmaktadır. Bu ülke halklarının yenitutuculuğa karşı demokratik alternatifle, ne gibi bir ilgisi vardır diye düşünülebilir.

Ancak durum böyle değildir. Gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal hareket ve devrimlerin deneyimi kuşku bırakmayacak bir biçimde kanıtlıyor ki, bu ülke halklarının kendi gelişme yollarını özgürce seçmeleri, devrimci dönüşümleri içeren ekonomik programların bunlar tarafından geliştirilip gerçekleştirilmesi, sonuçta, uluslararası ekonomik ve politik düzenin köklü bir biçimde yeniden düzenlenmesi zorunluluğuna gelip dayanıyor. Bu yeniden düzenleme ise, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki derin politik dönüşümlere bağlıdır. Bu dönüşümlerin zorunlu önkoşulu, tutucu güçlerin etki ve erk üzerindeki kilit konumlardan uzaklaştırılmasıdır. Demokratik alternatif, kurtulmuş ülkelerin ileriye doğru gelişme çıkarlarına yanıt veriyor.

Kuşkusuz bu, kapitalist sistemin temel merkezlerinde demokratik alternatif gerçekleşinceye kadar "Üçüncü Dünya" ülkelerindeki kurtuluş güçlerinin mücadelesinin bir önemi yoktur, anlamına gelmiyor. Bu mücadele kaçınılmazdır ve haklıdır. Ancak bu mücadelenin sonuç alıcılığı, gelişmekte olan ülkelerdeki ilerici güçlerin maksimalist(*), ütopik konsept ve programlara karşı koymayı başarıp başaramayacağına, kendi ülkelerini yenisömürgeci bağımlılık ağına çeken uluslarötesi tekellerin global yenitutucu çizgisi karşısında ulusal çıkarlara yanıt veren kendi demokratik alternatiflerini bulup bulamayacaklarına bağlı olacaktır. Bu doğrultudaki arayış, gelişmekte olan ülke halklarının kurtuluş mücadelesi ile, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi hareketinin dayanışmasına götüren yolu açıyor.

Demokratik alternatif, onun geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesi komünistlerin ve sosyal demokratların yapıcı diyaloğu ve işbirliğinin yeniden açılan bir alanıdır. İşçi hareketindeki iki akımın da ortak karşıtı, tutucu gericiliktir. Her iki akım da tek bir yakın perspektif için, kapitalizmin demokratik gelişme varyantı için mücadele yürütüyor. Kuşkusuz, daha uzak perspektif ve amaçlar ve bunlara erişilmesinin araçları konusundaki anlayışlarda var olan derin ideolojik farklılıkların yol açtığı zorluklar kaçınılmazdır. Ancak bu noktada da demokratik alternatifin gerçekleşmesi sürecinde bir yakınlaşma mümkündür. Teknolojik devrimin demokratik biçimlerde gelişmesi, sosyalist dönüşümlerin, hem komünistlerin, hem de sosyal demokratların şu andaki anlayışlarından farklı biçimlerde gerçekleşmesi için ileride önkoşullar yaratabilir. Teknolojik devrim esnasında kapitalizm tarafından yaratılan temelde kapitalizmin organik olarak aşılması, diyalektik "sönümlendirme" olanağının gerçekleşmesi, işçi hareketini bölen pek çok ayrılığı ortadan kaldıracak toplumsal örgütlenme

(*) Azamiyi gözeten **(Derginin Notu)**

çimlerinin, ilerici politik güçlerin tarihsel eylem biçimlerinin yaratılması da olanakdışı değildir.

Demokratik alternatif stratejisinin geliştirilmesi için, olağandışı pek çok gerçekliğin özümsenmesi, eskimiş şema, anlayış ve düşünce kalıplarının üstesinden gelinmesi konusunda büyük bir çalışma zorunludur. Teknolojik devrimin yol açtığı, kapitalist sistemdeki derin demokratik dönüşümlerin nesnel zorunluluğu, henüz işçi sınıfı ve diğer yığınsal toplumsal güçler tarafından özümsenip kavranmış değildir. Bu sorunun marksist teorik incelenmesi de henüz yeterli düzeyde değildir. Geleneksel tezlere dayandırılarak açıklanan kapitalizmin genel krizinin sürekli derinleşmesi üstüne alışılmış formülün gerisindeki şu temel nokta gölgede kalmaktadır: Teknolojik devrim koşullarında kapitalist toplumun özelliklerinin, eğilimlerinin ve çelişkilerinin analizi, sosyalist alternatifin yeniden canlandırılması gibi daha ileriye yönelik bir perspektif başlangıcını da bünyesinde barındıran demokratik alternatif stratejisinin ve kuramsal konseptinin geliştirilmesi işçi hareketinin her iki akımı için de kabul edilebilir biçimlerde gerçekleştirilebilir.

Bu bağlamda kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı ve partilerinin önüne dikilen sorunlar, işçi hareketinin tüm politik kültürünün yenilenmesini, sosyal-sınıfsal mücadeleye, uluslararası ilerleme perspektifleri ve içeriğine ilişkin anlayışların günümüz gerçeklerine yanıt veren, yeni bir düzeye yükselmesini zorunlu kılıyor. Çağımızın bu çağrısına hızlı bir yanıt beklememek gerekiyor. Görüldüğü kadarıyla, işçi hareketinin savunmadan hücuma geçmesinden önce, üretici güçlerdeki devrimci dönüşümlerin ve uzay-nükleer gerçekliğinin etkisi altında değişime uğrayan kapitalizm koşullarında mücadele deneyimi kazanacağı, güçlerini toplayacağı uzun bir dönemi geride bırakması gerekiyor. Çetin sorunları tarihin kendiliğinden çözeceğine umut bağlamak marksistlerin geleneğinde yoktur. Burada hem cesaretli girişimler, hem yenilikçi arayış, hem de yoğun bir teorik çalışma gereklidir. Komünist ve işçi hareketinin geleceği, yolun yüzyılın sonuna kadarki diliminin nasıl geride bırakılacağına, teori ve pratikte ne türden ders ve sonuçların çıkarılacağına bağlıdır.

Kommunist dergisinin Eylül 1988 tarihli, 14. sayısından çevrilmiştir.

OKUYUCU GÖZÜYLE

SENDİKAL HAREKETİN ÇALIŞMA DOĞRULTULARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Cem Özer

İşçilerin ekonomik, sosyal ve demokratik haklarını kararlılıkla savunmada, barışın ve demokrasinin kazanılması ve korunmasındaki oynadığı rolü yeni ve üst bir düzeye ulaştırmak için, sendikal hareket hangi doğrultularda çabalarını yoğunlaştırmalı ve bunların içeriği ne olmalıdır?

Birinci doğrultu, *demokrasi doğrultusu* olmalıdır. Her şeyden önce, çaba sendikal demokrasının kazanılması üzerinde yoğunlaşmalıdır. Bu, ne anlama gelir? İşçilerin her düzeydeki temsilcilerini özgürce seçmesinin önündeki bütün engellerin kaldırılması anlamına gelir İşçiler, işyeri sendika delegelerini, sendika yöneticilerini, işyeri temsilcilerini, işyeri birim temsilcilerini seçimle ve özgürce, baskısızca belirlemelidir. Kendi üzerinde, işçiler tarafından beğenilmediğinden, bir dahaki seçimde geri çekileceği baskısını duymayan, işçilerin özgür seçimiyle belirlenmeyen kişiler işçilerin haklarını kararlılıkla savunamazlar. Tersine, ancak özgür seçimledir ki, işçiler, çıkarlarını kararlilikla savunabilecek dürüst, kararli arkadaşlarını yönetici yerlere seçibilirler.

Sendikal demokrası, ayrıca, her işçinin *sendikasını özgürce seçme hakkını* da içerir. Sendika tercihini özgürce değil, zorla, sendika yönetimi ile işverenin birlikte baskısı altında, yasal engellerle dayatan bir sendika işçilerin çıkarlarını kararlılıkla savunamaz. Bu sendika ve onun yönetimi, güvenliğini, işçilerin çıkarlarını kararlılıkla savunmakta, işçilerin özgür seçiminde, işçilere dayanmakta değil, sendikalar yasasındaki antidemokratik engellerde, işverenle işbirliğinde ve işverenin işçiler üstündeki baskısında bulur.

Sendikal demokrasiyi kazanma doğrultusunda, işçilerin önünde her düzeydeki sendika yönetimlerinin, seçimle gelmiş alt düzeydeki sendika yöneticilerini, işyeri temsilcilerini görevden alabilmesi, seçimsiz atama yapabilmesi, sendikalar yasasında üst sendika yöneticilerine bu olanağı veren ve işçilerin özgürce sendika seçme hakkını kısıtlayan, sendikal demokrasiye aykırı bir dizi maddenin varlığı, iş yasasında, işverenlere işçi atma yetkisi veren maddelerin, işverenler tarafından dürüst, kararlı öncü işçiler üstünde, işten atma tehdidi biçiminde sürekli kullanılması, işverenlerin keyfî idarî baskıları gibi bir dizi engel bulunmaktadır.

Sendikal demokrasının kazanılması, işçilerin her düzeydeki ve yerdeki temsilcilerini, sendikalarını özgürce seçimi için, iş yasalarında sendikal demokrasiyi kısıtlayan, sendika yönetimlerine görevden alma ve atama yetkisi, işverenlere işten atma, baskı uygulama ola-

nakları veren yasal ve başka türden antidemokratik engellerin kaldırılması üzerinde çabalar yoğunlaşmalıdır.

Sendikal demokrasiyi kazanma hedefi, kaçınılmaz olarak işyeri delegeliklerinden, işyeri temsilciliklerinden, sendika yönetimlerinden yoz, kararsız, gerici kişilerin uzaklaştırılması, yerlerine dürüst, kararlı, demokrat kişilerin getirilmesi hedefini içermelidir.

İkinci olarak çaba, 12 Eylül'den sonra gaspedilen *sendikal hak ve özgürlüklerin* bir bütün olarak yeniden kazanılması üstünde yoğunlaşmalıdır. Sendikal hak ve özgürlüklerin gaspı ile işçilerin 12 Eylül'den bu yanaki çalışma koşullarının bozulması, en önemlisi düzenli bir biçimde her yıl sonunda, bir yıl öncesine oranla reel gelirlerindeki, yaşama düzeylerindeki düşüş içiçe geçmiş, paralel işliyor. Eğer işçilerin çeşitli düzeylerdeki grev hakkı, özgür toplu sözleşme hakkı, politik katılım ve etkileme hakkı bu ölçüde budanmasaydı, hiçbir güç onların çalışma koşullarını, iş güvencelerini, yaşama düzeylerini, reel satınalma güçlerini bu ölçüde geriletemezdi. Bu durum bütün emekçi halk kesimleri için söz konusudur. İşçilerin sendikal hak ve özgürlüklerinin gaspı ile işçilerin çalışma ve yaşama koşullarının, ekonomik ve sosyal durumlarının muazzam gerilemesi; tüm halk kesimlerinin demokratik hak ve özgürlüklerinin gaspı ile tüm halkın ekonomik ve sosyal hakları, moral değerlerinin muazzam tahribi atbaşı yürümüştür ve yürüyor. Demokratik haklar alındı mı, yalnız işçilerin elinden değil, tüm halkın elinden alınıyor. Buna yalnız işçilerdeki değil, tüm halkın ekonomik, sosyal, moral kazanımlarındaki muazzam gerileme eşlik ediyor. Bir tarafta tüm halk, onun hakları, çıkarları, istemleri, öbür tarafta antidemokratik yönetim ve onun hükümeti duruyor. İşçi sınıfı, halkın öbür kesimleri ile birlikte, özel olarak sendikal hak ve özgürlükler, genel tüm halkın hak ve özgürlüklerinin, demokrasinin kazanılması için çabasını yoğunlaştırınca, ya rejim, hükümet demokratikleşme yönünde adımlar atmak zorunda kalacaktır, ya da antidemokratik niteliği iyice açığa çıkacak ve şimdiki yönetimden, onun hükümetinden demokratikleşme doğrultusunda kurtulma olanakları artacaktır.

İkinci doğrultu, *işçilerin her düzeydeki birliğini ve dayanışmasını* örmek olmalıdır. İşçilerin her düzeydeki birliğinin örülmesinin içeriği ne olmalıdır? En başta, işçilerin işyerlerinde birliğinin sağlanması üzerinde düşünülmelidir. İşçilerin yerlerinde üzerinde birleşeceği zemin onların çalışma koşullarının, iş güvencelerinin, ücret ve sosyal haklarının iyileştirilmesi, işverenin idari baskısının geriletilmesi, kaybedilmiş sendikal hakların geri alınması olmalıdır. Çeşitli çevrelerin işçileri bölme girişimlerine karşı uyanık olunmalıdır. Bu konuda öncü, bilinçli işçilere önemli görevler düşüyor. Bölme oyunlarını boşa çıkarmak, en başta bu işçilere düşüyor. Bu işçiler, bölme girişimlerine karşı, işçilerin birbirlerinin politik görüşlerine saygıyı, ayrı politik görüşten işçilerin uygarca tartışmasını, keskin ideolojik, politik çatışmalardan, bu doğrultudaki gruplaşmalardan kaçınmayı, işçilerin ortak çıkarları çerçevesinde birliğini, birlikte davranmasını ısrarla öne çıkarmalıdır.

İşçilerin dayanışmasını örgütlemek onların birliğinin örülmesine yardımcı olacaktır. Şimdi her işyerinde, kaybedilmiş haklarını yeniden kazanmak, insanca bir geçim düzeyine çıkmak için greve çıkan işçilerle maddi, moral dayanışma örgütlenmelidir. Tüm işçiler, greve çıkmış işçi arkadaşlarıyla dayanışmaya, bugün her zamankinden daha çok yatkındır. Şimdi her zamandan çok işçi, biliyorlar ki, greve çıkmış arkadaşlarının bu mücadeleden başarıyla çıkması, önemli ölçüde kendilerinin onlarla maddi, moral dayanışmasına bağlıdır. Ve kendilerinin de yarın çıkacağı grevlerden başarıyla çıkmaları önemli ölçüde öbür işçilerin dayanışmasına bağlıdır. Evet, işçiler dayanışmaya hiçbir zaman bu ölçüde yatkın olmadılar. Yeter ki, bu dayanışma örgütlenebilsin. İşçilerin dayanışması örgütlendikçe, onlardaki birlik bilinci de derinleşecektir.

Sonra, işçilerin birliğinin örülmesinden, her düzeydeki sendikal birliğin örülmesi anlaşılmalıdır: Yerel sendikal birlik, işkolu sendikal birlikleri, Türkiye genelinde sendikal birlik. Sendikal birlik süreci bir yandan sendikalararası iş, eylem birlikleri, öbür yandan tek sen-

dikal birlik biçiminde yürümelidir. Birlikten kuvvet doğar ilkesi, işçilerin bilincinde öne çıkmalıdır. Sendikal birlik, en başta işçilerin bu bilincinin zorlaması ile gerçekleşebilir. Yine işçilerin bilincinde şu öne çıkmalıdır ki, yığılmış olan sorunları, sendikalarının birliği örüldüğü ölçüde, çözüm yoluna girebilir. İşçilerin hiçbir sorunu işyerlerindeki birlikleri ve sendikalarının birliği, birlikte iş ve eylemi olmaksızın çözülemez.

Üçüncü doğrultu, hakların, demokrasinin kazanılması için, hak verilmez alınır ilkesi temelinde, işçilerin milyonlarca olmaktan gelen gücünün, üretimden gelen gücünün seferber edilmesi olmalıdır. Gerçi, 1984 yılı başlarından bu yana işçiler, hak verilmez alınır ilkesinin bilincinde, üretimden gelen güçlerini, grev aracını, çeşitli direniş biçimlerini yoğun olarak kullanıyorlar. Türk-İş'in, kimi sendikaların öncülüğünde bir dizi miting, toplantı yapıldı. Greve çıkılan birçok işyerinde ekonomik, sosyal haklarda nispi iyileşmeler sağlandı. Ancak köklü hak kazanımları için işçilerin mücadelesinin eylem doğrultusu yeni ve üst bir içerikle dolmalıdır. Herşeyden önce üretimden gelen güç daha etkili bir biçimde seferber edilmelidir. Üretimden gelen güce, yığınsal olma gücü daha yoğun bir biçimde eklenmelidir. Greve ne kadar çok yığınsal olarak çıkılırsa, grevin etki gücü ve sonuç alıcılığı artacaktır. Sonuç alıcılığın süresi kısalacaktır. Öbür yandan, özellikle işçilerin yoğun olduğu merkezlerde olmak üzere, daha eşgüdümlü, daha yığınsal mitingler, toplantılar düzenlenmelidir. Köklü kazanımların, sendikal hak ve özgürlükleri, demokrasiyi kazanmanın, yönetime, hükümete geri adımlar attırmanın yolu buradan geçer. İşçilerin eylemini şimdi bu içerikte ve düzeyde örgütleme görevi, işçilerin bellibaşlı sendikal örgütü olan Türk-İş yönetimine düşüyor. Türk-İş yönetimi bu doğrultudaki girişimlerinde Hak-İş'le, bağımsız sendikalarla işbirliği, diyalog içinde davranmalıdır. Ancak Türk-İş yönetimi bu konuda ikircimli, kararsız davranıyor. Bir adım ileri, iki adım geri atıyor. Bu ikircimlilik, kararsızlık ancak, işçilerin güçlü itkisiyle ortadan kalkabilir. Onun için, şimdi çaba, işyerlerinde, işçilerde hak verilmez alınır bilincinin, eylem bilincinin derinleşmesi üzerinde yoğunlaşmalıdır.

Dördüncü doğrultu, *işçi ile sendikası arasındaki bağı güçlendirme* doğrultusu olmalıdır. İşçide, sendikanın, işverenler karşısında kendisinin çıkarlarını savunan örgüt olduğu bilinci geliştirilmelidir. Kimi çevrelerin işçi ile sendikasının arasını açma, işçiyi sendikasından soğutma amaçları boşa çıkarılmalıdır. İşçilerde, sorunlarını, istemlerini, birlikte, toplu olarak sendikasına iletme, ondan çözüm isteme geleneği yaratılmalıdır. Bu durumda, ya, en kararsız sendika yönetimi bile, işçilerin bu toplu, kararlı girişimleri sonucunda, işverenler karşısında işçilerin sorunlarını çözüm yolunda kararlılık kazanır. Ya da, kararsızlıkta direnirse, gerçek yüzünün işçilerce tanınmasının önüne geçemez. Bu durumda işçiler, kararsız sendika yöneticilerini, dürüst, kararlı arkadaşlarıyla değiştirme yoluna girerler. Ama her durumda, sendika ile işbirlikçi, kararsız, yoz sendika yöneticilerini birbirinden ayırmak gerekir. Örgütleri, sendikalar olmaksızın, işçilerin işverenler karşısındaki gücü onlarca kat azalacaktır. Ancak, beğenmedikleri sendika yöneticilerini görevden almak da, her zaman işçilerin ellerindedir.

POSTAMIZDAN

Özellikle bu köşenin açılmasından ve okurlarımıza yaptığımız çağrıdan sonra, gerek dergimizin iyileştirilmesine ilişkin önerileri içeren, gerekse dergimizde yayınlanması düşüncesiyle hazırlanmış pek çok mektup ve yazı aldık. Bu mektupları elden geldiğince yanıtlamaya, gönderilen yazılardan bir bölümünü bütünüyle, bir bölümünü de kısmen yayınlamaya çalışacağız.

Öncelikle, lösemi teşhisi konulan ve hâlâ Aydın Cezaevi'nde hükümlü olarak yatmakta olan **İnkilap Dal**'ın babası, emekli öğretmen Mehmet Dal tarafından Uluslararası Af Örgütü'ne yazılan bir yazıdan söz etmek istiyoruz. İlgili sağlık belgelerinin fotokopilerini de içeren bu dosyada M. Dal, öldürücü bir hastalığa yakalanmış olan oğlunun durumunu özetledikten sonra, başlatılan tedavinin bir süre sürdürülmekle birlikte, sonuna dek götürülmediğini ve oğlunun yeniden cezaevinin olumsuz ve kötü koşullarına terk edildiğini anlatıyor. Başvuru yazısının sonunda baba M. Dal, sözünü şöyle bitiriyor: "Oğlum İnkilap Dal kronik myelositer lösemi hastalığının amansız pençesinde kıvranmaktadır, tedavisini beklemektedir. Oğlumuz hükümlü olduğu için bizim elimiz kolumuz bağlı; annesi, babası ve dostları olarak bir şey yapamamanın derin acısını yaşıyoruz. Sizlerden acımıza ortak olmanızı, derdimize çare bulmanızı, derdimize ilaç olmanızı istiyoruz. Oğlum cezaevinden alınmalı, mutlaka ve mutlaka lösemi uzmanlarının bulunduğu bir hastanede tedavi görmelidir. İnsan haklarının yılmaz savunucuları olan sizlere inanıyor, sizlere güveniyor, saygılar sunuyorum." Dosyanın hazırlanmasına katkı yapan ve İnkilap Dal ile Dayanışma Girişimini örgütleyen Paris-Halkevi, maddi ve manevi yardım için aşağıdaki adresi de belirtiyor: Mehmet Dal, Atatürk Mahallesi, 359. Sokak, No. 32, Akhisar / Manisa. Tel. 14469.

Bir başka okurumuz daha cezaevleri üzerinde duruyor. Bilinen 1 Ağustos Genelgesi ve buna karşı yükseltilen haklı direnişi konu alan **Armağan Barışgül**, daha sonra, politik göçmenlerin yurttaşlık ve ülkeye dönme hakları üzerinde duruyor. Barışgül, mektubunu şu satırlarla bitiriyor: "16 Kasım 1987'de, TBKP'ni yasal olarak kurmak amacıyla Türkiye'ye gelen TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu ve TİP Genel Sekreteri Nihat Sargın'ın başına gelen hâlâ belleklerdedir. Aradan bir yılı aşkın bir zamanın geçmiş olmasına karşın, sorguları devam ediyor. Tutuklu olarak Ankara Kapalı Merkez Cezaevi'nde yatıyorlar. Böylesi örnekler daha da sayılabilir, bunlar sadece birkaçı...

"AT'e girmek için merdiveni dayatan ANAP iktidarı ve Özallar, acaba ne zaman AT standartlarına 'evet' diyecek. Barış ve demokrasi güçlerinin çoşkun, devingen nehrinin kendi yatağında akmasına çomak sokmaktan uzak duracaklar? Tarihin akışını durdurabilecekler mi?

"Son söz, tarihi yapan halk yığınlarınındır."

Tarsus'tan yazan **O. K. Su,** derginin içeriğiyle ilgili olarak, **Kürt sorunun yeterince işlenmemiş** olmasını ve derginin içeriğinin pek somut olmayışını **eleştirerek, Yeni Açılım** "halkın istemlerinin ele alındığı, onlardan yola çıkarak çeşitli düşünceler üretilebildiği bir dergi olmalı" diyor. Ayrıca, kapağın daha çekici kılınması gereğini de dile getiriyor. **Su,** özellikle şu konuların ele alınmasını önermektedir: "Onlar (burjuvazi ve emperyalizm) sola şiddet ve terörle saldırıyorlar. Biz bu saldırının durmasını istiyoruz. İstemekle olacak iş mi? Burjuvaziyi ikna etmeye çalışmak da gerçekçi değildir. (..) Burjuvazinin tüm silahlarıyla saldırdığı bugün, biz onlara barış mı öneriyoruz? Açımlanmalı." "Kadroların kafaları bulanık. Eğer eski ile yeninin bağları vurgulanmazsa, pratik sorunlar teorinin kendi iç sorunlarıyla geçiştirilirse, politik çizgimiz ya sağa kayar, ya da sola. (...) Teori ve pratik bitişmezse, hedeflerimize ulaşabilir miyiz?" "Kutlu ve Sargın'ın sorguları marksist politika ve teori ile hayatın nasıl capcanlı yakalandığının kanıtlarıdır. **Yeni Açılım** dil ve biçimden çok, içerikte onların önsavunmalarını örnek almalıdır." "İşçi sınıfı ve ekonomik-politik-ideolojik örgütlenmeler arasındaki ilişkileri ortaya koymak gerekmiyor mu?" "Stalin'le ilgili hâlâ kafalar bulanık. Neden derinlemesine ve bilimsel bir analiz yapılmıyor? Söylemezoğlu bu konuyu irdeleyemez mi? (..) Stalin'i kötülemek de övgüye boğmak da doğru değil. Ya hangisi doğru? Cevaplanmalı."

Karaman'dan, "Merhaba Açılım" başlığı altında bizlere bir yazı gönderen **İ.O. Su,** dergimizin işlevlerini, onun sorunlarını ve genelde düşünsel üretimin görevlerini özetliyor. Okurumuz, söz arasında oldukça önemli bir noktaya da işaret etmeden geçmiyor: "Hani **Açılım'ı** okutmak, okumak - anlama, vurgu olarak içinde- başlı başına bir eğitim işiymiş gibi geliyor!" **Yeni Açılım'ın** bu açıdan önemli bir ölçüt olduğuna değinen İ.O. Su, böylesi bir dergide Türkiyeli insanlarla röportajlar olmasını, diyalogların bulunmasını istiyor. Okurumuz, mektubunda ayrıca şu görüşü de ileri sürmektedir: "Ve beyin işçisi ya da fikir işçisi, bu işi yaparken kendince bir yerlere dayanarak yapıyor bunu. Yani, malzemesiz işçilik olmaz. İşçisizse, malzemenin hiçbir faktöriyelliği olamaz. Ama herkes muhakkak bir şeylere dayanarak, söylüyor, konuşuyor!.. Yani, demek ki, iş malzemede, dayanakta, temelde, taşta. Ama anladım ki, enerji kriter olmuyor; boş yere de enerji tüketiliyor. (..) Salt dayanak değil, nasıl bir dayanak, hangi dayanak?.. Oysaki fikir işçiliği, üretkenliği de desteklenmeli, geliştirilmeli. Fikir işçiliği olmadan kas işçiliği de olmuyor çünkü."

Bizlere yazı gönderen okurlarımızdan biri de **Hayati Akbaş.** Beş yıldır Metris'te, şimdi de Bayrampaşa'da tutuklu bulunan H. Akbaş, dergimizde yeralan düşüncelerin hepsini paylaşmamakla birlikte, "yeni açılımlar sunma ve tartışmakta izlediğimiz yolu, kendi açımdan söyleyeyim, başka birçok dergide bulamıyorum," diye yazıyor. Okuyucumuzun öne çıkardığı düşüncelerden kimilerini, olduğu gibi aktarıyoruz: "Demokrasi anlayışını her birim ve ulaşılabilen her çalışma alanında, pratik yaşamda sergilemeliyiz. Siyaset kitlelerin olduğu yerde başlar. (..) bu sorumluluğun bilincinde olarak, kendi ufkumuzu daraltmadan, yer yer büyük düşünerek, ama önümüzdeki küçük engelleri de unutmayarak, halk demokrasisinin gerektirdiği çalışmalardan kaçınmamak gerekir."

İzmir'den **Hakan Siyice,** devrimci kuramın işlevine ve özellikle marksist felsefenin temel kavramlarının tanımlanması sorununa ayrılmış, oldukça uzun bir yazı göndermiş bizlere. "Devrimci Teori ve Eğitim-I" başlığını taşıyan ve (başlıktan da anlaşılacağı üzere) devam edeceği sezinlenen bu tür çalışmalara insanlarımızın büyük bir gereksinim duyduğu açıktır. Temel felsefi konseptlerin irdelendiği, sorgulandığı ve yeniden tanımlandığı ya da günümüzün ışığı altında ele alındığı bir zamanda, bu konulara ayrılmış çalışmala-

rın önemi artıyor. Oldukça akıcı bir dil kullanan okurumuz, çalışmasının bir yerinde şunu vurguluyor: "Karşıtların birliğinin mutlaklaştırılması, kaçınılmaz olarak, öyle bir dünya anlayışına götürür ki, burada her şey bir kezlik verilmiş ve bir daha değişmeyecek katı, kristalize yapılardan oluşmuştur. Karşıtların birbiriyle mücadelesinin mutlaklaştırılması ise, karşıtlığın nasıl olup da geliştiğini ve bir doruk noktasına varabildiğini açıklayamaz; böyle bir süreci yadsır ve politik alanda çelişkinin gelişerek, devrimci bir aşamaya götürmesini sağlayacak süreç-içindeki-mücadeleyi küçümser. Böylelikle, gerek reformlar, gerekse demokratik mücadele küçümsenir; tepeden inmeci, darbeci mücadele biçimleri yeğ tutulur." Siyice'nin, başka bir önemli saptaması da şöyle: "Diyalektik gelişme, eskinin basit bir olumsuzlanması olmayıp, olumsuzlanmanın olumsuzlanmasıdır. Yani, eski fenomenin içindeki olumlu, değerli yan yeni'nin içine geçer, Eski'nin diyalektik inkârı olan yeni, eski'nin parçalanıp yok edilmesi olmayıp, bu eski'nin olumlu, ilerici özelliklerinin yeni nitelik içinde korunması ve geliştirilerek, aynı zamanda, daha da yüksek bir düzeye çıkartılmasıdır. Diyalektikte olumsuzlama sadece 'hayır' demek, ya da 'olumlu hiçbir şey yok' diye açıklamak, ya da onu keyfi şekilde yıkmak demek değildir."

Burada, okurumuza çalışmasını sürdürmesini; marksist felsefenin temel kavram ve kategorilerini yeni politik düşüncenin ışığında, eleştirel bir gözle incelemesini ve özellikle, marksizmin klasiklerinde var olan açımlamalarla, daha sonra yazılmış olan "ders kitapları"ndaki açıklamaları, özetlemeleri ve şemaları karşılaştırmasını öneriyoruz. Böylesi bir anlayışta, sözgelimi şu tür sorular anlam kazanıyor: Marksist felsefenin diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizm diye ayrıştırılmasının kuramsal kökenleri nerededir? Bu ayrıştırma, diyalektiğin toplumların gelişiminin açıklanmasına uygulanmasını engelleyerek, mekanik bir toplum ve tarih anlayışı üretmiş olabilir mi? Klasiklerde, "felsefi yasa ve kategori" diye bir kavram var mı, hangi bağlamla ve ne tür olgularla sınırlandırılmıştır? Marksist felsefenin, yakın geçmişe dek içinde bulunduğu durgunluk ve genel aydın hareketi karşısında yeterli bir saygınlık kazanamamış olması nasıl açıklanabilir?

Okurumuzun, bu ve benzeri sorular üzerinde de düşünerek, yeni çalışmalar yapması bizce çok yararlı olacaktır.

Bizlere, **M. Öğrenenkılıç** imzasıyla yazan ve "Zonguldaklı bir grup marksist-leninist" adına yazdığını bildiren okurumuz, "TBKP ile ilgilenmeye grup olarak başlamış olduklarını", ancak görüşlerimizin pekçok yanına katılmadıklarını bildiriyor. Okuyucumuz şöyle devam ediyor: "Bize ters gelen yanlar çok fazla idi: Bir kere, **(Yeni) Açılım'**ın dili farklıydı, ama bizi iten dili değildi, aksine yetkin bir dil vardı. Ama sorunun kaynağı görüşlerdeydi. Evet görüşlerdeydi. **(Yeni) Açılım**, bizce, reformist bir anlayışın ürünüydü." Dergimizin dilinin görüşleriyle birleştiğinde, "diktatörlükten legalite ricasında bulunan burjuva partilere benzedi"ğimizi, "kapitalizme beyaz güvercin uçurduğu"muzu yazıyor. M. Öğrenenkılıç, M. Taş'ın Temmuz 1988' tarihli sayımızdaki yazısı ile, V. Perlo'nun Kasım 1988 tarihli **Dünyaya Bakış** dergisindeki yazısını karşılaştırarak, bizlerin "gerçekçi bakmak yerine, çıkarcı ve iyimser" baktığımızı ileri sürüyor. Uluslararası devrimci hareketteki canlılığı, çok-sesliliği böylesi bir mantıkla yorumlama çabası, "bizlerin çok-renkliliğe, çok-sesliliğe karşı duyarlılığımız"dan emin olmak için çeşitli koşullar öne sürmek yaklaşımıyla biraraya geldiğinde, doğrusu, biraz yadırgatıcı bir görünüm kazanmıyor mu?

Bunların dışında, postamıza, "Marksizm-Leninizm Yolumuzu Bugün de Aydınlatıyor" başlıklı ve **K. Birlik** imzalı bir mektupla, buna yanıt olarak hazırlanmış olduğu anlaşılan "Marksizm-Leninizm Yeni Politik Düşüncenin Yolunu Aydınlatıyor" başlıklı bir yazı ulaşmış bulunuyor. Her iki yazıyı da, önümüzdeki sayılarda (belirli kısaltmalarla) aktarmayı düşündüğümüz için burada özetlemiyor ve yazı sahipleri olan okurlarımızın, yazılarını beş daktilo sayfasını geçmeyecek biçimde özetlemelerini ve bunu yaparken, vurgulamayı düşündükleri noktaları daha netleştirmelerini öneriyoruz.

Şimdi de sıra, dergimize ilişkin görüş ve önerileri içeren mektupları ele almaya gelmiş bulunuyor.

Yukarda, yazısına değindiğimiz **Armağan Barışgül,** eklediği notuyla derginin dağıtımını eleştiriyor ve Malatya'daki bayilere dergi gelmediğini belirtiyor. Okurumuz, dağıtıma katkı yapmak için kişisel katkı çabasını da öneriyor. Teşekkür ediyoruz.

Dağıtımdaki yetersizliğe ve bozukluğa değinen tek mektup, kuşkusuz, bu değil. Bakırköy'den yazan **N. Arıcak N. Üner,** ve imzasını koymamış bir okurumuz mektuplarında bu durumu eleştirirlerken, Balıkesir'den gelen bir okurumuz da aynı noktayı dile getiriyor. Şu bir gerçek ki, dağıtım şirketine bağlı bir eksiklikten ötürü, daha İstanbul içinde bile dergimiz düzgün, düzenli bir biçimde dağıtılamıyor. Bu sorunların üstesinden kısa zamanda gelmemizin gerektiği, okuyucularımızın tepkilerinden de ortaya çıkıyor.

Dergimizi ilgiyle okuduğunu belirten **M. Öztürk,** son sayılarımızdaki atılımı olumlu bir değişiklik olarak niteliyor ve TBKP davasını da bu perspektif içine almamızı öneriyor. Ve ekliyor: "Tabii, sadece TBKP değil, diğer devrimci örgütlerin yargılanmalarına da yer vermek çok iyi olur."

Daha özgül önerilerle bile olsa, derginin haber iletme işlevi de taşımasını düşünen başka okurlarımız da bulunuyor: Şişli'den **Veysel Ötken, Hilmi Eraltay** ve Sefaköylü bir grup okurumuz, Bahçelievler'den **Nuri Gündeş, Sezen Toraman** ve **Cengiz Ünal, Nükhet Arıcan** ve **Nihal Üner,** Bakırköy'den **Selahattin Çınar, Yusuf Kartal** ve **Zeki Taşpınar** bunlar arasında...

Sefaköylü bir grup okuyucumuz adına bize yazan **H. Eraltay,** yapılan değişiklikleri olumlu bulduğunu belirtikten sonra, "Belge" bandının her sayı verilmesini, kapağın değiştirilmesini ve güncelleştirilmesini, "Okuyucu Mektupları" köşesinin sürdürülmesini, soruşturma ve tartışma bandının genişletilmesini öneriyor ve güncele daha fazla dönük, politik bir yayın çıkması durumunda bile, bunun, **"Yeni Açılım'**ın TBKP'nin ideolojik-teorik yaklaşımlarının sergilendiği bir dergi olarak sürmesini daha gerekli kıldığı"nı belirtiyor.

Yeni Açılım'ın albenisini eksik bulan ve bu durumun düzeltilmesini isteyen **N. Arıcan** ile **N. Üner,** yukarda dile getirilen önerilere benzer istemler yazdıktan sonra, "merkezi kitlesel gazetenin" **"yeni Açılım'**ın işlevini yerine getirmesine daha bir gereksinim yaratacağına" inandıklarını aktarıyor.

İmzasız olarak bizlere yazan bir okurumuz, derginin yazılarının tümünü okuyamadıklarını, tanıtımının eksik olduğunu belirtiyor ve şöyle diyor: "Genç nesil, öğrenmesi gereken temeli oturtmaya çalışmanın yanısıra günün koşuşturması nedeniyle, eski nesil ise sahip olduğu davranış ve düşüncelerden kolay vazgeçemediği, katı kurallarını hemen yok sayamadığı için **Yeni Açılım** gereken önemi kazanamadı." Bunun ardından, okuyucumuz, "ama," diyor, "inanıyorum ki bu geçici bir dönem ve bunun eksikliğini duydukça, gerekliliğini yaşadıkça, **Yeni Açılım** olması gereken yere gelecektir."

Çeviri yazıların azaltılması istemini öne çıkaran Bakırköylü ve Bahçelievli okuyucularımız, son iki sayıda gerçekleştirilen iyileştirmeleri olumlu bulduklarını belirtirlerken, derginin hâlâ kötü olduğunu, ve daha da canlandırılması gerektiğini dile getiriyorlar. Sundukları öneriler ise, yukarda aktardığımız çözümler benzerlik taşıyor.

★ ★ ★

Her yayın organı gibi **Yeni Açılım** da, kuşkusuz, en başta okuyucularının desteğine ve güvenine dayanıyor ve ancak bu güven ve destek yaşadığı, güçlendiği sürece ayakta ka-

labileceğini biliyor. O nedenle, okuyucularımızın ileri sürdüğü istemleri, elden geldiğince yanıtlamayı, yerine getirmeyi zorunlu görüyoruz. Bu zorunluluk, dergimizin işlevi ve düzeyi ile uyumlu, optimal bir paydada kendisini kabul ettirecektir.

Öyleyse, daha canlı, daha iyi ve daha düzeyli bir **Yeni Açılım** için çabalarımızı yoğunlaştırmamız gerekiyor. İçerik ve biçim kadar, dağıtımın düzeltilmesi de bu çabaların konusu olmak durumundadır.

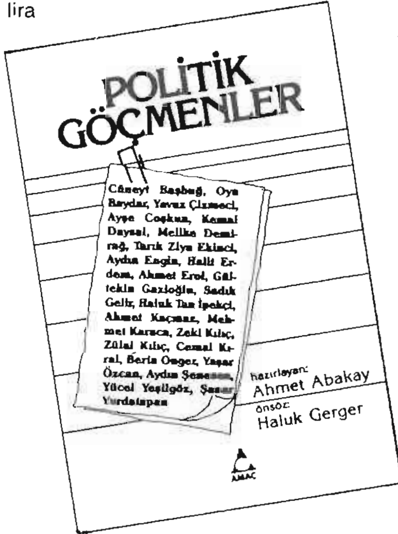
Postamızı gözden geçirdiğimiz bu yazımızı bitirirken, **Sunuş**'ta da belirttiğimiz gibi, okurlarımızın yasallaşma sürecinin sorunları, yasallaşmanın ülke yaşamına etkileri, demokratikleşme ile yasallaşma arasındaki ilişkiler, başka ülkelerin deneyimleri, vb. üstüne yazı ve görüşlerini, en geç ayın 20'sinde elimizde olacak biçimde bize iletmelerini bir kez daha anımsatmak istiyoruz. Yeri gelmişken belirtmeliyiz ki, dergimizin gecikmesinin nedenleri arasında, yazıların elimize genellikle çok geç ulaşması önemli bir yer tutmaktadır. Bunun ötesinde, kâğıt sıkıntısının yol açtığı etkiyi belirtmeye gerek olmadığı kanısındayız.

AMAÇ'tan haberler...

yeni kitaplarımız...

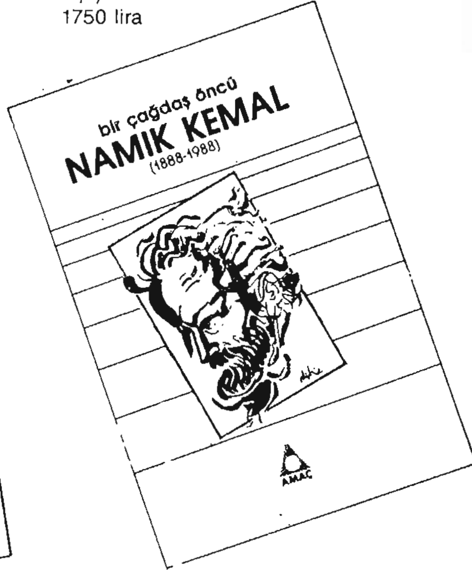
Politik Göçmenler

Hazırlayan: Ahmet Abakay, Önsöz: Haluk Gerger, Cüneyt Başbuğ, Oya Baydar, Yavuz Çizmeci, Ayşe Coşkun, Kemal Daysal, Melike Demirağ, Tarık Ziya Ekinci, Aydın Engin, Halit Erdem, Ahmet Erol, Gültekin Gazioğlu, Sadık Gelir, Haluk Tan İpekçi, Ahmet Kaçmaz, Mehmet Karaca, Zeki Kılıç, Zülal Kılıç, Cemal Kıral, Beria Onger, Yaşar Özcan, Aydın Şenesen, Yücel Yeşilgöz, Şanar Yurdatapan.
3800 lira

bir çağdaş öncü: Namık Kemal (1888-1988)

İlhan Selçuk'un önsözüyle, Fakir Baykurt, Server Tanilli, Nermin Menemencioğlu, Irène Melikoff, Paul Dumont, Serol Teber, Demir Özlü (Namık Kemal'in ölümünün 100. yılına bir kitap.)
1750 lira

Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?

Server Tanilli (15 günde ikinci basım)
2500 lira

SBKP 19.Konferans Belgeleri

4400 lira

Diyalektik Materyalizm Nedir?

4800 lira

Ekonomi Politik Nedir?

4800 lira

Yayınevimiz 31 Ocak'a kadar, yayınevinden doğrudan gelerek ya da posta pulu göndererek alınan kitaplardaki 1/3 indirim uygulamasını sürdürüyor. İstekleriniz için Çatalçeşme Sk. 15/1, Cağaloğlu, İstanbul (522 11 96)'a yazın. Postayla isteklerinizde ederi kadar posta pulu gönderin. Ödemeli istekler karşılanmamaktadır.

amaç aydınlanma dır...